

Inleiding in de filosofie met inbegrip van de wetenschapsleer

Inleiding

Preliminaria (theoretisch)

= drempel: zaken die u moet weten voor u de eerste stap zet

Plato's grot:

- filosofie vertrekt vanuit verworping
 - is soms wel pijnlijk: proberen omgaan met betekenisverlies
 - vrij positief woord, kan neutraler
 - gewone betekenis staat onder druk. Moment waarop de dingen die evident zijn problematisch worden ⇒ betekenisverlies
 - drie manieren om ermee om te gaan
 1. dramatisch: in een hoekje zitten
 2. progressief: vooruitgaan
 3. theoretisch: kritisch tov betekenisverlies
- actief = filosoof gaat zich bewust verwonderen
- passief = geen keuze, filosofie is moment van betekenisverlies
- voorwerp = alles & wereld is vooraf geordende structuur

Allegorie van de grot:

= op een andere manier zeggen, achter een allegorie zit iets

- idee = mensen gevangen zonder te beseffen. Kijken naar een muur, achter hen schijnt licht
- andere mensen lopen met voorwerpen voorbij en gevangenen zien schaduwen. Voor gevangenen zijn de schaduwen echt
 - Plato: wat als iemand gevangene bevrijdt en meesleurt naar buiten?
 - persoon vertelt hem: 'Dit is de realiteit'
 - gevangene gaat terug en moet uitleggen wat hij gezien heeft. Andere zullen hem willen vermoorden

⇒ problematisch, want zit niveau tss

- wat zijn zaken die tss zintuiglijke & werkelijkheid bewegen?
 - CONCLUSIE: antwoorden over werkelijkheid obv zintuigen is niet betrouwbaar

Moderner beeld = ZIZEC

- wat wij werkelijkheid noemen (de wereld) = NIET de werkelijkheid
- 'REAL' is iets dat wij als mensen niet ervaren, omdat wij altijd sluier over werkelijkheid leggen
 - w niet geboren in de REAL, komen in structuur die daarvoor is aangebracht = Symbolic
 - sluier = netwerk, orde, structuur die wij werkelijkheid noemen = SYMBOLIC

Symbolische orde

- 'tweede natuur' w voorwerp v kritische reflectie
 - moderne voorbeeld: mensen ervaren werkelijkheid niet echt
 - Zizek zegt: symbolic castreert de werkelijkheid → bij trauma of lachen komt symbolic naar boven = ervaring van de REAL
 - wat wij ervaren: structuur die door/voor ons gemaakt is

- symbolische orde voelen wij aan als 'echte werkelijkheid'
- momenten waarop realiteit zich 'echt' toont = betekenisverlies

Waarom? Daarom? VS blik ve kind

- Husserl bekritiseert
 - subjectieve weergave v realiteit
 - echte werkelijkheid = realiteit vd wetenschap
 - leefwereld = secundaire realiteit
- Nietzsche
 - moet houding v kind aannemen → 3 houdingen
 1. Kameel: lastdier, gaat gebukt onder traditie/religie
 - meeste mensen gaan zo door leven
 - zijn zo geboren
 2. Leeuw: bijt van zich af, sterk, roept... MAAR creëert niets/bouwt niets op
 3. Kind: finale vorm vd mens en kan creëren
 - uitgelegd via Heraclitus = wording, vernietiging, creatie MAAR altijd zonder morele toevoeging in eeuwige onschuld
 - eeuwige vernietiging & heropbouw: moeten doorvragen
 - kind bouwt met lego: veel tijd in steken, maar maakt het met veel plezier kapot → kan er afstand van nemen en weten dat het dat maar is. Volwassenen maken het en zetten het op een kast

Filosofie en ideologie

- filosofie = wetenschap
 - argumentatie, technisch vocabularium, stelling poneren
 - filosofen houden zich aan afspraken rond methode, jargon... techniciteit v begrippen
- verwondering blijft in h spel
 - filosofie stelt zich open
 - constante kwetsbaarheid: bent bewust v (mogelijk) voorlopigheid v wat zegt
 - ruimte voor kritiek en vragen → voor publicatie komt peerreview
- ideologie
 - definitieve zekerheid: wat je zegt staat vast → zegt zo is het
 - conservatief: geen plaats voor verandering & kritiek (bij filosofie wel)
 - boeken we vooruitgang? op sommige vlakken v filosofie wel
- 'verfijning'
 - kan je spreken v vooruitgang als het altijd een voorlopigheid is?
 - sommige zeggen ja, andere nee. Filosofie zorgt soms voor objectieve vooruitgang

Historiciteit vd filosofie

- Spatio-temporele context: vragen en antwoorden veranderen voortdurend
 - filosofie bevindt zich in/heeft geschiedenis
 - bepalend voor manier v vraag & antwoord (temp.)
 - voor sommige filosofen essentieel
 - kan dingen maar begrijpen binnen historische context, soms ook ruimtelijk → zowel vraag als antwoord

- verstaan v geschiedenis is belangrijk voor realiteit
- filosofie is wezenlijk historisch + interpretatie ook
- historisch object & subject (= interpreterend object)
 - omdat subject historisch is, is de interpretatie v hetzelfde object anders. Altijd rekening houden met de plaats in de geschiedenis: zijn historisch bepaald
 - risico relativisme: geen vaste/juiste interpretatie, geen objectieve waarheid/maatstaf

⇒ kan NIET spreken over DE interpretatie van de tekst. Niet transhistoraal

Wereldbeelden

= wat je meeneemt naar werkelijkheid, hoe je werkelijkheid interpreteert/percipieert

- bestaanshorizon waarin we zijn 'geworpen'
 - kunnen niet zelf kiezen, komt erin terecht en bepaald sterk hoe we naar dingen kijken
 - grens (geworpenheid = heidegger): als mens ben je ergens in geworpen
 - waar we in geworpen w is voor ons gekozen + slechts gedeeltelijk expliciteerbaar
- veranderlijk
 - revoluties, avant-garde (voorlopers), breuken (scheidingen)

Wijsbegeerte = conservatief + kritisch VS wereldbeeld = legitimerend + progressief

- filosofie vaak op de rem gestaan voor veranderingen
 - kan soms ook conservatief en legitimerend zijn

DEEL 1: lotgevalen filosofische realiteit

Oudheid

Van mythos naar Logos

= Nestlé (1940)

- van mythos (verhalen) en logos (rationaliteit, verstand)
 - had duidelijke antisemitische agenda → niet-neutraal
 - voorbehouden voor het arische ras

Mythos, verhaal

- grond-leggende gebeurtenis: mensen deden beroep op mythe om realiteit te begrijpen
 - verhalen bv. Ra en zon, Persephone en seizoenen
- niet kritisch naar gekeken → mythe zijn ahistorisch
- normatief en legitimerend
 - normatief = zorgt ervoor dat weet hoe het moet zijn en dat niet anders kan
 - legitimerend = verklaard de zaken, legt uit waarom het niet anders kan

Cultuurschok 6de eeuw

contact met vreemde volkeren

- handelssteden: goden zien er overal anders uit. Xenophanes is eerste aanzet naar kritiek op antropomorfisme
 - Antropomorfisme = mensen vorm hebbende vd Griekse goden. Toekennen van menselijke trekken aan niet-menselijke wezens (mensbeeld)
- contact met andere zorgt ervoor dat we eigen denkbeelden in vraag stellen = betekenisverlies

Mondelinge naar schriftelijke cultuur

- mondeling: altijd licht andere versie, want interpretatie
- schrijven creëert afstand (uitdrukking van logos) → ziet gelijkenissen en verschillen
 - kritiek op mythe
- logos, rede, uitleg
 - systematiek, objectiviteit, universaliteit → rationele

Grieken: natuurgodsdiensten, animisme

- goden zijn identiek met natuur (zee is de God zelf, volgende fase: politimisme en dan antropomorfisme)
- geleidelijk aan desacralisering natuur
 - Sacer wordt eruit gehaald: Poseidon en de zee, de zee wordt een attribuut
 - volgende fase: goden wonen antropomorfisch op Olympus ver van ons, dus natuur is vrij van het goddelijke en vanop afstand bekeken worden (= theoria)
- theoria, beschouwing, onderzoek
 - Grieken: weten omwille van het weten = theoria

⇒ griekse wonder = voedingsbodem vormt voor geboorte van de filosofie

Kritiek Nestlé:

- antisemitisme, er heeft altijd al logos gezet in mythologie + schuld aan theologisch perspectief, vindt logos beter
 - veel te zwart-wit voorgesteld

Strauss:

- mythologie = wilde denker
- logos = de getemde denker

⇒ Twee verschillende perspectieven: ene is niet beter dan de andere

Rechtvaardigheid en goedheid zijn absoluut, voor iedereen hetzelfde

Socrates veroordeeld voor corruptie van jongeren en goden niet erkennen

- al zijn leerlingen zijn droevig, maar Socrates wijst naar boven
 - Filosoof keert terug naar ideeënwereld, niet bang om te sterven
 - dood moeten we omarmen, want zijn verlost van het bedrieglijke van de zintuigen

Natuurfilosofen

Filosofie ontstaat als natuurfilosofie = meest primaire vorm (uit westers perspectief)

→ natuur zonder goddelijke, los van externe invloeden = enkel kijken via logos

- gedesacraliseerde natuur als physis
 - natuur als iets wat op zichzelf groeit/bestaat op zichzelf
- natuur = organisme
 - kan op zichzelf/uit zichzelf verklaard worden
- kosmos, sieraad, opsmuk → kosmo-logie
 - natuur = kosmos = mooi → ligt in de redelijkheid
 - alles heeft een bepaalde orde (logos)

- eerste natuurfilosofen: “De orde is mooi”
 - leer van de schoonheid = kosmologie. De menselijke realiteit komt overeen met de rationaliteit van de kosmos.
 - Rationaliteit natuur = rationaliteit mens
- materialisme → oer-stof (kan kosmos zo begrijpen)
 - kosmos gekenmerkt door één stoffelijk beginsel → archè = materie = oerstof
⇒ alles kan herleid worden tot één principe → tegengesteld ontstaan hieruit
 - Thales = Water, Anaximenes = Lucht (verdunt of verdikt), Anaximander = apeiron of onbegrensd

Heraclitus

oerstof = vuur (school van Athene)

Bijnaam = duistere filosoof, huilende filosoof

→ schrijft werk in proza, nog enkele fragmenten over (aforismen) MAAR originele werk hebben we niet

→ somber & neerbuigend over massa, raadselachtig

→ zintuigen staan centraal → werkelijkheid zoals we die zien is echt

Filosofie van het worden

- “alles vloeit, niets blijft” : werkelijkheid is gekenmerkt door veranderingen, instabiliteit...
- permanente flux
 - voortdurende stroom = verandering (essentie) → bepaalde wet. De verandering is permanent
 - Cratylus = volgeling van Heraclitus → zegt “er is geen stabiliteit”
 - kosmos: tegengestelde vormt eenheid ⇒ leer van de eenheid van de tegengestelde: kunnen niet los van elkaar
 - 3 niveau’s waar tegengestelde actief zijn
 1. complementair
 - enkel betekenis in relatie met elkaar (licht vs donker)
 2. voortvloeien in elkaar/overgang
 - gebeurt constant in werkelijkheid (koud wordt warm)
 3. inherente ambiguïteit (dubbelzinnigheid)
 - het ene is het andere (vuur houdt ons warm, maar kan ook voor dood en verderf zorgen)

⇒ tegengestelde heffen elkaar niet op

- kosmos ontstaat in spanning
- conflict maakt de rest mogelijk

Bios = leven of boog → metafoor: hout = hard + touw = zacht → tegengestelde samen boog

vuur = metafoor voor zijn theorie = archè → houdt ons levend en kan ons doden

zegt: kan geen twee keer in dezelfde rivier stappen

- rivier veranderd constant
- verandering niet hetzelfde als chaos
 - kern: er is weldegelijk een wet

“oorlog is vader van alle dingen” → alles bestaat uit/komt voort uit oorlog/strijd/conflict

- conflict = constitutief: conflict zorgt ervoor dat de zaken kunnen bestaan
- logos is wat alles samen houdt → blootleggen en begrijpen
 - wet van de kosmos (ordering): wet van de eenheid uit tegengestelde

→ fragmenten slides

Parmenides

heeft een werk geschreven over natuur: tegenhanger van Heraclitus, want schrijft in vorm van mythe

- zou eigenlijk niet meer mogen → niet taal van de filosofen, maar mythe komen wel voor in filosofie → zal er altijd nog inblijven

Fragment → slides

Filosofie van het zijn

- “Dat het is, en dat het onmogelijk is dat het niet is.”
 - twee delen: waarheid & mening → soort oefening, moet je niet geloven
 - Russel & Owen interpreteren Parmenides → één van de interpretaties
 - waarheid: esti è oek este → is of is niet?
 - het = alles wat voorwerp kan zijn van ons denken of ons spreken = ruimer dan enkel het algemene
 - 3 antwoorden:
 1. Het zijnde is, en het niet-zijnde is niet
 2. Het zijnde is niet, en het niet-zijnde is niet
 3. Het zijnde is, en het niet-zijnde is

“Het zijnde is, het niet-zijnde is niet”

- 3de weg schrappen
 - verschil ligt in kwalificatie van ruimte en tijd
 - de twee hoofdiges: dikranoi
- 2de ook schrappen
 - kan ik zeggen dat alles niet bestaat?
 - onmogelijk, want dan kan het niet het voorwerp van het denken of spreken zijn → denken of spreken is teken dat het ergens bestaat
 - het ondenkbare bestaat als concept: wat niet bestaat; kan niet over gesproken worden
- Wat met het niets?
 - kan niet werkelijk zijn, want je definieert iets als niets zijnde DUS het niet-zijnde bestaat
 - in verhaal van Parmenides staat godin symbool voor het verstand
 - zintuigen worden afgeschreven = mening
 - logos: redenering/verstand is belangrijk
 - CONCLUSIE: het zijnde is en het niet-zijnde is niet ⇒ zijn = conceptueel en niet-conceptueel

Zijnde

- Niet ontstaan
 - als je zegt ‘ontstaan’ dan zijn er twee opties
 1. ontstaan uit zijnde, dus altijd al geweest
 2. ontstaan uit niet-zijnde en dan is het

- daarom kan het ook niet vergaan: het is en het zal altijd zijn
- Ondeelbaar
 - voor zover het zijn in aanmerking komt, zijn alle dingen identiek
 - ofwel ben je, ofwel ben je niet → je kan niet een beetje zijn
 - geen gradaties in het zijn
- Onbeweeglijk en begrensd
 - bewegen? neen
 - want dan zou moeten bewegen naar plaats waar zijnde niet is, maar dan zeg je dat het niet-zijn er is, en heb je terug het zijnde
 - kan niet naar niet-zijnde bewegen. Er is enkel het zijnde = monisme
 - begrensd
 - duidelijk afgebakend, compleet, klaar, af
 - heeft zijn grens bereikt, het moet niet nog iets invullen
 - er is geen andere kant van de grens, want dat zou niet-zijnde zijn MAAR het niet-zijnde is niet
- Volmaakt
 - dan is het nog niet af, niet compleet
 - als je zegt zijnde heeft tekort, zeg je dat het niet is en kan niet
- Bolvormig
 - zo denkt Parmenides over het 'zijn'
 - in alle richtingen identiek, perfecte meetkundige figuur → alles even ver
 - buiten bol is niets, want je kan niet zeggen dat het niets, niets is
 - het niets zijnde is niet

Zintuigen geen inzicht in werkelijkheid ⇒ Logos is belangrijkste

Oerstof = het zijnde (enkel geloven obv denken)

- Taal van Homerus is nog aanwezig
 - kritiek op jeugdigheid van Parmenides = hij verwacht twee manieren van spreken
 - spreken over werkelijkheid in fysieke vorm = fysica → waarneembaar
 - spreken over werkelijkheid wat betreft immateriële principes die aan de grondslag liggen = metafysica
 - als fysicus spreken over metafysica en als metafysicus spreken over fysica
 - Parmenides spreekt over fysische zaken op metafysische manier en omgekeerd
 - een been in natuurfilosofie en ander been in metafysica
 - Parmenides denkt niet in onderscheid zintuiglijke en conceptuele

Owen & Russell

- ik kan spreken of denken aan iets, dan moet het geen waarover ik spreek of denk bestaan.
- feit dat ik er aan denk/spreek betekent dat het er is

Ethiek

= studie van de moraal, wat we goed en slecht vinden

- kritiek op mythe en desacralisering
 - mythe: het is zo, moet zo zijn, daarom en onveranderd

- zorgt ervoor dat je zaken binnen samenleving kritisch gaat bekijken. vooraf gefundeerd obv religie staat in vraag
- hele ethiek onder druk
 - want zijn ook zaken die personen gemaakt hebben ⇒ enorme druk op traditionele samenleving, kunnen erover discussiëren en nieuwe afspraken maken
- physis, natuur VS nomos, wet, cultuur
 - democratie: Cleisthenes → beperkte volksvergadering. enkel mannen uit Athene, Politieke burgers, religie is niet meer hoogste goed
 - bloedwraak: einde in 7de eeuw (Draco), tegenstelling tss wet die door onszelf wordt ingesteld en religie → enkel de staat mag geweld gebruiken
 - phylai → dêmoi: volk geografische districten (kieskringen), eerst ingedeeld obv fysisch = stammen (natuur, etniciteiten), grieken doen het obv nómos (= cultuur, wet)

⇒ ethisch vacuüm

Funderen?

- kan niet (sofisten): goed of slecht is persoonlijk & relatief
- kan wel (socrates): goed of slecht ligt niet in gezag van de religie

Korte conclusie

Monisten = pre-socraten (één principe)

<-> pluralisten = kwalitatief verschillende elementen (meerdere principes)

- Empedocles: vier wortels → vuur, water, aarde en lucht
 - meerder archè die kwalitatief van elkaar verschillen

Atomisten = atoom betekent niet

- Democritus (lachende filosoof) & Leucippus: bestaan oneindig veel atomen, bevinden zich in een leegte (= kritiek Parmenides, is wel een niet-zijn) & kwantitatief verschillende elementen (vorm, aantal...)

Eleaten = volgers van Parmenides en zetten zijn theorie voort

- Zeno (Paradoxen): beweging is niet mogelijk
 - looper wil finishen, maar moet eerst helft afleggen en daar eerst helft... en zo gaat hij nooit aan eindpunt aankomen: $\frac{1}{2} + \frac{1}{4} + \frac{1}{8} =$ oneindig → klopt niet, want komt op 1 uit

Heraclitus: verandering + zintuigen

Parmenides: onveranderend + verstand

Sofisten

= negatieve bijklank door kritiek van Plato & Socrates ⇒ plaatsen zich tov sofisten

- rondtrekkende leraren tegen betaling (leraren van de kunst van retoriek en overreding)
 - spitsen zich toe op jonge, ambitieuze mannen die in politiek willen
 - bepaalde vorm van retoriek is belangrijk, sofisten spelen hierop in
- 'democratisch' Athene
- logos → mono-loog: logos enkel gebruikt voor overtuigen en niet de waarheid geven
 - belangrijker om mensen te overtuigen, dan objectief waarheid te vertellen

- waarheid is ondergeschikt aan de retoriek, relativistisch en sceptisch punt over waarheid → waarheid construeren obv de mening van de meerderheid
- beheersen van retoriek en overtuigingskracht is essentieel om invloed te hebben in politieke zaken
- opportunisme vs gefundeerd relativisme (Protagoras)
 - relativisme hangt samen met de mens als maat: elke persoon kan iets anders vinden, misschien subjectief = Protagoras
 - zegt: "Mens is maat der dingen" → wij bepalen wat is, hoe het is
 - zegt: "zit boodschap in en is gefundeerd"
 - zeggen alles is relatief

Socrates

Ethisch intellectualisme

Socrates (zoon vroedvrouw) heeft GEEN werken zelf geschreven = door leerling Plato

- vs. Sofisten
 - sofisten: mijn waarheid vs jouw waarheid
 - socrates: DE waarheid
- deugd = inzicht → in twee richtingen
 - zegt fundament van de ethiek is er.
 - Kan maar rechtvaardig handelen, als je weet wat het is. Als ik niet rechtvaardig handel, dan weet ik niet wat het is
 - kan de deugd stellen, wanneer je inzicht hebt in moraliteit
 - iemand gaat enkel handelen tegen deugd, als niet weet wat het is
 - veel mensen handelen rechtvaardig omdat andere meekijken
 - zegt: "Er is één beeld waar iedereen in gelooft"
- dia-log
 - Socrates challenged constant mensen in hun ideeën
 - wijs zijn, is toegeven dat je niets weet
 - Socrates gaat de sofisten ondervragen
 - hij weet antwoord, maar wil autoriteitspositie van de andere onderuit halen
⇒ gespeelde onwetendheid
 - door kritisch na te denken, kom je tot de waarheid/essentie
 - Socrates wil geen gelijk halen, maar enkel de waarheid te weten komen
- ironie
 - doet alsof hij niets weet, speelt de onwetende

Rechtvaardigheid en goedheid zijn absoluut, voor iedereen hetzelfde

Socrates veroordeeld voor corruptie van jongeren & goden niet te erkennen

- al zijn leerlingen zijn droevig, maar Socrates wijst naar boven
 - filosoof keert terug naar ideeënwereld → niet bang om te sterven
 - dood moeten we omarmen, want zijn verlost van het bedrieglijke van de zintuigen

Systeembouwers

Plato (428-347 v.C.)

Problematisch om hem systeembouwer te noemen, geeft wel aanzet tot systeem
MAAR systeem dat veel explicieter is zien we bij Aristoteles

- filosofie met verschillende onderdelen: kennisleer, zijnsleer, ethiek
 - goed op elkaar afgestemd en vormen een geheel
- tegenstelling Heraclitus: eenheid der tegenstellingen → resultaat kosmos
- tegenstelling Parmenides: eerste stap naar metafysica binnen natuurfilosofie

Natuurfilosofie wordt verlaten: geen materiële meer → Socrates: inzicht is deugd

Timaeus is meest invloedrijke werk van Plato → kosmologie: uitleg over hoe kosmos is geworden

Bijnaam Plato = Platus: breedvoerig of breedschouderig → echte naam is Aristocles

Cliché?

"The safest general characterization of the European philosophical tradition is that it consists of a series of footnotes to Plato. I do not mean the systematic scheme of thought which scholars have doubtfully extracted from his writings. I allude to the wealth of general ideas scattered through them" ~ A.N. Whitehead, Process and Reality

→ alles NA Plato is een voetnoot BIJ Plato: bedoeld ideeën van Plato en de invloed die ze gehad hebben → op bepaalde manier gelijk, want voetnoot is niet minder belangrijk MAAR

Twee belangrijke bewegingen:

1. Continuïteit Platonisme
 - zeer sterk aanwezig in filosofie. Platonisme altijd doorheen geschiedenis op één of andere manier blijven bestaan
 - academie waar studenten komen om Platoonse leer te verdiepen
 - Midden-Platonisme, Neo-Platonisme (3de - 5/6de eeuw)
 - Middeleeuwen (11de eeuw) school van Sartre
 - 15de eeuw in Firenze, 17de eeuw Cambridge Platonists
 - zelfs nu binnen wiskunde ook nog Platonisten
 - zeer sterk en continu aanwezig → invloed en dit leidt tot reduceren van andere tot voetnoot
2. Er wordt teruggegrepen naar Plato om zich hiervan af te zetten
 - Nietzsche: zegt dat misgelopen is bij Plato met de filosofie
 - Dérída: kritiek op Plato, maar via Plato theorie vormen

Plato vindt veel filosofisch jargon/concepten/gedachtegoed uit → dialectiek: Plato, Hegel, Marx en Kant

Context

Aristocratische familie

- verwant met 30 tirannen, antidemocratisch in Athene

Intellectuele en historische context

- ethisch relativisme
 - 5de eeuw = gouden eeuw Athene → aan einde loopt het mis
- politieke overgangperiode
 - grootheid Athene voorbij: Plato ziet prille vorm van democratie
 - beperkt tot mannelijke Atheense burgers. Probleem: immoreel politiek streven

- immoreel politiek streven
 - politiek gaat om streven naar macht, en daar blijven
 - rondgaan om mensen te ronselen, gaat niet om gelijk te hebben, MAAR gelijk krijgen of overtuigen → sofisten spelen hierop in
 - ethisch relativisme treed op: ethische concepten zijn relatief, geen normen/essentie aanwezig

Continuïteit en vernieuwing

Plato vs platonisme

- Plato
 - problemen zijn veelvuldig
 1. aard van werk is anti-systematisch → over hele leven geschreven
 - schreef dialogen: onderverdeling in vroege, midden en late dialogen op grond van stijl en vocabularium
 - nergens boek moet dit is politiek, metafysica... alles loopt door elkaar ⇒ moeten zijn systeem reconstrueren
 - dialogen geschreven over hele leven. Soms spreken ze elkaar tegen: evolutie? Verkeerd begrepen?
 2. Plato komt nooit zelf echt aan het woord
 - hebben aantal brieven die ondertekend zijn door Plato DUS weten dat dit zijn ideeën zijn MAAR personage dat Socrates heet
 - Socrates gebruikt als spreekbuis voor Plato, maar is assumptie. Weten niet of ideeën van Plato dezelfde zijn als leermeester Socrates
 3. Aporetisch → letterlijk: loopt dood
 - veel van de dialogen geven geen antwoord op gestelde vraag
 4. Brieven
 - Plato had ook ongeschreven filosofie, soort geheime theorie
 - misschien is wat wij hebben niet de echte filosofie van Plato
 - zegt: "Belangrijkst van filosofie heb ik niet toevertrouwd aan..."
- platonisme
 - systeem, schema

Socratische ethiek

- Wat is rechtvaardige daad, goed, juist?
- Plato's motivatie: confrontatie met dood Socrates
 - liet indruk na op Plato: wellicht is grondvraag van Platos filosofie ethisch

Verruiming en innovaties

- zielsleer
 - ziel = zelfbewegende → neemt dit over van de Grieken
 - nieuw: ziel als moreel
 - niet aan handelen zien of goed of kwaad is. Maar kijken naar ziel van een persoon. Deugd is geïnterioriseerd
 - 3 delen binnen onsterfelijke ziel

Deel van de ziel	Uitleg over deel	Deugd
Logos = redelijke deel	denkt diep en logisch na over dingen	verstandelijkheid

vuurlijke/gemoedelijke deel	bescherming, eer, moed, driftige deel	dapperheid
begerende/verlangende deel	eten, bedpartners, geld	matigheid

- Ziel bestond voor lichaam = reïncarnatie
 - elk deel van de ziel moet doen waarvoor het bedoeld is. Dan krijgen we deugden → elk deel heeft corresponderende deugd
 - wanneer ziel 3 dingen tegelijk is hebben we rechtvaardige ziel
 - deugd = inzicht: overkoepelende deugd rechtvaardigheid valt niet af te lezen aan hoe ik handel, maar gevolg van innerlijke morele zelf, van mijn ziel
 - handeling rechtvaardig, als het vanuit de juiste innerlijke positie komt. Rechtvaardige ziel
- inzichtelijke
 - verschil tussen mening (doxa) en kennis (episteme)
 - doxa: instabiel, veranderlijk, niet verantwoord (fysica)
 - wereld van Heraclitus
 - episteme: stabiel, solide, onveranderlijk (metafysica)
 - wereld van Parmenides

⇒ extra dimensie in filosofie: eerste keer dat dit onderscheid gemaakt wordt

⇒ onderscheid tussen fysica en metafysica

- Plato: twee aspecten/domeinen van de werkelijkheid
 1. werkelijkheid die we zien, horen, voelen met onze zintuigen
 - deze is veranderlijk
 2. aspect dat je niet kan zien, maar wel kent
 - dit is niet materieel, het is eeuwig
 - iets dat werkelijk is: is wereld van het zijn, ideeënwereld

⇒ gelooft in absolute karakter van de ethische concepten

Mythos?

“De ziel is te vergelijken met een samenvoeging van een gevleugeld span paarden en zijn menner. Bij de goden nu zijn alle paarden en menners zowel zelf goed als van goede afkomst, bij de anderen echter zijn zij van gemengde aard. In de eerste plaats heeft bij ons de voerman één tweespan te mannen; vervolgens is één van zijn paarden wel mooi en edel en van edele afkomst, maar het andere is van tegenovergestelde afkomst en aard. Zo is dan ook het wagenmennen bij ons, mensen, onvermijdelijk lastig en moeilijk.” (Phaedrus, 246a-b)

→ verklaard ziel vanuit mythe, metafoor, mythos altijd geweest en is nog steeds binnen de filosofie

Ethiek

Probleem van de morele opvoeding

- als je iets wil leren ga je naar specialist/docent MAAR in opvoeding luisteren we naar ouders die mening overbrengen voor te leren wat juist/goed is
- Probleem: ethiek is gebaseerd op meningen & deze hebben geen fundament. Weten niet waarom dat waar/juist is. Mening is niet altijd fout, maar is geen kennis
 - geen uitleg geven, is zeer wankel. Samenleving hangt samen obv arbitraire meningen die zelfs fout kunnen zijn en kwetsbaar zijn
 - kan ze makkelijk van hun fundament halen, want gebaseerd op los zand

- sofisten kunnen dit doen omvallen: zijn meester in manipulatie, kunnen volk in beroering brengen
- Plato zegt: iets dat altijd identiek is kan je niet/moeilijker omver duwen: naar ethiek obv kennis
 - Hangt samen met wat onveranderlijk, stabiel is. Weet waarom iets zo is, niet toevallig juist. Daarom opvoeding niet afhangen van ouders/meningen
 - hier sluipt antidemocratische in DUS morele opvoeding door staat
 - moeten ideale staat construeren die zo'n mensen voortbrengen
 - doet dit obv ziel = 3 klassen

Morele staatsorde

- ideale staat maken obv ziel. niet moeilijk, want is exact wat er al staat

Parallel ziel - staat

1. heersers
 - hoofd van de staat, laten zich leiden door redelijke deel van de ziel
 - DUS de staat is verstandig
 - dit zijn (konings)filosofen (man + vrouw)
 - hebben goede opleiding, hebben geen materiële rijkdom of privé bezit
 - geen persoonlijke bezittingen
 - mogen zich voortplanten, maar mogen niet weten wie het kind is
 - beetje eugenetica, doen dit om nepotisme tegen te gaan
 2. helpers
 - zijn de wachters bv. leger en politie. Zorgen voor bescherming → vurige deel
 - zorgen voor een dappere staat wanneer ze vurige deel harmonieus behandelen
 3. handwerkslieden/vaklui
 - zorgen voor adequate bevrediging, maken/kweken bepaalde zaken
 - matigheid in de staat → zorgt ervoor dat er genoeg eten is, maar niet te veel
- er is geen sociale ladder
 - wordt bij geboorte ingedeeld. Iedereen doet wat aansluit bij kwaliteiten
 - de drie in evenwicht zorgt voor een rechtvaardige/ideale staat
 - rechtvaardigheid op individueel vlak, kan maar wanneer staat rechtvaardig is
 - rechtvaardige morele staatsorde is voorwaarden zonder de welke niet (noodzakelijk) om ook individueel rechtvaardige ziel te hebben

Wie bewaakt de machtige/heersers?

- Wat is mechanisme waarmee staat zich veilig stelt, want blijven mensen
 - proberen toepassen bij Dionysius II = mislukt
 - moeilijk om iemand te vinden die onbaatzuchtig aan de top de samenleving bestuurd zonder privé bezit

Kritiek

- totalitarisme, communisme, dictator
 - gaat ervan uit dat mensen van nature tot bepaalde klasse behoren
- menselijke factoren weglaten, maar wet (niet van vlees en bloed)
 - wet wordt iets rationeel dat niet beïnvloedbaar is. Zijn ideale staat had gefaald. Koningfilosofen worden vervangen door de wet

Epistemologie

Ethiek die gebaseerd moet zijn op kennis + georganiseerd vanuit ideale staat + parallel verloop aan ideale ziel

epistemologie	ontologie
kenleer, kennisleer van filosoof. beschrijft hoe kennis tot stand komt	leer van de zijnde, hoe bestaan de dingen

Zintuiglijk waarneembare wereld ~ mening

- onstabiel
 - niets is echt permanent, alles veranderd → jong naar oud, koud naar warm...
 - onzuiver
 - niets is volmaakt, contaminatie: niets is 100% iets
 - materie zorgt ervoor dat er altijd iets mis is, geen perfectie
 - particulier
 - altijd die mens, die kat... kan niet 'de' driehoek tekenen
 - gaat iedere keer anders zijn
- ⇒ mening kan juist zijn, maar is geen kennis, leer je niets! geen daad die volledig rechtvaardig/ altruïstisch is

Kennis

→ geen betrekking tot zintuiglijke, want kennis vereist:

- stabiel
 - definitie betekent altijd hetzelfde. Is altijd zo geweest & blijft zo
- volmaakt
 - definitie beschrijft perfectie
- universeel
 - geldt voor alle zaken die je beschrijft, definitie geldt universeel
 - spreekt niet over individueel geval → 'de' driehoek

⇒ Ideeënwereld

- Twee opties:
 1. zo iets bestaat niet, want er is enkel zintuiglijke werkelijkheid en zo iets bestaat niet in zintuiglijke wereld
 2. bestaat wel = Plato → kennis
 - Hoe bestaat dit? Niet als iets van zintuiglijke wereld, maar als dimensie/aspect van de werkelijkheid dat niet materieel/zintuiglijk is = ideeënwereld (domein van het zijn)
 - concept, definitie
 - bestaat los van de mens, gaat over het ideale
 - er is aspect van de werkelijkheid dat voor twee mensen dezelfde is
 - domein van het zijn = ideeënwereld
 - ideeën bestaan afzonderlijk, zijn niet materieel en niet zintuiglijk waarneembaar. Buiten ons

Als mens hebben we ijkpunt nodig om iets te zeggen, misschien iets in mij en weten wat het is

- concepten nodig voor oordeel te maken over werkelijkheid
 - moet los van de fysieke werkelijkheid bestaan = Ideeën

- is weldegelijk object van kennis dat niet zintuiglijk is

Idea = kennis tov Horao = zien

- inzichtelijk aspect werkelijkheid, het niet-materiële. Ideeën zijn ijkpunten, moet concept ergens binnen mij hebben

Twee werelden

Parmenides	kennis	ideeën	zijn	verstand
Heraclitus	mening	zintuiglijke objecten	worden	zintuigen

Parmenides = ideeënwereld = 'echte' werkelijkheid volgens Plato

- Ideeën gevat door kennis en dus moet mijn ethiek gebaseerd zijn op de ideeënwereld
- Allegorie van de grot → realiteitsverlies
 - scheiding tussen kennis en mening niet zo sterk. **Ontologie** van Plato is een trap
 - bovenaan ideeën = het echte, het model. Tussen mathematische objecten
 - zintuiglijke objecten van onder en van boven ideeën
 - van ideeën worden kopieën gemaakt en vormen de objecten en van deze zintuiglijke objecten kan je nog kopie maken
 - trap af wandelen is realiteitsverlies
 - toch nog stabiliteit: driehoek is geen rechthoek

Idee = paradigma = model, voorbeeld

Zintuiglijke werkelijkheid hangt af van de ideeën

- kan niet op zichzelf bestaan, kan maar zijn omdat het zich kan spiegelen aan iets
- is maar omdat zintuiglijke objecten participeren/deelhebben aan de Ideeën dat ze bestaan
- zie mate van perfectie/stabiliteit in werkelijkheid
 - zie onderscheid: spons, tafel... is niet perfect maar geen discussie over wat het is
 - beperkte stabiliteit verklaard door relatie tussen zintuiglijke objecten en ideeën te duiden als participatie

Participatie en mimèsis

Wereld van Ideeën en zintuigen uitgedrukt op ontologisch niveau: Moet ideeënwereld zintuiglijk aanschouwbaar maken, maar is eigenlijk niet zintuiglijk

- Idee 'hond' is ergens, maar ook nergens
 - honden die je ziet hebben deel aan Idee hond
- idee 'hond' is een definitie
 - geen hond in zintuiglijke werkelijkheid voldoet aan het Idee, perfecte. Er is altijd iets mis. Wilt universele

Participatie	Beweging van concrete zintuiglijke objecten ten aanzien van de Ideeën
Mimèses	Relatie, afbeelding, schaduwen van de Ideeënwereld. Zintuiglijke wereld is kopie van perfecte werkelijkheid/ideeënwereld

Taxonomie = ordening

- Ideeën hebben structuur en onderhouden relatie tot elkaar
- Is heel conceptuele dimensie van de werkelijkheid volgens Plato

Ideeën van alles?

“En dan zijn er nog de gevallen, Socrates, die wel belachelijk zullen lijken, zoals haar, slijk, vuil of iets anders zonder waarde of belang. Geven die ook het probleem dat je niet weet of je voor elk daarvan al dan niet een aparte Idee moet aannemen, onderscheiden van, en anders dan, de dingen die wij met de handen aanraken? – Helemaal niet, zei Socrates. Die dingen zijn precies wat we zien. Menen dat daarvan ook een Idee bestaat, zou wat te absurd zijn, vrees ik.” (Parmenides, 130c-d)

→ zit het geen dat tekort schiet ook in Ideeënwereld? NEEN

- Plato gelooft niet dat er een Idee is wat we lelijkheid of slechtheid noemen
- lelijkheid die wij waarnemen (gebrek of tekort) is geen idee op zich, maar het niet volledig gerealiseerd zijn van Idee van mooi
 - parasitair begrip: iets dat maar kan bestaan door afwezigheid van het schone, want zijn gebrek aan het Idee. Getuigd van onvermogen van de zintuiglijke wereld om perfect te zijn

Aan gene zijde

“Je zult erkennen, geloof ik, dat de zon aan de geziene dingen niet alleen het vermogen verleent om te worden gezien, maar dat zij hun ook ontstaan, wasdom en voeding bezorgt, ofschoon zij zelf geen ontstaan is. – Hoe zou dat ook kunnen? – Zo moet je ook zeggen dat het Goede aan de kenobjecten niet alleen het gekend worden verleent, maar dat het er bovendien het bestaan en het zijn aan verstrekt, al is het Goede zelf geen zijn, maar iets wat, aan gene zijde van het zijn (ἐπέκεινα τῆς οὐσίας) gelegen, dit nog overtreft in waardigheid en kracht.” (Politeia, VI, 509b)

- Idee dat helemaal van boven staat = het goede **bv. zon zorgt voor licht en dat we kunnen zien. Wordt gelijkgesteld aan het kennen/gekend worden (epistemologische grond). niet enkel gekend worden, maar ook het bestaan (ontologische grond). Zon is zelf niet ontstaan. Is Idee boven alle ideeën = het goede**
- zorgt ervoor dat alle Ideeën gekend & zichtbaar zijn, maar ook kunnen groeien. Idee zo hoog & overstijgend (transcendent) dat ze niet gekend kan worden door mens
 - boven het zijn is er top van het systeem = Idee van het goede
 - is aan gene zijden van het zijn. Het goede is onbereikbaar, kan niet kennen

Het Goede

- “aan gene zijde van het zijn” → buiten het systeem
- parallel met de zon (Plato's grot)
- ideëel en ideaal
- onkenbaarheid en transcendentie (overstijgen)

→ Idee is perfectie van waar ze voor staat

→ Ideaal kan enkel verklaard worden worden als Idee boven alle Ideeën staat, dat alle andere Ideeën ideaal maken (dubbele transcendentie) → in Christendom wordt dit uiteindelijk God

Methode

Anamnese

- kennis = opnieuw herinneren → Plato gelooft in onsterfelijke ziel
- elke ziel komt uit de ideeënwereld: mensen hebben het volmaakte/perfecte gezien
 - mensen die vanvoor stonden toen dit werd getoond worden heersers, dan geïncarneerd in mens en gaan ze weg uit Ideeënwereld → zijn alles vergeten

- filosoof zal als taak hebben terug te keren naar Ideeënwereld = laten terug herinneren, opnieuw herinneren = hele methode van Socrates
 - door woord en wederwoord mogelijk om Ideeën terug te herinneren

Methode om te herinneren

- Maieutiek
 - filosofie is proces van laten geboren worden, wat al geboren was. Vroedvrouw doet dit ook (link mama Plato) → zetten iets op de wereld wat er al was
- **Dialectiek**
 - Door Plato omgevormd tot discipline, methode van de filosofie. Plato geloofd dat door dialoog (woord en wederwoord, pros en cons) mensen het eens kunnen zijn over wat rechtvaardigheid is → kennis vergaren door middelen van dialoog en dialoog geeft proces van filosofie weer
 - sóma = lichaam & séma = graf/hemel
 - ons lichaam is voor Plato iets negatiefs. Zijn ervoor even aangebonden in ons aardse bestaan. Vooraf bestond de ziel (onsterfelijk)
- 'leren sterven'
 - als je sterft ga je terug naar ideeënwereld: goed geleefd = wordt filosoof, slecht geleefd = w vrouw, heel slecht geleefd = w dier
 - filosoof moet gradueel afstand nemen van lichaam
 - zo kan je waar filosofisch leven leiden en opnieuw kennis krijgen van ideeën

'Leren sterven'

"Wel, Simmias, ware filosofen oefenen zich dan ook werkelijk in het sterven; en minder dan voor wie ook is voor hen de dood een verschrikking. Bekijk het eens op deze manier. In alle opzichten liggen zij met hun lichaam overhoop: ze verlangen ernaar een ziel te hebben die op zichzelf staat. Indien dat waar is, zou het toch erg inconsequent zijn als ze op het ogenblik dat hun wens in vervulling gaat, vrees toonden en zich ergerden, als ze niet vol vreugde naar de plaats gingen waar ze bij hun aankomst hopen te krijgen wat ze hun leven lang verlangd hebben – en dat was inzicht – en waar ze bevrijd zijn van de gezel met wie ze overhoop lagen?" (Phaedo, 67e-68a)

→ gradueel afstand nemen v lichaam, want lichaam is als kerker die mij geboeid houdt, hier houdt

- lichamelijke loslaten en afstand nemen van de zintuigen en dan wordt bevrijd, want kan terug naar afkomst, ideeënwereld.
- waarom pleegt platonist dan geen zelfmoord? Plato gelooft dat dit geen optie is, omdat hij gelooft dat goden ons in deze positie hebben geplaatst. Is niet aan ons om die daad te stellen. Heft in eigen handen nemen is niet de bedoeling. Socrates doet dit (gifbeker), maar is volgens Plato uitzondering, want was gerechtelijke straf
- lichaam (sóma) is niet helemaal negatief voor Plato

Tegengewicht: scala amoris

"De juiste weg om liefde te bereiken of zich ernaartoe te laten leiden is deze. We beginnen met al het mooie om ons heen. Om volmaakte schoonheid te bereiken stijgen we om zo te zeggen trapsgewijs op, van één mooi lichaam naar twee, van twee naar allemaal, van mooie lichamen naar mooie instellingen, van instellingen naar wetenschappen, om ten slotte van de wetenschappen te komen bij de wetenschap die niets dan schoonheid zelf bestudeert, en op het laatst schoonheid zelf te leren kennen." (Symposium, 211b-c)

Trap naar de liefde:

- wordt immateriëler naarmate je hoger klimt, wordt eerst verliefd op lichaam en zet je aan tot klimmen. Gaat niet om persoon, maar het mooie lichaam dat je aantrekt. Kan verliefd worden op meerdere. Telkens zie je perfectie en schoonheid. Realiseert dat het niet tot persoon hoort, misschien niet tot de werkelijkheid
- uiteindelijk besef je dat schoonheid je niet aantrekt, maar h immateriële. Zo klim je op. Was feit dat lichaam participeert aan schoonheid. Brengt anamnese (herinnering) proces op gang.

The Matrix/Barbie

Aristoteles

Systematische wetenschap

Twee belangrijk verschillen met Plato:

- allesomvattend systeem
 1. Esoterische werken (voor degene binnenin = ART) en exoterische werken (voor brede publiek = Plato)
 - ongeschreven leer = brieven die P schreef, hebben we niet = zijn esoterisch
 - maakt dat we andere kijk hebben op ART → kunnen werken bestempelen als college nota's ⇒ niet literaire product dat Plato maakt
 2. Systematiek
 - Plato = dialogen → hebben naam van personage dat erin speelt
 - ART = werken over deeldisciplines → voordeel: heel duidelijk onderscheiden vakken. Elk werk heeft eigen topic. Werken gerangschikt door Andronicus (leerling). Metafysica te danken aan Andronicus, gaan over niet materiële principes
- afgebakende disciplines

Empirisch (vs. moderne wetenschap)

- empirisch betekent vertekend vanuit het zintuiglijke
- ART zijn methode/vertrekpunt is heel sterk zintuiglijke waarheid (verschil Plato)
- 'vertekend vanuit'
 - betekent niet enkel 'zich baseren op' = echte empiristen
 - ART: is eerste aanzet, aanknopingspunt om aan echte kennis te komen; Geen hypothesen en kwantitatieve uitwerking → maakt onderscheid tussen waarnemen met zintuigen wat iedereen kan en kennis hebben/vergaren wat niet voor iedereen is weggelegd
 - empirische is niet hetzelfde als exacte wetenschap die we nu kennen, maakt ook van zintuigen gebruik. Voornaamste verschil:
 - moderne wetenschap is kwantitatief: kiest voor taal van de wiskunde, moet iets in grafieken/formules kunnen gieten
 - manier van wetenschap die hij ontdekt en uitvindt, geen experimentele wetenschap. geen beïnvloedbare, kunstmatige setting
- observatie → 'echte' kennis (twee stappen) → weten wat immateriële
 - universele oorzaken
 - Enerzijds moeten we van particulariseren naar universele. Plato: kennis gaat niet over 'deze' octopus, maar over 'de' octopus als een soort. Anderzijds van waarneembare naar niet-waarneembare. Fysische naar (metafysische) principes van de werkelijkheid (pagina 51). Noemt deze principes oorzaken

- Met deze twee stappen komen we tot universele oorzaken
- kennis omwille van kennis
 - Kennis onderscheidt zich van observatie & kennis die we in andere culturen aantreffen. Kennis in Babylon & Egypte was (volgens ART) gericht op toepassing, praktisch. Egypte geïnteresseerd in geometrische figuren voor herop meten van het land na overstromen van de Nijl.
 - Filosofie/wetenschap van ART is kennis omwille van de kennis. Sluit aan bij ideaal van theoria. Schrijft dit op bepaalde manier neer: gaat om autarkische, op zichzelf staande, autonome vorm van weten. Kennis is niet gebonden, niet omwille van iets anders. Kennis staat op zichzelf.

Voorbeeld

“De octopus gebruikt zijn tentakels tegelijk als handen en als voeten: hij neemt voedsel in met behulp van de twee tentakels boven zijn bek, en zijn laatste tentakel, die heel puntig is en als enige wittig en aan het uiteinde gespleten [...] gebruikt hij voor de geslachtsgemeenschap. [...] Zo lang het dier leeft, is zijn kop hard en lijkt deze opgeblazen. Hij grijpt dingen en houdt ze vast met de onderkant van zijn tentakels, en het membraan tussen zijn voeten is volledig gestrekt. Als hij op het zand terechtkomt, verliest hij zijn greep.” (Historia animalium, IV, 1, 524a3-20)

- Historia = onderzoek of verslag v onderzoek, woord geschiedenis heeft er wel mee te maken
- Animalium = dieren, biologie
- Omdat voorbeeld wat vreemd is, je het niet zou verwachten geeft het inkijk in wat filosofie was in de oudheid, namelijk Biologie. Biologie is geen aparte discipline. Is onderdeel van overkoepelende wetenschap.
- Begint hier vanuit simpele observatie → nog geen kennis volgens ART. Voor kennis moet nog een extra stap gezet worden. Van observatie naar echte kennis is dubbel

Categorieën

Methode = logica

- methode is weg (hodos) die je volgt om ergens te geraken, om naar echte kennis te gaan
- Art. zijn eerste vraag is: hoe geraak ik van zintuiglijk waarneembaar (dat nog geen kennis is) naar principes of oorzaken?
 - Weg die hij opgaat is die van de analyse van een concept (manier waarop men spreekt en denkt) = Logos. Art. zegt: Logos is een rationaliteit, maar met semantisch veld achter (taal, denken, concepten, woord, begrip, uitleg, verklaring). Wil logos analyseren en dit mondt uit in logic
- zoekt in eerste instantie logica van ons verstand en taal.
 - Art: alles wat wij denken, zeggen neerschrijven/willen verzamelen en daar analyse op loslaten. Wat blijkt hieruit? Dat telkens dezelfde vragen/perspectieven terugkeren. Deze perspectieven noemt hij qua (wat betreft) locuties

Tien basisvragen/perspectieven die in ons spreken telkens terugkeren → perspectieven noemt hij categorieën

- Als we denken en spreken zijn er altijd structuren die opnieuw duidelijk worden. Komen telkens aan de oppervlakte. Structuren zijn categorieën en deze categorieën hebben in bepaalde gedachten of uitspraak een concrete invulling. Maar de tien structuren zijn hetzelfde. Ik spreek over de werkelijkheid wat betreft X,Y,Z...

- categorie = structuren van het verstand & van het spreken en werkelijkheid. Spreken over werkelijkheid in termen van:

1. **substantie** = iets concreet dat u kan aanraken/aanwijzen bv. boek, mens, spons...
2. **kwantiteit** = meetbare (is meer een aspect) bv. ik ben 1 meter 80 groot
3. **relatie** = in relatie tot andere dingen bv. ... is de helft van ...
4. **activiteit** = zaken die gedaan worden door iets bv. boek ligt, ik spreek
5. **houding** = hoe je je gedraagt bv. zitten op een stoel
6. **kwaliteit** = kenmerken van iets bv. kleur, temperatuur, zoet
7. **plaats** = ergens bv. ik ben in Leuven, in de aula
8. **tijd** = in deze categorie zien we ook relatie, ene gebeurtenis uitdrukken tov een andere in de tijd bv. nu, gisteren, twee weken geleden
9. **ondergaan** = iets overkomt u bv. gestoord worden, geslagen worden, gekust worden
10. **aanhebben** = al dan niet gekleed zijn, bewapend zijn bv. schoenen aanhebben

⇒ zijn altijd dezelfde en komen terug. Structuren van denken, taal en werkelijkheid

⇒ punt is niet echt of het er nu 10 moeten zijn. Kunnen hierover discussiëren. Punt is dat Art gelooft dat er een logica zit in ons verstand en in ons spreken

Volgende stap:

- We hebben nu logos van het denken, het verstand, de taal. Art gaat ervan uit dat dit ook logos is van het zijn, de werkelijkheid. Structuren van het denken, taal (categorieën), ook categorieën zijn van de werkelijkheid → filosofisch standpunt = realisme
- realisme gelooft dat werkelijkheid los van ons denken bestaat (op zichzelf) en gekend kan worden zoals die is. DUS: er is een parallel tussen structuur van mijn verstand, taal, denken en de werkelijkheid. Zien we al bij eerste natuurfilosofen, waren overtuigd logos van de kosmos en dus van ons verstand

⇒ volstrekte parallel van Art

- werkelijkheid bestaat uit substanties. Is niet enkel iets in mijn hoofd, een structuur, manier waarop ik naar dingen kijk en misschien zijn dingen wel anders.
 - Neen, gelooft dat er in werkelijkheid dingen zijn die op zichzelf bestaan en die een kleur hebben. Gelooft dus dat 'kleur' bestaat, warm of koud in werkelijkheid bestaat en niet een hersenspinsel of iets wat ik werkelijkheid opleg

⇒ tegenovergestelde van realisme is idealisme (Kant is eerste)

- idealist gelooft dat structuren van het denken en van de taal, niet noodzakelijk de structuren van de werkelijkheid zijn.
 - Kant zegt: ik kan niet weten of manier waarop ik over werkelijkheid spreek/denk effectief de manier is waarop de werkelijkheid in mekaar zit → ART denkt v wel

Logica = onto-logica

- analyse van het spreken en denken is een ontologica is structuur en rationaliteit van de werkelijkheid. Die categorieën zitten in werkelijkheid.

Één van de categorieën is anders dan alle anderen = substantie → kan op zichzelf bestaan

Substantie en accidenten

1 + 9

- Substantie is enige dat op zichzelf kan bestaan
- Andere categorieën noemen we accidenten (dingen die erbij komen/gebeuren). Betekent etymologisch iets wat erbij valt. Een bijkomstigheid en vandaar ook een kenmerk

Substantie = 'dit' = 'datgene wat identiek blijft'

- iets concreet aanwijsbaar. Substantie is onveranderlijk. Zou denken dat je wel veranderd bv. groter, dikker, ouder worden. Dit zijn accidenten die veranderen. Het geen dat traceerbaar is, is de substantie. Kan dit volgen doorheen hele leven bv. objecten worden een ruïne
- Substantie is een drager, een support voor de accidenten (Locke)

Accidenten = eigenschappen = veranderlijk

- verandering verklaren door veranderende eigenschappen

Oorzaken

Overgang van particulieren naar universele is zoektocht die Art beschrijft als zoektocht naar oorzaken, principes of eerste beginselen

- 'echte kennis' = universele oorzaken
 - niet materieel, dingen die je enkel met verstand kan bereiken op grond vanwaar hele werkelijkheid kan verklaard worden
 - oorzaak heeft brede betekenis. Het is een verklaringsgrond. Ik verklaar iets op grond van vier dingen
- 4 oorzaken (middeleeuwse termen, dus niet van ART zelf)
 1. **causa materialis** = verklaar iets op grond van materie bv. mens: vel, skelet, bloed...
 2. **causa formalis** = verklaar iets op grond van de vorm, essentie of wezen. Formalis betekent hier wezen, essentie. Datgene wat x tot x maakt = de definitie. Wat maakt dit ding tot specifiek ding. bv. mens: wezen met rede begiftigd, logos, rationele ziel
 3. **causa efficiens** = verklaar iets op grond van de bewerkende instantie, wie het gemaakt heeft. bv. mens: mama en papa
 4. **causa finalis** = iets verklaren op grond van het doel, waar het toe dient. bv. mens: rationaliteit ontplooiën, rationeel leven...

⇒ altijd zeer sterke band tussen vorm en doel = teleologie

- herkend doelgerichtheid in werkelijkheid, zowel bij levende wezens als objecten
- teleologie: vorm is doelgericht
 - rationele ziel heeft als doel rationaliteit te ontwikkelen/ontplooiën dan pas ben je mens. Een mes is ook maar een mes wanneer het zijn doel bereikt heeft
 - artefacten vs organismen

Artefacten	Organismen
iets dat door de kunst gemaakt is, iets dat door de mens vervaardigt is	levende wezens. onderscheid bij organismen

Aspect 1: drie functies van de ziel

1. vegetatieve functie: gewoon in leven blijven
2. sensitieve functie: gebruik maken van de zintuigen
3. rationele (specifiek menselijke) functie: daarom is een mens een mens.
⇒ mens heeft alle drie de functies

Hiërarchie:

- Ziel die enkel vegetatieve functie heeft is een vegetatieve ziel. Dit is de ziel van de planten. Gewoon overleven, in leven zijn.
- Ziel die zowel sensitief als vegetatief is. Dit is de ziel van de dieren
- Ziel die zowel rationeel, sensitief en vegetatief is. Dit is de ziel van de mens. Wat mens tot mens maakt is de rationele ziel

Aspect 2: vorm

- zou van iemand een exacte kopie kunnen maken in wassenbeeld
 - vorm is identiek, maar essentie (causa formalis) verschilt. Causa formalis van mens is de ziel en die van een wassenbeeld is bepaalde eigenschappen tonen.
 - ART bedoeld dus met vorm niet enkel de shape of de contouren

Idee van Telos

- in natuur, werkelijkheid. Alles is doelgericht (zo bedoelt zijn), de mens, maar elk ding is een idee die zeer belangrijk zal zijn in verdere evolutie van de biologie → is hier al kritiek voor

Voorbeeld

Stoel: causa materialis is hout, causa formalis is object met vier poten en een leuning waarop je kan zitten, causa efficiens is de architect of de kunstenaar of de houtbewerker & causa finalis is het zitten, de zitgelegenheid bieden

VS Darwin

“Stel dat alles toevalligerwijs is ontstaan, terwijl het eruitziet alsof het doelgericht gebeurd is, dan zijn die dingen blijven bestaan die toevallig op de juiste manier in elkaar zaten; en wat niet juist in elkaar zat, is vergaan en vergaat nog steeds, zoals Empedocles zegt over kalveren met een mensenkop. [...] Maar het is onmogelijk dat dit de ware toedracht van de zaak is. Want al de genoemde dingen, ja alles in de natuur gebeurt ofwel altijd op dezelfde manier, ofwel meestal, daar waar een effect van toeval nooit constant hetzelfde kan zijn.” (Physica II, 8)

→ passage waarin kritiek geleverd wordt op de evolutieleer

- biologie, het kader, teleologische benadering van de natuur (alles is doelgericht) is door ART beïnvloed en vormgegeven tot in de 19de eeuw. Tot 1859 met verschijning van ‘Origin of Species’ is kader van biologie dat van Art met nieuwe inzichten. Geloof dat natuur bestaat uit essenties die doelgericht zijn, zijn al die eeuwen in stand gebleven MAAR Darwin maakt hier einde aan. Fittest = sterk aangepast aan omstandigheden (evolutie)
 - natuur is dus blind proces, toeval, er zit geen doel in. er zijn onbepaalde effecten
- Paradigma tot 19de eeuw: natuur is vastliggend en doelgericht. Darwin maakt hier einde aan door introductie van de toeval en survival of the fittest

Ziet geen mutatie

- Wat vergeet ART? kijken naar basisconstitutie dan lijken wij op onze ouders, overgrootouders. Ziet geen plotse veranderingen. Hij vergeet de tijd. Evolutieleer kan u niet zien, want gaat over honderde duizende jaren MAAR wanneer je afstand neemt en op lange termijn gaat kijken, zien we veranderingen/mutatie. Art ziet dit niet en gelooft in eeuwige herhaling van hetzelfde. Essentie ligt vast.

Darwin zegt: evolutie, zijn verandering, mutaties, toevallige veranderingen. Sommige mutaties lukken omdat ze aangepast zijn aan de omstandigheden, andere zijn er maar kort

Statisch perspectief: hylemorfisme

vorm
↑
↓
materie

Via teleologie kunnen we op andere manieren over werkelijkheid spreken: enerzijds niet kijken naar verandering, groei of beweging. Maar wel kijken naar de dingen zelf, substanties. Kan ik los van de kenmerken vanuit statisch perspectief iets over zeggen.

Leer van Hylemorfisme: materie - vorm. Elk ding bestaat uit vorm en materie. Vorm = factor van bepaling, dat gene wat bepaalt. Materie = hetgeen dat bepaalt wordt, het onbepaalde. Materie zijn niet vlees, botten want materie in algemene zin kan niet op zichzelf bestaan. Elke substantie is een samenstelling van dingen. Elke substantie heeft zowel vorm als materie

ART gelooft dat noch de materie en noch de vorm op zichzelf kunnen bestaan.

- Materie zonder vorm? hebt materie die heel erg bepaald is bv. bloed. Kan dit ook onbepaald maken door de kleur weg te halen Maar er blijft altijd een vorm van bepaling, dus spreekt over materie als limietbegrip.
- Totale onbepaaldheid kan nooit op zichzelf bestaan. Er is altijd vorm van bepaling

Vorm zonder materie?

- vorm (essentie, wezen) kan niet op zichzelf bestaan. Plato zegt tegenovergestelde, vorm kan op zichzelf bestaan los van ons. Er is zintuiglijke wereld (essentie overstijgt dit) en ergens de vorm participatie die leidt naar definitie, concept.
- ART zegt: vorm en materie zitten samen ergens in de materie. In alles zit de essentie, vorm is immanent.

ART verwijt Plato een nodeloze verdubbeling van de werkelijkheid. Zegt dat Plato niet genoeg stelt aan deze werkelijkheid om de dingen te kunnen kennen. Heeft ideeënwereld nodig om te kunnen verklaren waarom. ART zegt neen want essentie is gekoppeld aan materie.

Geloven beide in essenties

- ART: in substanties zelf
- Plato: in ideeënwereld, transcendentie

Kennis

Art gelooft wel dat we vorm kunnen kennen. Kennis heeft betrekking op universele. Is gelijk bij Plato en Art. gaat over de vorm en niet over iets individueel. Geloven dat vorm op ander niveau bestaat.

ART: immanent = in blijvend. Plato: transcendent = oversteigend

Via abstractie van de vorm. Het kennen is het metaforisch eruit trekken van de vorm (abstractie). Gaat vorm eruit trekken via uw kennis. Plato gelooft dat er een idee 'de mens' is, MAAR Art zegt essentie van de mens zit in elk individu.

- de-materialiseren: een mentale kopie maken zonder materie
- des-individualiseren: weglaten van individuele kenmerken

Hierdoor kan je een algemene definitie maken.

→ ART zegt er is geen idee van 'de driehoek' nodig los van concrete driehoeken, want essentie van 'de driehoek' zit in de verschillende driehoeken zelf. ART zegt dat Plato teveel aanneemt en dubbele werkelijkheid maakt

Kennis = kennis van de vorm

- Pl. noemt vorm een idee, maar beide zijn het eens dat kennis, de kennis van de vorm/idee is.

⇒ verschil in **ontologie**, manier waarop dingen bestaan

- Bij ART is één ontologisch niveau niet aanwezig, namelijk op zichzelf staande concepten

⇒ verschil in epistemologie

- Pl. gelooft dat ik kan kenmerken door te herinneren wat er los van mij voor mij bestond
- ART gelooft dat ik kan kennen door te abstraheren, door middel van abstractie, essentie in elk ding

Dynamisch perspectief

act

↑

↓

potentie

Werkelijkheid zien evolueren. Ziet constante verandering, niets blijft hetzelfde (ART deelt dit met Heraclitus en Plato). In werkelijkheid is er verandering, beweging, groei...

⇒ artefact & organisme. In begin grootste potentie, want kan nog alles worden

Hierover spreken/denken in act en potentie.

act	potentie
actuele toestand	kunnen, vermogen in zich dragen om

Rationalisering moet groeien. Geldt ook voor artefacten = causa efficiens = beeldhouwer die marmer sculpt. Potentie krijgt invulling door act, maar potentie bepaald voor groot deel richting

Act en potentie

Doel = volmaakte vorm, we zijn klaar. Het doel in zich hebben/dragen.

Entelechie = klaar zijn, doel bereikt hebben, volmaakte vorm zijn

Actualisering = realisering van de vorm. Bedoeling van de mens om rationaliteit te bereiken. Er is geen potentie meer, moet op dat vlak niet meer groeien. U draagt doel en vorm in zich.

Waarom sterven wij dan?

- waarom blijven we niet verder bestaan als we ons toppunt bereikt hebben. ART zegt sterven is onvermijdelijk, omdat functies van de ziel sensitief en vegetatief opraken. Beide zijn gebonden aan het materiële. Rationaliteit zal op bepaalde manier blijven voortbestaan (ART suggereert dit, niet helemaal duidelijk)
- MAAR omdat er die sensitieve en vegetatieve ziel is die energie opgebruikt en samenhangt met het lichaam is er zo iets als de dood

Voortplanting

- als mensen zich voortplanten, blijft de vorm 'mens'. Je ziet soort eeuwigheid in herhaling van de vorm. Art zegt in die zin is er wel een onsterfelijkheid. Niet op individueel vlak, maar op niveau van onszelf als soort.

Hoogste zijnde

vorm <-> materie act <-> potentie

Waarom streeft elk organisme naar volmaakte norm? ART zegt er moet in zijn principe een hoogste vorm zijn, een hoogste zijn → Maar immanent

Hoe we moeten spreken over dat hoogste zijnde (wat hij ook goddelijke noemt) kan in termen van dat statische en dynamische perspectief.

Hoogste zijnde moet van alle zaken het hoogste hebben, dus moet ook het hoogste denken

- dit is dus pure vorm (hoogste zijnde) en pure act (rationaliteit)
= het zichzelf denkende denken

Goddelijke zijnde

⇒ Geen schepper: werkelijkheid is zonder begin en einde

Pure vorm

- Als ik denk aan het goddelijke kan daar geen materie in betrokken zijn. Want materie heeft te maken met verval, sterven, vergaan en ontstaan. Dit kan niet gelden voor het hoogste zijnde. Vorm bestaat hier op zichzelf

Pure act

- God kan geen potentie zijn/hebben, want God die iets kan/heeft iets anders nog niet gedaan of is nog niet volledig geactualiseerd. Als het hoogste is moet het al volledig klaar zijn

Denkact

- hoogst mogelijke toestand/activiteit = denken

Zichzelf denkende denken

- Wat denkt het goddelijke zijnde? Het hoogst mogelijke. DUS God is het zichzelf denkende denken. Hoogste act is het denkt het hoogste, dus het denkt zichzelf DUS het is het zichzelf denkende denken
- gaat hier niet om een persoonlijke God zoals in christendom of islam → dit zijnde is niet om ons bekommerd, moet het niet lief hebben

Onbewogen beweger

→ causa finalis: doel = alles streeft naar perfectie

- Hoe krijg ik de beweging van de evolutie? Hoe verklaar ik deze?
 - Dingen moeten om bepaalde redenen streven naar entelechie, naar volmaakte vorm, naar actualisering. Er moet iets zijn dat alles in de werkelijkheid aanzet tot streven naar het volmaakte (goddelijke principe is immanent)
 - Dit is functie van het goddelijke zijn, is magneet die alles in gang zet en naar zich toe trekt. Is de pure vorm, pure act, zichzelf denkende denken die alles in de natuur aspireert/nastreeft.
- alles wil volmaakt zijn, omdat er iets magnetisch (volmaakte principe) is dat alles naar zich toe trekt. Het principe is verantwoordelijk voor beweging: verandering en groei. Je kan het principe een beweger noemen. Aangezien het gaat om het hoogste principe kan het zelf niet in beweging zijn gezet, want als door iets anders in beweging zou gezet zijn dan is datgene het hoogste principe. Dus er is een onbewogen beweger.
 - Legt uit waarom alles beweegt naar perfectie

Doeloorzaak

- ART gelooft dus niet dat er een begin is van de kosmos. Principe dat constant werkelijkheid in beweging zet/houdt. Geen causa efficiens, maar causa finalis

Goddelijke zijn is immanent, staat binnen het systeem en kan gekend worden

- ART gelooft dat er altijd een eerste oorzaak moet zijn.
- Regressus ad infinitum = terugkeer tot het oneindige. Kan volgens ART niet. Moet een eerste oorzaak zijn (niet in de tijd) die alles in beweging zet

Ethiek

Contrasteren bij Kant. Zelfstandige disciplines in apart boek/werk. Is de eerste die het zo doet.

Geluk = hoogst mogelijke actualisering van de hoogste mogelijke vermogens van de mens

- einddoel van de mens is geluk. Meerdere doelen maar geluk is enige doel dat we willen voor onszelf. Geluk is niet meer ondergeschikt. Is het ultieme doel.

‘weten dat’ vs ‘weten hoe’

- Ethiek is geen theoretische bezigheid, want ethiek is een ‘weten hoe’. Kan ethiek niet vastleggen zoals een wet/mathematiek, want is ‘weten dat’. Algemene regeltjes
- te maken met juiste keuze maken in bepaalde situaties = weten hoe. Situationeel juist handelen en afhankelijk van de situatie kan zelfde actie juist of fout zijn
- In sommige situaties mag je liegen (Kant zegt nee nooit)
 - Zijn situaties mogelijk waarin je mag liegen. Kan algemene regel hebben die dan ongeacht de situatie geldt. Hebt enkele situaties en wat ethisch juist is hangt ook van de situatie af = weten hoe

poièsis vs praxis

Poièses	Praxis
doen, maken. Sommige handelingen enkel gericht op het product/het resultaat	handelen. Product niet relevant. Doet iets omwille van de handeling.

→ zelfde handeling kan beide zijn.

- Geluk is altijd praxis. Niemand zegt ‘ik wil geluk omwille van iets anders, maar omwille van zichzelf’. Geluk is laatste in serie van doelen. Geluk is datgene omwille waarvan je alles wilt, maar dat je niet wil omwille van iets anders, is niet instrumenteel tegenover iets anders
- Geluk als bijproduct: resultaat of inherent onderdeel van die handeling

Eudaimonia = geluk

- geluk ligt binnen het systeem, afgeleid uit het hele systeem. Wordt uit essentie mens = rationaliteit
 - Hoogste vermogen = rationaliteit, rationele ziel
 - geluk wanneer we rationele vermogens ten volle ontplooid hebben en kunnen ontplooiën in de praktijk. In samenleven met andere mensen, principes van rationaliteit toepassen in de praktijk

Via deugd

- Geluk bereiken via hier, geluk actualiseren via deugd

Deugd

“Voortreffelijkheid (deugd) is dus een karakterhouding die ons in staat stelt een keuze te maken die het midden houdt met betrekking tot ons, een midden dat bepaald wordt door de rede, dat wil zeggen, zoals een verstandig mens dat zou bepalen.”

- hebt basishouding als mens. Ook onbewust en dit is een karakterhouding. Moreel kompas van de mens is juist. Niet altijd het product van lang nadenken. Gaat gepaard met een soort vlotheid, doet het gewoon.
- Met deugdzaamens gaat vlotheid gepaard. Juist handelen zonder nadenken. Soms weten we niet wat juist is om te doen, maar is karakterhouding die ons meestal in staat stelt om in bepaalde situatie een keuze te maken.
 - Wanneer we niet goed weten wat te doen hebben we contact met een deugdzaamens, kijken naar de anderen
- Deugd is guldenmiddenweg tussen twee zaken = soort balans
 - bepaald door rede. Praktisch verstand zoals het actief is in bepaalde situatie dat ons het midden leert. Deugd hangt af van situatie en eigen kenmerken van de persoon (= situationele/karakterethiek). Kant gebruikt andere ethiek. Hij houdt geen rekening met de situatie (=deontologische/plichtethiek).

Begin van ethiek, maar in boek 10 geeft hij een andere definitie. Geluk niet zozeer in samenleving context tot stand gekomen, als resultaat van de deugd, MAAR filosoof die zich terugtrekt en nadenkt

Hoogste geluk = theoretische activiteit

- Boek 1: geluk dat voor iedereen in politieke leven gerealiseerd kan worden; Is ook echt geluk, maar een soort van tweede rangs
- Boek 10: ideale, utopische vorm van geluk. Niet voor iedereen weggelegd, enkel voor filosofen. Kunnen maar bestaan als samenleving het mogelijk maakt voor enkelen om aan filosofie te doen

⇒ ethiek heeft bepaalde aannemelijkheid

Late oudheid

Context

Schaalvergroting

- hellenisme
 - Verspreiding van Griekse cultuur en verspreiding zelf en resultaat. Filosofie zoals we die vinden tussen 323-30 v.C.
 - Hellenistische scholen & Stoa worden overgenomen naar Romeinse Rijk; is populair daar. Ptolemaeën, Egypte, Cleopatra
- Romeinse Rijk
 - Toppunt Griekse cultuur. Grieks wordt cultuur- en handelstaal. Wetenschappelijke vooruitgang, belangrijkste centra bv. Alexandrië. Hellenistische theorieën & geocentrische theorieën. Bloei van Griekse intellectuele leven.
 - Periode waarin filosofie van gedaante veranderen. Nadruk komt te liggen op ethiek.

Kosmopolitisme

→ kosmopoliet = wereldburger

- vraag naar identiteit niet meer zo gemakkelijk op te lossen. Lokale gezag kan deze invulling niet meer bieden

- globalisering zorgt voor individualisatie

Ethiek

- Ethische vragen komen terecht bij 'ik' en wordt individueel ingevuld

Scholen

- Stoa, Epicurisme & Neoplatonisme

Kritiek

- filosofen meer afgerekend op wat ze zeggen en doen. Als je belooft een handleiding te hebben naar geluk, maar zelf tegenovergestelde doet

Stoa

Vroege stoa: Zeno van Citium (ca. 334-262 v.C.)

→ 'leven overeenkomstig de natuur' = leven volgens de natuur

- logos: leef volgens u aard/werkelijkheid → hele werkelijkheid is logos
- leven volgens uw rationaliteit: uw rationaliteit is rationaliteit van de kosmos
- rede: alles wat ingaat tegen rede moet ik verwerpen
 - passies: woede, begeerte, angst, genot...
 - je ondergaat iets dat van buitenaf komt: houding die je hier tov moet aannemen = houding van de logos
- apatheia
 - streven hiernaar, vrij zijn van emoties → niet beïnvloed worden door passies
 - passies vertroebelen onze logos, rationaliteit
 - logos volgen en volgens de rede de juiste weg nemen

Latere stoa: Seneca (ca. 4 v.C. - 65 n.C.), Epictetus (50-130n.C.) & Marcus Aurelius (121-180n.C.)

→ gelijkaardige evolutie, maar accent ligt op factor van buitenaf

Encheiridion: handboekje → Epictetus

'enkel nastreven wat in onze macht ligt'

- onderscheid: zaken die binnen onze macht liggen & zaken waar we niets over te zeggen hebben → mag geluk enkel laten afhangen van waar je controle op hebt/dingen die je kan veranderen/controleren
 - kiest hoe je naar situatie omkijkt, deugzaamheid
- Seneca schrijft brieven
 - beschrijven hoe hij zaken aanpakt, nadenken over sterfelijkheid, daarmee om durven gaan en uzelf in situaties plaatsen en denken hoe zou ik reageren als dit gebeurd.
 - je hecht je aan iets (materiële), maar als het ooit kapot gaat dan geraak je niet van streek. Filosofie is een manier van leven
 - zeggen: ik hecht mij hier nu aan, maar uiteindelijk is maar gewoon een ding
 - stel je kust je vrouw, dan is dit maar gewoon iets sterfelijk en stel ze komt te overlijden dan geraak je niet van streek
 - Stoa denkt rationaliteit door op manier die in dagelijks leven niet/nauwelijks vol te houden is
- Indifferentia
 - onverschilligheden, hebben niets te maken met geluk/moraliteit

- als we enkel mogen nastreven wat in onze macht ligt, zijn er heel wat zaken die niet van tel zijn
- onderscheid tussen indifferentia
 - paraphyson: tegen natuur bv. ziekte, armoede
 - kata: overeenstemming natuur bv. geld, gezondheid
- kosmopolitische solidariteit
 - oikeiosis = wat vertrouwd is
 - waarom solidair zijn met iedereen?
 - mens begin van leren geconfronteerd met eigen making
 - groeit op met idee dat het jouw ziel is, jouw lichaam. Gaat gepaard met het in stand houden hiervan
 - gaat gepaard met zelfbehoud (1ste cirkel) Wat eigen is wil je behouden
 - cirkels worden uitgebreid doorheen je leven
 - geen wat je als eigen ziet wordt steeds groter, maar betekent ook dat plichten breder wordt. Zorg breidt zich uit in bredere cirkels (zichzelf, familie, vrienden, landgenoten...)
 - uiteindelijk ziet u wereld als rationele wezens en ga je voor hen zorgen
 - Stoïcijns project is ook kosmopolitisch project: moeten solidair zijn
 - eigen wordt, eigenmaking van het zelf met zelfbehoud

Epictetus, Encheiridion

Epicurisme

Epicurus (341 - 270 v.C.)

- alles materieel, buiten uitzonderingen gesproken woord, plaats, tijd & leegte
- geluk = genot
 - Hedone: bevrediging van verlangens = geluk
 - Hoe wordt ik gelukkig? door verlangens te bevredigen
 - Wat wordt ermee bedoeld? Gaat om rustige zielstoestand (apatheia bij stoïcijnen)
 - ataraxia = dooreenschudden
 - ziel die niet dooreen geschud wordt, maar rustig/kalm is
 - niet om bv. luxegoederen, eten in onze maag...

Epicurus, Brief aan Menoikeus

Neoplatonisme

⇒ term v 19de eeuw

⇒ synthese hele filosofie oudheid

- Plotinus (ca. 205 - 270 n.C.)
 - grondlegger & noemden zichzelf Platonist (= voortzetter v Plato)
 - geven systeem, sterke hiërarchie en zeiden dat dit er al was bij Plato
 - emanatie
 - voortvloeiën, uitvloeiën, uitstromen
= werkelijkheid beschouwen als voortvloeiend uit één principe
 - 1ste principe is het Ene/Goede
= Plato: idee dat boven alles staat
= ondeelbaar, onkenbaar, onbereikbaar

Ene/Goede
Geest/Intellect
ziel
(zintuiglijke wereld)
(materie)

- is wel oorzaak v alles, alles hangt hiervan af
- 2 vloeit voort uit 1 = Geest/Intellect
= niveau ideeënwereld
 - kenbaar, verdeeld
 - intellect = verzameling v ideeën, wat gekend wordt & het gene dat kent
- 3: in ziel zitten ook ideeën, maar kunnen ze niet kennen zoals het intellect (kent alles in één keer)
 - mensen zijn verplicht om 'heen en weer te lopen' wanneer we denken
 - discursiviteit: van stap naar stap denken
 - stap voor stap denken: niet alles in één keer kennen
- 4: zintuiglijke wereld
- 5: materie
 - is pure onmacht
 - leegheid, zwakte, onbepaaldheid

⇒ bedoeling vd mens, de ziel is opklimmen tot het hoogste = Ene/Goede

⇒ alles vloeit uit & w meer → divers

- éénwording = hemosis
- niet temporeel: werkelijkheid bestaat altijd uit die zaken samen
 - wel causale relatie, maar logisch vervolg op elkaar. Één gaat vooraf h andere
 - zijn er allemaal altijd, maar ene gaat vooraf → relatie v afhankelijk
- synthese Oudheid
 - beschrijving v fysieke werkelijkheid gebruiken ze hylemorfisme v Aristoteles
 - systeem zal altijd heel belangrijk zijn
 - systeem blijft tot in 6de eeuw in Athene aanwezig
 - daarna in ballingschap naar Perzië en Alexandrië
 - zo in Islam terecht
- ~philosophia Christiana
 - heidense filosofen gaan naar Islam en zo Aristoteles uiteindelijk terug in westen
 - christene wijken af vh temporele → platonisme komen hieraan te pas

Deel I: lotgevallen filosofische rationaliteit

Middeleeuwse filosofie

Context

- 4de eeuw barbaren (Germanen) duwen op grenzen v Romeinse rijk
- val West-Romeinse Rijk 476 n.C.
 - na val één factor overeind = Christendom
- christendom
 - godsdienstvrijheid (Constantijn)
 - Ro en Chi
 - staatsgodsdienst (Theodosius)
 - zorgt voor opsplitsing Oost en West Romeins

⇒ integratie christendom & filosofie (neo-Platonisme)

Augustinus

- Noord-Afrikaan
- losbandig leven
 - relatie met zeer jonge vrouw + bastaardzoon
- leraar retoriek (kikker)
- geïntrigeerd door van waar komt kwaad
 - Plato zegt geen Idee over, want gebrek v/h goede
 - Andere visie: kwade bestaat op zichzelf (Manie)
 - Manicheïsme: geloven dat naast h goede, h kwade bestaat
 - kwade is geen afwezigheid v iets of een parasiet
- Aristoteles komt bij neo-platonisten terecht en spitst zich nog meer toe naar vraag over het kwaad
- sheppingsidee
 - Christenen geloven dat er schepping is → kosmos met begin = Vernieuwing
 - wilsact v God
 - kiest ervoor om kosmos te scheppen zoals wij die kennen
 - exemplaria
 - voorbeelden/paradigma's die hij zich voorstelt in geest om tot werkelijkheid
 - ideeënwereld schuift in exemplaria
 - christendom gebruikt neoplatonisme
 - gaan ervan uit dat er hoogste principe is = God
 - schuiven h intellect, de ideeën in hoogste principe
 - God heeft werkelijkheid geschapen, dus werkelijkheid is goed

⇒ universum is in se goed

- kwaad & vrije wil
 - Probleem: grootste probleem voor christenen
 - theodicee = rechtvaardiging v God
 - waar komt kwade vandaan als God goed is
 - antwoord: zoals u weet heeft God mens geschapen naar zijn evenbeeld. God heeft vrije wil
 - mens heeft v God ook vrije wil gekregen
 - hoe mens vrije wil gebruikt is verantwoordelijkheid v mens
- vana curiositas mundi
 - oude nieuwsgierigheid over wereld
 - zijn voor heil aangewezen op genade v God
 - almacht w benadrukt
 - kan zelf heil niet verkrijgen
 - lege nieuwsgierigheid met aardse zaken → moet je richten op h goddelijke
- illuminatieleer
 - voor ware kennis afhankelijk v God
 - God moet h denken verlichten
 - God moet u laten zien wat waar is

Philosophia christiana

→ twee tegenstrijdige termen: een filosofie dat ook een religie is

- er is een hiërarchie → filosofie w tot slavin
- innovaties
 - scheppingsidee
 - Christenen geloofd dat geschiedenis enig (uniek) is, zich niet zal herhalen & bepaald einddoel heeft
 - 'pijl' gaat ergens naartoe = het laatste oordeel, wederopstanding
 - heilsgeschiedenis
 - individualiteit en lichamelijkheid
 - reïncarnatie (Plato)
 - geen connectie tss lichaam en ziel, want ziel komt terug in ander lichaam
 - eigen 'ik' is uitwisbaar, dus geen individualiteit, niet uniek
 - lichaam is iets secundair, bent geboeid aan lichaam
 - reïncarnatie (Christenen)
 - bij verrijzenis krijgt u uw eigen lichaam terug
 - wederopstanding v lichaam & ziel
 - uw lichaam dat je terug krijgt is 33 jaar oude zelf
 - bent aan ziel geboeid
- her-sacralisering
 - natuur terug in relatie tot goddelijke benadrukt
 - natuur is geschapen door God
- ancilla theologiae
 - ART zei weten omwille v het weten MAAR hier is filosofie ondergeschikt
 - filosofie w slavin (ancilla)/ staat ten dienste v theologie
 - geloof gaat op zoek naar redelijke verantwoording
 - filosofie is geen autonome discipline
 - taak filosoof: rationele uitleg geven bij geloof
- 6 de tot 12de eeuw: augustiniaans-platoons
 - geen nieuwe soort filosofie, speciale zaken
 - model = filosofie achristiana blijft overheersen tot aan 12de eeuw
 - Plato & Aristoteles bijna niet gekend, want heidense filosofie
 - gereduceerd tot wat bekend is in platonisme
 - lichamelijkheid w benadrukt door Augustinus bij wederopstanding
 - geen grote nieuwe zaken
 - NA 13de eeuw → Aristoteles centraal, niet meer Plato

Augustinus & lichamelijkheid

"Aan het lichaam zijn echter bepaalde dingen zó aangebracht, dat ze alleen maar schoon zijn en daarnaast niet ook nog nut hebben. Een mannenborst heeft bijvoorbeeld tepels en een mannengezicht draagt een baard, die niet als bescherming dient, maar als mannelijke tooi, hetgeen wel blijkt uit de onbehaarde gezichten van de vrouwen, bij wie als zwakkere wezens in ieder geval een betere beveiliging zou passen. Indien dus enerzijds geen lichaamsdeel – althans van de zichtbare (waarover niemand in het onzekere is) – zó is ingericht op de een of andere werkzaamheid dat het daarnaast ook niet mooi is, en er anderzijds nog wel lichaamsdelen zijn, die geen enkel nut, maar alleen schoonheid hebben, ligt naar mij dunkt de conclusie voor de hand, dat bij de schepping van het lichaam het waardige voorkomen meer heeft geteld dan de praktische behoefte." (De civitate dei, XXII, 24)

Herontdekking Aristoteles

- 6 de tot 12de eeuw: augustiniaans-platoons
 - heidense filosofen gaan naar Perzen + Alexandrië

- in westen zien we hier weinig van
- 13de eeuw: herontdekking Aristoteles
 - Aristoteles enkel organon → enkel vertalingen
 - Islam = monotheïstisch
 - teksten v Aristoteles w gelezen en geïntegreerd in geloof
 - Latijnse vertalingen (Avicenna & Averroës)
 - deze 2 zijn belangrijk voor voortleven v heidense filosofie
 - Avicenna (zoon van)
 - 'veel water' en had platoonse en aristotelische zaken in filosofie (schrijft in Arabisch)
 - Averroës (becomentator)
 - becommentarieerd bijna alle werken v Aristoteles
 - In Toledo w werken in Latijns vertaald & raken mensen terug geïnteresseerd in Aristoteles ⇒ zeer invloedrijk
 - zet aan tot zoeken naar originele teksten
 - Griekse originelen
- universiteiten opgericht → zeer geïnspireerd door Aristoteles

Middeleeuwse natuurfilosofie

→ Aristoteles en natuurfilosofie wel gekomen voor meeste Middeleeuwers = geen probleem voor personen

→ Middeleeuwse natuurfilosofie is vormgegeven door ART

- speculatief
 - niet op praktijk gericht, toepassing, manipulatie...
 - naar analogie v ART concept v theoria
 - v op afstand naar iets kijken zonder te willen ingrijpen
 - weten omwille v weten
 - geen moderne wetenschap met experimenten
- geocentrisch
 - aarde in midden (Ptolemaeus)
 - wereldbeeld belangrijk
 - aarde met tegenpunt + cirkels waar planeten op bewegen
- ondermaans vs bovenmaans
 - Prent v Middeleeuwse astronomie: aarde + 4 elementen
 - sphere die in elkaar genesteld zijn
 - beweging buitenste bol zorgt voor beweging v rest
 - vaste sterren + hemel helemaal buitenkant (nog niet bij Aristoteles) ⇒ wel onbewogen beweger
 - belangrijkste grens
 - alles wat hier op aarde qua principes v natuur (ondermaanse) verschilt v bovenmaanse
 - perfecte, eenparige, zonder versnelling, cirkelvormige beweging = bovenmaanse
 - zie je niet op aarde
 - gebroken bewegingen + versnelling & vertraging
- 'natuurlijke plaats'
 - waarom vallen dingen? = natuurlijke plaats
 - lichte dingen willen naar waar het lichte is
 - buitenkant
 - zware dingen willen zijn waar zwaar is
 - middelpunt v aarde
 - alles samengesteld uit vier elementen

- aarde
 - water
 - vuur
 - lucht
- kwalitatief (vier elementen)
 - slide 4: Peter Apian ~Cosmographia
 - kwalitatieve veranderingen
 - aarde koud & droog
 - water koud & vochtig
 - lucht warm & vochtig
 - vuur warm & droog
 - water kan in stoom veranderen
 - kwalitatieve verandering wat koud is w warm
 - Copernicus & Kepler maken vinden aan Middeleeuwse

Aristotelische conflictstof

Plato & Augustinus	Aristoteles
onsterfelijke ziel	sterfelijke ziel
transcendente, eeuwige ideeën/exemplaria	immanente vormen
eerste principe/God is transcendent	hoogste zijnde is immanent

- ⇒ P & A is christelijk model (platoonse model)
- ⇒ Arist. is samenstelling v vorm & materie
- waarom blijft vorm constant
 - Plato noemt dit participatie
 - vorm kan niet op zichzelf bestaan
 - zegt eigenlijk dat ziel sterfelijke is
 - vorm zit in de substanties
 - hoogste zijnde zit nog in systeem
 - kunnen h kennen
- ⇒ P is ideeënwereld
- Christenen: ideeën zitten in geest v God
 - transcendent, eeuwige principes ook TvA
 - nuanceverschil, maar wel transcendent
 - baas boven baas
 - God is logische transformatie hiervan
 - bij ART is dit kenbaar en zit het in het systeem = causa finalis
- ⇒ hoe meer Aristoteles je leest, hoe meer problemen er komen met Christenen
- metafysica & zielsleer, psychologie
- ⇒ verzoening (Thomas van Aquino) vs 'integraal aristotelisme'
- Twee mogelijkheden
 1. TvA: verzoening
 - twee worden samengenomen
 2. Ik volg in alles ART, ook al gaat dat soms in tegen mijn geloof
- ⇒ Gevolg: bisschop Parijs verbiedt aantal leerstelling v Aristoteles → zorgt voor spanning → TvA probeert hier oplossing voor te geven

Thomas van Aquino (1225-1274)

→ synthese van Plato en Aristoteles

- goede afkomst: midden Italië + woont in kasteel
- trad in bij Dominicanen: familie was hier niet blij mee en sloten hem op
- studeren in Parijs & Keulen
 - w één vd belangrijkste middeleeuwse theologen
 - kiest in aanpak voor verzoening met ART
 - visioen: zegt dat alles wat hij schreef niets waar is
- sterft door hoofd te stoten aan dak
- kiest voor integratie v Aristoteles
 - vertrekpunt: geen 'twee waarheden'
 - kan niet dat christendom gelijk heeft & Aristoteles ook
 - één vd twee moet waar zijn
 - is verschil: sommige zaken zijn enkel te geloven
 - bv. herrijzenis: weet niet of h echt kan
 - andere zaken rationele argumenten, die v heidenen zijn ook belangrijk
 - geloven VS weten
 - bepaalde categorie zaken dat rede kan aanreiken & geloof kan ermee verder = voorbodes vh geloof → rede kan rol spelen
 - TvA gelooft dat rede kan bewijzen dat God bestaat & dat ziel onsterfelijk is en God bestaat
 - Anselmus v Canterbury: iedereen (gelovige & ongelovige) is h erover eens dat God hoogste is wat er is (of hij bestaat of niet)
 - praeambula fidei

Epistemologie

- "Nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu."
 - definitie: God is dat gene groter dan het welke, niets gedacht kan w
 - 2 opties als God allerhoogste is:
 - IQM1: God enkel en alleen concept (welke) en geen reëel bestaan buiten mij = enkel iets in mijn hoofd
 - Is niets boven mijn geest dat allerhoogste is
 - IQM2: God is concept en iets reëel biedt ah concept buiten mijn denken = de realiteit = los v mijn denken
 - Ik kan niets hoger denken dan IQM2, dus God bestaat
 - binnen mijn denken, maar ook buiten
 - WANT er is iets dat hoger is dan IQM1
 - CONCLUSIE: God bestaat, want iets dat enkel bestaat in denken is niet hoogste want er kan iets in mijn denken en in realiteit bestaan
 - kan op alles toepassen bv. eenhoorn
 - Idee is bestaan v God kan bewezen w door de rede, rationaliteit = eerste principe
 - geen kwestie v geloof, want ik geef u bewijs en per stap het juiste antwoord, je kan redenering volgen
 - ontologische godsbewijs
 - zeer invloedrijk geweest (zien dit terug komen bij Descartes)
 - A priori-godsbewijs
 - bestaan is perfecter, volmaakter dan niet bestaan
 - God is volmaakt, DUS God moet bestaan
- abstractie
 - Aristoteles overgenomen met 2 toevoegingen
 - niets in verstand dat niet eerst in zintuigen was
 - alles begint met empirie, zintuiglijke waarneming

- vorm eruit halen door desindividualiseren en dematerialiseren
 - kennis is halen v vorm uit de substantie
 - mentale kopie maken
 - vorm ontdoen v alle individuele en materiële kenmerken
- Toevoeging = **lumen naturale** & prima intelligibilia
 - LN: moet iets zijn binnen ons, dat
 - natuurlijke licht zodat we kunnen abstraheren
 - verlichting gebeurd uit ons zelf, God niet nodig
 - Pl: heb ik mijn noties om tot abstractie te komen
 - logica = als aangeboren
- Hoe ga ik om met conflictstof?
 - transcendente vormen
 - transcendentie van het goddelijke
 - onsterfelijkheid vd ziel

Transcendente vormen

- zijn er algemene concepten/definities?
 - universalia (universele begrippen)-debat
 - bestaan
 - op zichzelf los v denken = Plato
 - mens heeft hier via anamnese toegang toe
 - in dingen zelf = Aristoteles
 - bestaan niet
 - noch in de dingen, noch los
 - Oplossing v TvA: universalia bestaan op drie manieren
 - als exemplaria
 - in geest v God = Plato en Augustinus
 - in dingen = Aristoteles
 - in verstand = Aristoteles
- ⇒ geeft beide gelijk
- essenties bestaan en kunnen ze kennen door abstractie

Transcendentie van het goddelijke

- relatie God en exemplaria via arabische begrippen paar
- transcendentie v vorm is opgelost, iedereen gelijk hier
- Aristoteles: geen causa efficiens, en 'zichzelf denkende denken'
 - God schept = causa efficiens
 - modellen in geest voegt daar aan essentie existentie toe
 - bestaan toevoegen aan essentie
 - dit geeft TvA een tussenweg/niveau
 - nog geen materie in de vergelijking
 - essentie vs. existentie
 - essentie
 - wezen, vorm (platoonse idee & aristotelische vorm)
 - existentie
 - bestaan
 - ontologische hiërarchie
 - substantie = essentie = existentie (ipsum esse subsistens)
 - substantie = essentie + existentie (forma subsistens)

- vorm + bestaan = Engel, ziel
 - God creëert de ziel zonder materie
 - geen materie dat bij schepen hoort, is pas volgende stap
 - vormen die op zichzelf bestaan
 - substantie = essentie + existentie + stof
 - mens (ziel + materie)
 - scheppen is het toevoegen v existentie aan exemplaria in hoofd v God
 - niet zo zeer toevoegen v materie
 - pure zijn = God

⇒ God is causa finalis en causa efficiens

- God is doel v alles, maar ook schepper
 - niet geval bij Aristoteles
- TvA voegt zaken toe die niet in Griekse traditie zat = Arabische invloed

Onsterfelijkheid van de ziel

- ART zegt vorm en materie kunnen niet op zichzelf bestaan, los v goddelijke
- kan ziel hebben die op zichzelf bestaat, ook na de dood
 - WANT God kan substanties hebben die vorm zijn + bestaan zonder materie
- ziel is als vorm gebonden ah lichaam
 - koppeling v ziel aan materie is tijdelijk & kan gedaan gemaakt w
 - ziel kan eeuwig bestaan zonder lichaam
 - ziel = onsterfelijk → tegen Aristoteles
- denken overstijgt lichamelijkeid
 - denken is immaterieel, is niet lichamenlijk
 - deïndividualiseren of dematerialiseren dan niet denken aan lichaam. Lichaam is een concept
 - voor denken heb ik lichaam niet nodig → doe h met geest
 - in denken w lichaam overstegen
 - ziel tijdelijk gebonden aan lichaam/materie, maar is maar tot we sterven
 - dan kan ziel loskomen en op zichzelf bestaan

⇒ forma subsistens:

Zo komen we tot oplossing voor onsterfelijke ziel

- ziel en engelen zijn vormen + existentie zonder materie
- Daarom kan ziel wel degelijk op zichzelf bestaan

Ethiek

→ TvA neemt Aristoteles over in ethiek

- voegt theologische deugden eraan toe
 - hebben betrekking op God + van God gekregen
- onvolmaakte vs. volmaakte geluk
 - Aristoteles ethiek v onvolmaakte geluk → heidenen
 - ware geluk enkel krijgen met betrekking op God (liefde, hoop & geloof)
 - dit is volmaakte geluk
 - geluk hangt samen met h zien v God
- ultieme doel = het goede

- facultas vs. usus
 - capaciteiten = facultas → mogelijkheid die we hebben
 - morele beoordeling hangt af van gebruik van capaciteiten
 - capaciteit zelf is moreel neutraal
 - morele beoordeling = gebruik dat we maken van die mogelijkheden
 - hier gaan ethische discussies over
 - Usus = het gebruik van capaciteiten
 - goed of slecht
- deugden
 - van verstand
 - van streven
 - theologische deugden
- 'kardinale deugden'
 - verstandigheid, dapperheid, matigheid & rechtvaardigheid
 - kardinaal = scharnieren, belangrijkste
 - religio, observantia, pietas → zie boek
 - tss ongelijke relaties
 - perfecte vertegenwoordiging, zijn tss gelijke relaties

Willem van Ockham (ca. 1285-ca.1348)

Another conspiracy theory? Time to sharpen my razor

- franciscaan, studeerde theologie
- benadrukt kloof tss mens & God
 - hoe weten wij wat God denkt/wilt = hoogmoed als we dit zeggen
 - Augustinus
 - voor kennis heb je God nodig, moet dit verlichten
 - illuminatieleer + ziels redding

Nominalisme

- scheiding rede & geloof
 - filosofie denkt dat theologie kan helpen = hoogmoed
 - want overschrijdt ons
- tegen universalia-realisme
 - bestaan niet
- almachtige God
 - onmogelijk door te dringen in Gods denken
 - manier waarop ik werkelijkheid ken is niet noodzakelijk manier waarop werkelijkheid bestaat
 - hoogmoed → dan misschien niet aannemen dat wat ik ken/denk dat werkelijkheid is, niet noodzakelijk manier is hoe werkelijkheid bestaat → Ockham past dit toe op universele begrippen
 - waarneming enkel particularia
 - beperk tot zintuigen, wat je ziet, wat er is
 - neem enkel aan wat je nodig hebt
 - zijn enkel individuele zaken die je waarneemt
 - bestaan niet zoiets als 'de mens' → kan je niet waarnemen
 - waarom geloven, omdat ik gelijkenissen zie dat er zoiets is als de essentie mens
 - Ockham zegt dat er enkel particulieren zaken zijn die ik waarneem. Er is niet iets dat ik kan zien als de mens

- welke garantie heb je dat manier waarop ik denk/spreek over mens dat dat ook manier is waarop werkelijkheid bestaat
- eerste aanval op realisme
 - MAAR met betrekking tot universele concepten
- universalia slechts namen (nomina)
 - waarom moet ik ervan uit gaan dat er zoiets bestaat als essentie
 - zijn enkel individuele zaken

Realisme vs nominalisme

Realisme	Nominalisme
modus intelligendi (denken)	modus intelligendi (denken)
modus significandi (taal)	modus significandi (taal)
modus essendi (zijn)	modus essendi (zijn)

realisme: manier v denken, betekenen en parallel zijn

- iedereen concept v mens → gaan ervan uit dat er zo'n concept is

nominalisme:

- kan spreken & denken over mens, maar waarom moet dit bestaan als universeel begrip?
 - notie v spaarzaamheid
 - enkel aannemen wat noodzakelijk is

⇒ Enkel over universele begrippen!

Scheermes van Ockham

→ later term 'scheermes' opgeplakt

- "entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem"
 - moet niet meer zijnde aannemen dan noodzakelijk
- ontologische spaarzaamheid
 - Hond: Lowie, Zaya en Max
 - weten dat ze een hond zijn = participatie & mimesis
 - Aristoteles zegt: bv/ Lowie = V/M
 - vorm eruit halen = abstractie & bestaat in denken
 - Willem: niet aannemen dat er zoiets bestaat als 'de hond'
 - zit in denken, maar niet in aannemen dat de essentie hond in Lowie, Zaya & Max zit
 - misschien bestaan ze gewoon individueel
- epistemologische spaarzaamheid (later: niet bij ockham zelf)
 - enkel aannemen wat strikt noodzakelijk is
 - beter één verklaring geven, dan 100 verschillende
 - epistemische deugden
 - eenvoud
 - we verkiezen de theorie die minste zaken in aanmerking neemt

⇒ ontologische spaarzaamheid w epistemologische spaarzaamheid

→ krijgen hier te maken met dubbele aanval op filosofie

⇒ filosofie niet langer slavin v theologie

- zal niet langer theologie ten diensten staan, want kan toch niet helpen
- DUS zal eigen weg volgen

- nadruk scheermes v Ockham waar lijn getrokken w tss geloof en rede
gaat er paradoxaal voor zorgen dat filosofie bevrijdt w

⇒ scheiding geloof & rede

- rationaliteit gaat op zichzelf kijken
- niet meer kijken naar God, want is onmogelijk
- MAAR kijken naar natuur via rationaliteit
 - descartes zal dit doen
 - vanuit wiskundige principes werkelijkheid verklaren

⇒ ontvoogding filosofische rationaliteit

- God niet volledig weg uit filosofie

Moderniteit

14de eeuw: Petrarca

- zegt periode voor 14de eeuw zijn tenebrae
 - tenebrae = duisternis, donker
- Biondo & Bruni
 - komen met typische driedelige classificatie systeem
 - onderscheid oudheid, middeleeuwen, moderniteit
 - Bruni laat moderniteit al beginnen in 12de eeuw ipv 15de eeuw
 - heropleving Italiaanse steden
 - ankerpunt is dus voor interpretatie vatbaar

Middeleeuwse natuurfilosofie

Dit beeld + God = Aristoteles

⇒ zal geproblematiseerd worden

- speculatief
- geocentrisch
 - tholomeus van aard
- ondermaans vs. bovenmaans
 - cirkelvormige, perfectie, eenparige = bovenmaanse
 - imperfecte, rechtlijnige, onderbroken bewegingen = ondermaanse
- 'natuurlijke plaats'
 - geen notie v zwaartekracht
- kwalitatief (vier elementen)
 - Empedocles: aarde, water, lucht & vuur

Peter Apian ~ Cosmographia (1539)

Schema huius praeiudicis diuisionis Sphaerarum.

Dit model vallen we aan

Moderniteit (overzicht)

- tendens verwetenschappelijking (mechanisering, mathematisering) & individualisering (opmars subject: mens als kennend wezen, drager & schepper v werkelijkheid)
- godsdienstoorlogen
 - w wat kenmerkend is voor moderniteit duidelijk
 - periode v verandering
 - politieke veranderingen, religieuze veranderingen, instrumentalisering, sociale, wetenschappelijke verandering
- nieuwe wetenschap (Bacon)
- opmars van het subject
- wijsbegeerte ten dienste van wetenschap & subject
 - rationalisme (Descartes)
 - empirisme & scepticisme (Locke & Hume)
 - kritisch idealisme (Kant)
 - absoluut idealisme (Hegel)
 - historisch materialisme (Marx)

Godsdienstoorlogen

Begin 17de eeuw

→ godsdienstoorlogen leren ons tendensen

- Reformatie (in gang gezet door Luther, 1517)
 - kwijtschelden v boetes, aflaten
 - Twee tendensen
 1. Steven Tulman
 - in wetenschap geen ruimte voor discussie, bepaalde objectiviteit in wetenschap (kan niet discussiëren over wat kg is)
 - kunnen wel discussiëren over religie
 - wetenschap is domein waar mensen eens kunnen zijn, zonder conflicten, w een veilige plaats
 - daarom is geen toeval dat in 16de eeuw nieuwe wetenschap zo populair w
 - niet enige verklaring, maar geeft voor deel aan waarom er interesse is in manier v spreken dat neutraal is in zijn objectiviteit
 2. Reformatie tss God en mens veel tussenpersonen/niveaus
 - priester, Paus, heiligen
 - doel reformatie: mediërende instanties weg te halen
 - Luther legt nadruk op universele priester, iedereen kan dit
 - iedereen kan Bijbel lezen/verstaan
 - geen uitbreiding nodig om interpretaties te ondersteunen, uit te breiden, af te breken

⇒ neutraliserende wetenschap

Is reformatie d uiting vd twee of zorgt het ervoor?

- wel rol v katalysator
 - uiting v tendensen zoals individualisering en desacralisering die toch al in context aanwezig waren
- gezorgd voor verdere ontwikkeling vd twee

⇒ individuele relatie God

→ twee gevolgen v wegvallen v mediërende instanties

- desacralisering
 - kloof tss God en mens w groter
 - wijkt af vd natuur

- scheermes Ockham
 - filosofie gaat eigen rationaliteit uit zoeken
 - beeldenstorm, moord op Hugenoten
 - religieuze conflicten
 - zullen uitmonden in 30-jarige oorlog
- individualisering
 - goddelijke wijkt, dus nadruk komt op 'ik' te liggen
- geldeconomie
 - Geld uit kolonies = toegenomen levensstandaard
 - productie kan niet volgen = inflatie
- vorstelijk absolutisme
 - grote groep arme
 - vorsten profiteren hiervan
 - feodaal stelsel is weg, dus kunnen zelf leger onderhouden
 - veel macht
- dertigjarige oorlog (1618-1648)

Nieuwe wetenschap

- Byzantium naar Westen
 - Griekse teksten meegenomen → becommentariëring ART
 - drage wiskundige kennis op geavanceerder dan gemiddelde
 - aristotelische natuurfilosofie in vraag gesteld
 - "De Filosoof" is ART
 - model onderdrukt, want kritiek op hem
 - klopt het?
 - Acosta: reist naar Amerika
 - gaat naar de tropen
 - volgens ART kan dat niet, want zou verbranden
 - kwaliteiten: warm en koud (ART)
 - proefondervindelijk aantonen → lacht met ART
 - heeft het zelfs koud
 - wereldbeeld valt uit elkaar
 - merkt dat praktijk iets anders uitwijst dan wat ART zegt
 - toepassing wiskunde op natuur kan perfect
 - ART zei v niet: bovenmaans vs ondermaans
 - 'moderne' of nieuwe wetenschap
 - observatie & experiment
 - vertrekt vanuit observatie, maar voegt experiment toe
 - kwantitatief-mathematisch
 - kwantiteit w de categorie
 - gaan werkelijkheid mathematiseren, kwantificeren
 - taal, vorm, formule is die vd wiskunde
 - bv. temperatuur en niet koud, warm...
- ⇒ nadruk op traditie & boeken achterwege
- kwantitatieve-mathematische manier om
 - van geocentrisme naar heliocentrisme
 - oudheid: taak v astronomie redden vd theorie
 - moet niet juist zijn wat ze zeggen, moet in overeenstemming zijn met wat je ziet
 - verklarend model
 - Ptolemaeus

- aarde niet helemaal in midden
- epicykel nodig met planeet op
 - bovenmaans vs ondermaans
 - cirkelvormig, eenparigheid
- Copernicus
 - universum is tempel en u hebt licht nodig, dus zet in midden = zon
 - copernicaanse revolutie
 - komt overeen met Ptolemaeus
 - Osiander schrijft voorwoord
 - protestantse theoloog
 - voegt eraan toe dat het 'maar' model is
 - zo kan Copernicus geen aanklacht krijgen vd kerk
 - gaan naar model v Kepler
 - ellipsen ipv cirkels
 - versnelling & vertraging ipv eenparigheid
 - alle principes v Plato en ART zijn overboord
 - 'saving the phenomena' is weg, want zegt 'dit is geen model, maar hoe h echt is'
- † ondermaans vs. bovenmaans
 - doorbreken v grens ondermaans-bovenmaans
 - Copernicus
 - onderscheid bovenmaans-ondermaans moeilijk, want enkel zin als je aarde als centrum beschouwd
 - DUS nemen hier afstand v ⇒ heliocentrisme

⇒ gevolgen vd oudheid, want gaat altijd terug naar ART, Ptolemaeus & gezaghebbende teksten → stopt

- nadruk op traditie & boekenwijsheid achterwege laten + Thomas v Aquino en zijn filosoof
 - DAN op heel nieuwe manier naar werkelijkheid kijken
 - kwantitatief, mathematisch gaat uit v ellipsen en heliocentrisme
- Trinito
 - mathematisering zet voort
 - ziet dit in benadering mens & menselijk lichaam, schilderkunst
 - God ontsnapt eraan
 - perspectief in schilderkunst
 - benadering vd mens (Vesalius)
 - niet langer beroepen op dissectie v dieren
 - gaat menselijk lichaam zien als object & als iets dat je kan onderzoeken

Francis Bacon (1561-1626)

→ schrijft over eigen werk dat h nieuwe Aristoteles is (Novum Organum)

- humiliatio intellectus
 - verlaten v boekenwijsheid
 - nederig w vh intellect → kijken naar wat we v natuur kunnen leren
- scientia est potentia humana
 - gaat in tegen theoria

- wetenschap en weten met betrekking op natuur + achterhalen v natuurwetten
 - weten is menselijke kracht/macht om wetenschap te gaan manipuleren
 - als je mathematische principes vd natuur weet, kan je daarmee aan de slag
 - weet als je dit doet, dan gebeurt dat
 - natura non nisi parendo vincitur
 - natuur w tov mens geplaatst als iets wat overwonnen moet w
 - oudheid ingeruild voor moderne wetenschap
 - nieuwe blik
 - vertrekt vanuit observaties (gemeen met ART), maar gaat snel over tot creeëren v setting met parameters
 - Ga ervan uit dat er consistentie, objectiviteit & universele noodzakelijke wetten + dat deze te vatten zijn in taal v wiskunde
 - ART gaat niet over natuurwetten
 - hij vertrekt vanuit observatie, particulariseren, waarnemingen om op te klimmen tot metafysische
 - Natuur = horloge
 - als ik hier aan draai gebeurt er dat
 - objectiviteit: voor iedereen hetzelfde
 - nieuwe blik (observatie -> hypothese -> verificatie)
 - observatie + experiment dat uitgaat v hypothese
 - nieuw doel (consistentie, objectiviteit en universele en noodzakelijke geldigheid)
- ⇒ mathematische wetten
- grondslagen vd natuurfilosofie
 - geen onderscheid tss wetenschap & filosofie (zelfs niet in oudheid)→ inherent
 - Spinoza: op geometrische wijze aangetoond
 - wiskundige methode is inherent aan filosofie en NIET tegenstrijdig

Gevolgen

- kloof wetenschap en filosofie (meta-vragen) → gaandeweg ontstaan
 - Filosofie: vragen beantwoorden die wetenschap niet beantwoord/niet stelt/niet in vraag stelt
 - Fysica is een onderdeel vd filosofie
 - Hoe weet ik of iets wetenschappelijk is?
 - demarcatieprobleem
 - Karl Popper: is wetenschappelijk omdat h weerlegd kan w
 - empirisch aantonen
 - bv. Alle zwanen zijn wit → zwarte zwaan + alle zwanen uit verleden, heden & toekomst zien
 - Hoe weet ik wat een goede theorie is?
 - Kan je zeggen dat theorie goed is, omdat die werkelijkheid verklaard/overeenstemd met waarneming?
- † harmonie mens-natuur: logos -> techno-logos
 - kloof tss God & Ik + individualisering zorgt ervoor: mens tov natuur staat
 - natuur voortgebracht door God
 - deïsme (Voltaire): natuur = klok, God = horlogemaker
 - natuur w iets technisch
 - God houdt zich er niet meer mee bezig
 - geen interveniërende God meer

- MAAR God zet het wel in gang, creëert
- harmonie tss mens-natuur doorbroken
 - logos (de verklaring) w niet enkel theorie
 - MAAR gaat om ingrijpen, manipuleren
 - ZO uiteindelijk komen bij ontwikkeling v technologie

Opmars van het subject

- subject
 - wat eronder ligt, ondergeworpenen, mens als kennend wezen/handelend wezen
 - komt centraal te staan: mens
- Object
 - werkelijkheid, natuur
- subiectum
 - natuur w geobjectiveerd en doordrongen als mathematische principes
- Copernicaanse revolutie
 - subject centraal
- Michel de Montaigne:
 - « je suis moy mesme la matière de mon livre. – Je m'estudie plus qu'aultre subiect: c'est ma métaphysique, c'est ma physique. » (Essais, Au lecteur, 1585)
 - ben zelf onderwerp v boek
 - gaat hier niet over God
 - kunstenaar treed uit schaduw → signeert werk
 - werkelijkheid vanuit jezelf opbouwen
 - worstelt met of je zelfmoord kan en mag plegen
 - kan niet binnen Christendom
- vs. geobjectiveerde wereld

Wijsbegeerte ten dienste van wetenschap & subject

Diego

→ perspectief + plaats v schilder

- schilder in schilderij centrale plaats
 - klassiek: krijgt te zien wat schilder zag
 - NU: illusie v schilderij, in schilderij, in nog een schilderij
 - subject centraal, komt op voorgrond

empirisme en rationalisme = realisten

breuk bevindt zich bij Kant

Rationalisme (Descartes)

Godsdienstoorlog → impuls voor nieuwe wetenschap

werd plaats gezocht om objectief te spreken boven religieuze uit

→ 2 tendensen (verdwijnen mediërende niveau)

- goddelijke wijkt uit natuur (mathematiserings gedachten)
- opmars vh subject = drager, het gene wat er ondergeworpen is(kloof tss mens en God)

DESCARTES

- in frankrijk geboren
- 11 jaar naar jezuïeten klooster la flesch
- aristotelische filosofie en moderne talen
 - in school krijgt hij nog altijd Aristoteles te zien, want gevolgen sijn pelen niet door in onderwijs

- Descartes is hier niet blij mee
 - studeert rechten (= wil v vader) → ligt hem niet
 - gaat leger in in Breda → gelegenheid om rond te reizen om verwezenlijking v toegepaste wiskunde te zien
 - Nederland: periode waarin hij belangrijkste werken schrijft (20-40)
 - naar Zweden om liefdes raad te geven → overlijdt in protestant land, daarna terug naar Frankrijk (schedel en rechter wijsvinger ontbreekt)
 - 3 dromen (kennen dit v Bayet + gaf er interpretatie aan die ook die v Descartes zou zijn)
 - verleden, heden en toekomst
 - verleden: w wel in juiste richting gedreven, maar door externe factor → w gestuurd
 - krijgt meloen = descartes symbool voor eenzaamheid, alleen zijn, individualisatie en subjectivering
 - heden: geweten, ik heb een inzicht
 - toekomst: hier w inzicht uitgewerkt
 - encyclopedie: bevat alle kennis
 - wil filosofie die alle kennis omvat en algemeen weten is
 - gedicht: waar en onwaar is de kern
 - gaat het om in filosofie en wetenschap
 - algemeen weten op alles, waar alles in past gebaseerd op wetenschap
 - laat geen ruimte voor subjectiviteit
- ⇒ filosofie ontwikkelen die zeer breed is, maar gebaseerd op wetenschap
(= nieuwe wetenschap gebaseerd op wiskunde)

Context

- progressie wetenschap vs. stagnatie filosofie
 - kijkt rond en ziet overal evolutie, vooral in wetenschap (copernicus, kepler)
 - descartes zegt filosofie trappelt op dezelfde plaats → methode v scholastiek → Aristoteles is Middeleeuwen → geen evolutie
 - quaestio, pro (argumenten voor ziel), contra en op einde college determinatio (antwoord) = scholastiek
 - leraar zegt zo zit het
 - scholastiek werd heel technische discussies, die niets meer met filosofie zelf te maken hebben
 - oplossing descartes: ene gaat vooruit door wiskunde
- wiskundige methode → valt uit één in twee bewegingen
 - analyse
 - opklimmen tot eerste zekerheden, eerste principes, ontbinden in factoren
 - belangrijk voor Descartes
 - wiskunde is zeker, omdat ze vertrekt v bepaalde axioma's of postulaat
 - vertrekt v, uit iets dat zo evident waar is, dat het niet bewezen moet worden
 - bv. parallellenpostulaat → weet dit, is evident
 - synthese
 - samenplaatsen v basisprincipes om te komen tot bewijs

- mathesis universalis
 - universeel weten gebaseerd op wiskunde
 - methode is die v d wiskunde
 - niet in wiskundige vorm
- rationalisme (vs. empirisme) = uitgangspunt
 - fundament voor **buitenwereld** is de rede
 - elke vorm v kennis over buitenwereld w gelegitimeerd door ratio
 - Descartes gelooft wel dat zintuigen kennis kunnen opleveren, maar de waarheid/zekerheid v die kennis w gefundeerd/gegarandeerd door de rede
 - oorsprong vd kennis zijn de zintuigen (John Locke = empirisme)

Twijfel

- methodisch
 - wiskunde betekent zekerkunde
 - axioma is zo inherent waar dat het niet bewezen moet w
 - via wiskunde naar eerste zekerheid → wat kan beginpunt zijn in filosofie
 - is er zo'n axioma binnen filosofie
 - moet onbetwifelbaar zijn
 - twijfel w methode om 1ste zekerheid te zoeken als die er is
 - gaan aan **alles** twifelen, wanneer ik iets vind waar ik niet aan kan twifelen heb ik mijn eerste zekerheid
 - twijfel w methode
 - universeel
 - twijfel is universeel en methodisch
 - alles is object, voorwerp v twijfel
 - auctoritas (autoriteiten)/traditia
 - is het betwifelbaar wat Aristoteles zegt? JA
 - ene argument is, filosoof heeft geschreven dat → misschien heeft die het fout
 - boekenwijsheid, traditie, autoriteit moeten we los laten
 - zijn betwifelbaar, kunnen niet bron zijn
 - WANT ze zijn niet zeker
 - zintuigen vertrouwen
 - Kan ik twifelen aan correctheid v mijn zintuigen? JA
 - **bv. fata morgana, goochelaar**
 - Ik zie mijn hand, zelfs in een droom
 - zintuigen zijn zelfs niet in staat om mij verschil tss werkelijkheid en droom te laten zien
 - metafysische twijfel (hypothese malin génie)
 - eigen verstand → kan zeker zijn dat $2+2$ gelijk is aan 4
 - wiskundige waarheden, kan je niet aan twifelen? JAWEL
 - noemt dit veronderstelling vd 'kwade geest'
 - bedoeling v hypothese is introductie v metafysische twijfel
 - moeten rekening houden dat $2+2$ misschien 5 is
 - misschien is er wel een kwade geest die mij laat geloven dat $2+2 = 4$.
 - Mijn hoofd zit zo in elkaar dat ik niets anders kan denken, want kwade geest verstoord denken
- descartes schrijft meditatie's
- hierin heb je bespiegelingen die hij in 'Ik' figuur schrijft

- ⇒ vergeleken met scheppingsverhaal
- als ik iets kan zeggen dat onzeker is, is dat genoeg om het omver te werpen
- aan alle dingen twijfelen is moeilijk → niemand twijfelt echt aan zintuigen, maar moet mij verplichten want is op z'n minst theoretisch betwifelbaar

Eerste zekerheid: cogito

- 'Ik twijfel aan de twijfel'
 - als je twijfelt dat je twijfelt, verdwijnt de twijfel niet
 - de twijfel w herbevestigt, blijft bestaan
 - Het is zeker dat ik twijfel
 - de activiteit vh twijfel kan in twijfel getrokken w, maar verdwijnt daarmee niet
 - Paradox
- *dat* ik twijfel
- *dat* ik twijfel
 - twijfelen verondersteld dat iemand dit doet, er moet een drager/subject zijn vd twijfel

⇒ cogito, ergo sum of « je pense, donc je suis »

- als er intellectuele activiteit is, moet iemand de drager ervan zijn
 - DUS ik besta en ik weet wat ik ben = denker
- dualisme (res cogitans vs. res extensa)
 - res cogitans = denkend ding
- gesloten bewustzijn?
 - dit heb ik, want er is geen verbinding met iets buiten mij
 - weet niet of er **buitenwereld** is, ik denk wel dat er iets bestaat buiten mijn eigen denken
 - MAAR mag hier niet vanuit gaan, weet enkel dat ik er ben en een denkend wezen ben
 - toegang tot iets buiten mij is op dit moment afgesloten
 - identiteit
 - noemt cogito een substantie (misschien neemt hij teveel aan)
 - v bewustzijn → alsof je mag aannemen dat het een substantie is en onveranderlijk is
 - prioriteit intellectuele activiteit
 - denken is voor Descartes elke bewustzijns activiteit
 - willen, voorstelling, zintuiglijke waarneming
 - Wat is zien als ik ervan uitgaat dat er een gesloten bewustzijn is?
 - denken dat ik iets zie
 - denken dat ik iets wil
- « Pendant que je voulais ainsi penser que tout était faux (= twijfelen), il fallait nécessairement que moi, qui le pensais, fusse quelque chose: je pense, donc je suis. » (Discours de la méthode, 4ème partie)
 - geen logica, maar is een evident gevolg → zonder twijfelen, zoals een axioma
 - als er iets is zoals denken of twijfelen, moet er een substantie zijn die deze actie stelt
- « Par le mot de penser j'entends tout ce qui se fait en nous de telle sorte que nous l'apercevons immédiatement par nous-mêmes; c'est pourquoi, non

seulement entendre, vouloir, imaginer, mais aussi sentir, est la même chose ici que penser. » (Principes de la philosophie, I 9)

Het probleem van de brug

Is er iets buiten mij? Zal brug moeten bouwen tss mij en tss de **buitenwereld** (als deze er al is)

- concept v denkend ding is idée claire (helder, snap wat er bedoeld w) et distincte (onderscheiden, niet te herleiden tot andere ideeën)
 - DUS moet op zoek naar andere idée claire et distincte
 - buiten idee v cogito
 - logisch evident
 - op zichzelf gekend
 - Twee problemen
 1. Is mijn denken juist?
 2. Is er een buitenwereld?
- bijkomende criteria
 - ingeboren dat verwijst naar mij
 - kan niet van buiten mij komen, want dit bestaat er nog niet
 - verwijst per definitie naar bestaan buiten cogito
 - garandeert juistheid denken van buiten uit
 - want zit nog altijd met idee v kwade geest

Tweede zekerheid: God

- zegt: wij hebben allemaal aangeboren idee vd oneindigheid
- idée de l'infini
 - logisch evident
 - op zichzelf gekend
 - kunnen het niet reduceren tot iets anders
 - ingeboren
 - kan niet uit zintuigen komen
 - ingeboren, want iedereen heeft het
 - verwijst per definitie naar bestaan buiten cogito?
 - garandeert juistheid denken van buiten uit?
 - red het principe v kwade geest? JA zegt descartes
 - twee godsbewijzen

⇒ twee godsbewijzen: a posteriori en a priori

A posteriori godsbewijs

- op grond v wat later komt
 - is wel h eerste wat hij zegt
- doet beroep op causaliteit (ex effectus → oorzaak-gevolg)
 - effect = idee vh oneindige
 - vanuit idee dat oorzaak minstens even groot is dan gevolg
 - Hoe begrijpen? zelf evident principe, aangereikt door licht vd rede
 - ga op zoek naar God, maar bekijk God als gevolg ve oorzaak
 - bv. VUUR
 - water aan de kook → oorzaak = vuur en dit moet minstens even warm zijn als water dat moet koken op 100°C
 - Kan niet op vuur v 90°C = evident
 - oorzaak ≥ gevolg
 - cogito ≠ oorzaak

- oorzaak buiten mij
 - ik kan zelf niet oorzaak zijn v oneindigheid, want ik ben eindig
 - Moet veroorzaakt zijn door iets dat oneindig is buiten mij
 - Ik kan zelf idee v oneindigheid NIET hebben voortgebracht, want ik ben eindig
 - oorzaak idee oneindigheid is oneindigheid
- oorzaak = volmaakte oneindigheid = DUS God bestaat

A priori Godsbewijs

- op grond van wat eerst komt
- ⇒ ontologische godsbewijs (IQM v Thomas v Aquino)
- analyse
 - oneindigheid impliceert volmaaktheid
 - DAN moet volmaaktheid ook bestaan
 - Dus volmaaktheid impliceert bestaan
 - als iets volmaakt is, kan h niet louter een idee zijn (IQM1)
 - wat niet bestaat, kan niet volmaakt zijn
 - iets wat volmaakt is, is compleet af → DUS moet bestaan, want moet alle eigenschappen hebben
 - idee oneindigheid impliceert bestaan oneindigheid
 - idee oneindigheid impliceert bovendien goedheid en waarachtigheid
 - volmaakt wezen heeft alle goede eigenschappen

Parmenides beweerde tegengestelde:

- volmaakt = eindig
 - begrensdeheid

Idee van de oneindigheid

- volmaaktheid impliceert goedheid & waarachtigheid
- verwijst per definitie naar bestaan buiten cogito
 - idee
 - twee godsbewijzen
- garandeert juistheid denken van buiten uit
 - Ja, God bestaat buiten mij
 - † hypothese malin génie
 - God bestaat en is goed en waarachtig
 - Hij als almachtige God, zal niet toelaten dat ik in mijn kennis bedrogen w
 - de 2 zekerheden halen idee kwade geest onderuit
 - denken is gered, de buitenwereld (nog) niet
 - Ik weet ben denkend ding en mijn denken is juist
 - God heeft als taak idee malin genie te counteren
 - God is goed & waarachtig
 - in wiskundige maakt men gebruik v bewijzen
 - Descartes: filosofie waarachtig, want vertrekt v eerste zekerheden/principes en zo voort bouwt

Derde zekerheid: buitenwereld

- zit nog altijd met probleem vd brug
 - is mogelijk dat ik soort gevangen ben, die ideeën ziet

- denkt dat er iets buiten hem bestaat, maar misschien is er enkel h denken = solecisme (jij bestaat als enige)
- Descartes geraakt eruit door stap te zetten naar god en denken te redden en nu ook idée de l'étendu
- idée de l'étendu
 - los v concepten heb ik in mijn denken altijd voorstellingen
 - logisch evident
 - op zichzelf gekend
 - kan niet herleiden tot iets anders
 - verwijst naar buiten-wereld, maar bewijsbaar?
 - représentations in cogito
 - los v concepten heb ik in mijn denken ook altijd voorstellingen
 - verwart, donker → weet niet of er iets aan beantwoord
 - u denkt dat wat u denkt te zien ook in werkelijkheid bestaat
 - analyseren: zeggen dat niet zeker is dat dat buiten mij bestaan, maar kenmerk is is dat het plaats in neemt, heeft bepaalde ruimtelijkheid, heeft dimensies (= uitgebreid)
 - concept v plaats innemen kan u niet voorstellen, enkel iets wat u kan begrijpen
 - bv. voorstelling driehoek, vijfhoek... gaat, maar miljoen hoek kan je niet voorstellen, maar snapt wel wat het zou zijn

→ lichaam is nog onzeker, want constateren dit obv zintuiglijke

→ dualisme: scheiding lichaam en denken → contact tss de twee is epifyse = pijnappelklier → hersenen opensnijden is spiegeling → lichaam w via hier aangestuurd

→ voorstelling: Ik denk spons te zien, maar is er buiten mij ook effectief een spons?

- oorzaak ≠ cogito
 - ik kan zelf niet de oorzaak zijn, v de voorstellingen in mij
 - de dingen overkomen ons, voorstellingen hangen niet van mij af
 - gebeuren buiten mijn wil bereik, sommige wel binnen wilsbereik (bv. beeld u een driehoek in)
- oorzaak ≠ God
 - onderscheid maken tss ware representation en een onware
 - ware voorstelling correspondeert met de oorzaak
 - ik heb voorstelling spons en oorzaak is v zelfde aard dan heb ik ware voorstelling
 - onware voorstelling: oorzaak vd voorstelling is niet v dezelfde aard als iets buiten mij
 - God veroorzaakt dan onware voorstelling, maar God zou dat niet doen, want is geen bedrieger
 - DUS God is niet de oorzaak
 - oorzaak = derde substantie
 - ik weet dat er iets buiten mij bestaat
 - brug is gebouwd
 - buitenwereld bestaat
 - iets beantwoord aan voorstellingen die ik heb

- voorstelling enkel geldig als ze binnen idee v uitgebreidheid vallen, mag enkel de zaken aannemen die tel en meetbaar zijn
 - kwantificeerbaar eigenschappen
 - garantie via oneindigheid
- Descartes laat zintuigen toe, maar juistheid en garantie dat het fundament er is komt uit het cogito = rationalisme
- Wat is functie v geur en kleur?
 - we mogen er niet op vertrouwen
 - vallen niet onder idee v existentie
 - geur en kleur geven u geen kwantitatieve gegevens, maar helpt wel om te overleven

→ zintuigen bedriegen toch nog altijd?

- NEEN, kunnen op grond v wetten verklaren waarom perspectief een indruk geeft dat het iets is, wat het niet is
 - op grond v rede
- Bedriegen niet, maar juistheid enkel gegarandeerd door rede, ratio
 - mediaat realisme
 - ken werkelijkheid niet rechtstreeks, ken werkelijkheid via mediaat/omweg vd voorstelling
 - ik ken enkel voorstellingen en weet dat er iets aan beantwoord in de werkelijkheid buiten mij

→ concept helpt te begrijpen wat buitenwereld is

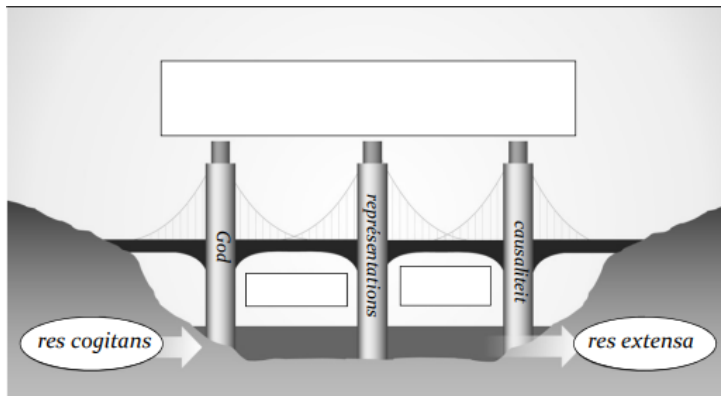
- enkel betrouwbaar betreffende kwantitatieve gegevens die ik ervan ontvang
- mediaat realisme & rationalisme

Conclusie

Wat weet ik zeker?

- dat de wereld bestaat
 - dankzij représentations
 - dankzij causaliteit
 - weten dat voorstellingen ergens vandaan moeten komen
 - weet dat ik dat niet ben, God ook niet
 - DUS moet derde substantie bestaan die dat wel genereert = buitenwereld
- dat de wereld is zoals hij in voorstellingen verschijnt
 - dankzij God
 - geen bedrieger en zou dus nooit onware voorstelling in mij genereren
 - ware voorstellingen corresponderen met iets buiten mij
- wat de wereld is
 - Welke wereld gered is, is alles dat valt onder uitgebreidheid
 - dankzij idée de l'étendu
 - wereld vd nieuwe wetenschap
 - wereld voor zover object is vd fysica, toegepaste wiskunde...

De brug

→ komt terug bij Husserl

Waarom is er probleem?

- initieel enkel zeker dat ik besta (res cogitans)
 - via GOD kom ik tot juistheid v mijn denken, want schakelt malin genie uit
 - dan onderzoeken of voorstellingen overeenkomen met iets buiten mij
 - weet ik door principe v causaliteit
 - ik&God niet oorzaak, maar wel uitgebreidheid (res extensa)

→ Zoals in wiskunde alles weg gedaan om opzoek te gaan naar eerste zekerheid, om zo op te klimmen via synthese, samenplaatsen & logische stappen (geometrische bewijzen) tot hele systeem

- conclusie: er is een buitenwereld
 - dit klinkt evident, maar nu is h gefundeerd

Nog niet opgelosten problemen:

- de droom
 - hoe kan ik zeker weten dat ik nu niet aan het dromen ben?
 - Ik heb op dit moment neiging dat ik niet aan dromen ben
 - Als u neiging heeft, maar neiging niet mogen vertrouwen had God u extra zintuig gegeven om te weten wanneer u droomt en wanneer niet
 - feit dat God u geen extra zintuig gegeven heeft, zegt dat we de neiging mogen volgen
- Putnam en Hardman
 - gedachtenexperiment 'Brain in a Jar'
 - Stel vannacht ben je in diepe slaap gebracht en op vakkundige wijze schedel geopend en u hersenen verwijderd en via elektroden u hersenen gekoppeld aan computer. Computer kan allerlei impulsen genereren. Nu bent u niet anders dan hersene in een bokkaal.
 - Kan u op één of andere manier zeker zijn dat dat niet het geval is?
 - NEEN
 - Descartes geraakt eruit door te zeggen neiging, maar eigenlijk krijgt hij geen antwoord
 - Weten niet of we nu in Grot v plato zitten, of dit illusie is

→ Cartesiaans = Descartes zijn 'stroming'

Empirisme & Scepticisme (Locke & Hume)

Descartes in een notendop

- methodische & universele twijfel
- methode: ratio en wiskunde
- 1ste zekerheid: cogito
- 2de zekerheid: God († malin génie)
- 3de zekerheid: buiten-wereld

- rationalisme vs. empirisme

John Locke

- Bachelor of ART + master in Logica
 - in raking gekomen met ideeën v Descartes
 - eens met dat filosofie verouderd is
- geneeskunde
- leraar in Frankrijk
 - legt zich toe op Descartes
 - ziet ook problemen in filosofie
- radicaal tov ideeën v descartes

"No innate ideas!"

- empirisme vs. rationalisme
- geen aangeboren ideeën
 - botst met Descartes & Plato
 - scherpe kritiek op de traditie
- geest, mind = "a white paper, void of all characters"
 - onbeschreven blad, leeg
- simple ideas (sensation & reflection) -> complex idea
 - **sensation** = wat u begrijpt onder zintuiglijke waarneming = traditioneel
 - zorgt voor sensations
 - levert simple ideas (bv. geel, droog, rechthoekig, één)
 - combineren we tot iets complex
 - moeilijk & samengesteld (bv. spons)
 - sensation is er niet één vd spons, maar simple ideas
 - **reflexion** = terugbuigen op jezelf
 - 'mind' neemt zichzelf waar, innerlijke zelfwaarneming
 - combineren
 - simple ideas tot complex ideas
 - herinneren
 - complex ideas kunnen we herinneren
 - vergelijken
 - vergelijking tss complex ideas
 - abstraheren zijn reflexions
 - uit verschillende complex ideas een universeel begrip abstraheren
 - zien de mind dit doen
 - geest ziet zichzelf aan h werk
 - zintuigen zijn foundation
 - MAAR nu verklaren hoe je aan abstracte ideeën komt
 - bv. plezier (complex)
 - terugdenken aan zintuiglijk gevoel = sensation
 - concept dat de mind zichzelf ziet beleven = reflexion
 - alles in geest w gefundeerd door zintuiglijke
 - complex idea door combineren, herinneren, vergelijken & abstraheren = mind/ziel
 - meest abstracte ideeën zelfs eenhoorn w gelegitimeerd door zintuigen

- primary & secondary qualities van substances ("supposed but unknown support of those qualities we find existing")
 - oorzaak v simple ideas?
 - kwaliteiten
 - quality maakt een indruk en die indruk is een simple idea en die simple ideas combineer ik tot complex ideas en zo kom ik tot voorwerpen
 - bv. geel zorgt voor simple idea, die ik combineer tot complex idea v spons
 - primary qualities
 - kwantitatief: aantal, vorm, plaats, beweging
 - secondary qualities
 - kwalitatief: smaak, kleur, geur
 - wereld die Descartes redt is die vh kwantitatieve
 - kwalitatieve is voor hem enkel overlevings basis
 - Locke: enige wat we echt waarnemen vd buitenwereld zijn kwaliteiten
 - kwaliteit impliceert een soort drager (substantie)
 - waarom?
 - kwaliteiten blijven samen ook als er beweging is
 - daarom zeggen we dat voorwerp één ding is + iets dat op zichzelf bestaat
 - substantie zelf neem ik niet waar
 - bestaan uit bundel v kwaliteiten
 - doet denken dat er zoiets is als een drager die de elementen samenhoudt
- Locke gelooft in God
 - alles moet oorzaak hebben
 - kan niet oneindig ver gaan
 - DUS eerste oorzaak = God

an essay concerning human understanding

"Some people regard it as settled that there are in the understanding certain innate principles. These are conceived as primary notions—letters printed on the mind of man, so to speak—which the soul receives when it first comes into existence, and that it brings into the world with it. I could show any fair-minded reader that this is wrong if I could show (as I hope to do in the present work) how men can get all the knowledge they have, and can arrive at certainty about some things, purely by using their natural faculties, without help from any innate notions or principles."

"If we attentively consider new-born children, we find little reason to think that they bring many ideas into the world with them. Except perhaps for some faint ideas of hunger and thirst, and warmth, and some pains, which they may have felt in the womb, they seem not to have any settled ideas at all—and especially not ideas matching the words that make up the universal propositions that are thought to be innate. We can see how they gradually come to have more ideas, which they do only by acquiring ideas that are furnished by experience and the observation of things."

⇒ Plato & Descartes gaan ervan uit dat we geboren w met 'letters'

- Locke aantonen dat mensen alles kunnen halen uit hun natural faculties zonder hulp v aangeboren principes kan ik aantonen dat Descartes & Plato bij verkeerde eind hadden
 - alles komt uit zintuigen dan aantonen dat D&P verkeerd waren

- Locke gaat in zijn werk op zoek naar foundation v alle kennis
 - origin (oorsprong), extent (reikwijdte) & certainty (zekerheid)
 - wat is het gene dat onze kennis fundeert op die drie niveaus?
= zintuigen
 - ultieme kennis v alles (ook niet zintuiglijke zaken) zijn de zintuigen
 - Locke gelooft in abstracte concepten, maar zijn gereduceerd en w gelegitimeerd door de zintuigen

⇒ moeilijkheid Locke: bewijzen dat abstract begrip zoals plezier uit zintuigen komt

- indien we met nodige aandacht naar baby's kijken is er weinig aanleiding om aan te nemen dat die heel veel zaken/ideeën/concept, misschien met uitzondering van bepaalde vage ideeën v honger en dorst, aangeboren zijn
 - als je naar kind kijkt zie je leeg blad, waar dag na dag zaken opkomen
- experience & observation (cruciale begrippen voor empirist)
- idee = alles wat in denken verschijnt, dus ook een waarneming

David Hume

- schot → universiteit Rechten, maar kiest filosofie
- arm + op 25 jarige leeftijd in dienst bij koopman
- ook in La Fleche naar school
 - discussiëren met jezuïeten
- uitgangspunt
 - volgeling v Locke
 - MAAR zijn aantal problemen

Scepticisme

- Hume zegt dat echte empirist iemand is die gelooft dat het fundament (oorsprong, reikwijdte, zekerheid) voor kennis de zintuigen zijn
- enkel zaken aannemen waar impressions van zijn
- drie problematische intuïties: → zegt niet dat het niet bestaat
 - mind
 - er beantwoord niets aan de mind, niet voorwerp v experience
 - nemen dat aan omdat wat Locke reflexions noemt combineren tot een complex idea
 - wie zegt dat er eenheid moet zijn?
 - mind kan geen indruk maken op
 - subject w geproblematiseerd
 - substance
 - w niet waargenomen en empirist mag enkel uitgaan v waarneming
 - taal is zeer voorzichtig → veronderstellen
 - niet aannemen dat er substantie is, want geen impressies v
 - Wie zegt dat substantie gegarandeerd is?
 - Locke weet dit zelf
 - zien we aan formulering
 - causality (custom & habit)
 - oorzaak-gevolg relatie zeer prominente rol in ons denken
 - belangrijke rol bij Locke & Descartes
 - Locke: kwaliteiten zijn oorzaak v simple ideas
 - Descartes: representation w veroorzaakt door iets in buitenwereld
 - Hume

- causaliteit zelf is NIET fundeerbaar, bewijsbaar
- weet niet of bestaat of niet, want kan h niet bewijzen
 - misschien bestaat het
- herinnering aan objecten & objecten die samenhangen of altijd samen voorkomen (bv. vuur en warmte) → obv gewoonten
 - opeenvolging, nabijheid
 - leiden bestaan vh één af uit h ander
 - neemt relatie niet waar, enkel twee objecten zie je
 - causaliteit kan je NIET waarnemen
 - noemen causaliteit omdat ze altijd samen voorkomen
- causaliteit in andere situaties obv costume & habit dragen we over aan andere situaties
 - na één experiment gaan we ervan uit dat volgende keer zelfde zal voorkomen
 - causaliteit in andere situaties dragen we over

⇒ wetenschap in crisis? ~~subject, object, causaliteit~~

Michotte

Michotte demonstration 1. What do you see? Most observers report that "the red ball **hit** the blue ball." The blue ball moved "**because** the red ball hit it." Thus, the red ball is perceived to "**cause**" the blue ball to move, even though the balls are nothing more than color disks on your screen that move according to a programme.

→ ene bal tikt andere en daardoor beweegt andere

- passen noties v oorzaak & gevolg toe
- MAAR als we streng zijn kunnen we causaliteit niet toepassen
 - zien twee gebeurtenissen die altijd samen voorkomen daarom zeggen we één komt voor door andere (costume and habits)
 - MAAR causaliteit zelf is onzichtbaar

A treatise of human nature

"Were a man, such as Adam, created in the full vigour of understanding, without experience, he would never be able to infer motion in the second ball from the motion and impulse of the first. It is not anything that reason sees in the cause which makes us infer the effect."

- biljarttafel
 - costume & habit
 - eerste keer in situatie zien we geen causaliteit, daarna wel
 - DUS causaliteit is gevolg v costume & habit en niet v zien
 - oorzaak en gevolg schrijf je toe aan werkelijkheid, maar heeft zelf geen basis in zintuiglijke waarneming
 - Probleem, want causaliteit is 'hoeksteen' v smv en ook grond voor bestaan v buitenwereld

Causale inferentie

- van waargenomen oorzaak naar niet waargenomen gevolg
 - gegrond in verleden
 - bv. kaars met vlam & hand er niet boven houden
 - weet wat gevolg is
 - leidt op grond v causaliteit of wat gevolg zal zijn vd waargenomen gebeurtenis
 - verleden → weten niet of h nu ook zo zal zijn
 - evolutionaire gezien goed
 - inductieprobleem
 - v particuliere naar algemene
 - ongeldige redeneringsvorm
 - foute redenering
 - kan niet zeggen dat bv. alle zwanen wit zijn, want u hebt nooit alle zwanen gezien (verleden-heden-toekomst)
 - nooit met zekerheid zeggen, wel dat het altijd al zo geweest is, maar kan niet zeggen dat het altijd zo zal zijn
 - probleem **wetenschap**
 - WANT werken wel zo
 - zien h als universeel & noodzakelijk geldig
- van waargenomen gevolg naar (principeel) nietwaarneembare oorzaak
 - ongegrond
 - Idee tafel
 - geloof dat tafel in werkelijkheid oorzaak is
 - causaliteit = onzeker, niet waarneembaar, niet bewijsbaar
 - niet zeker zijn dat er iets buiten mij is dat voorstelling veroorzaakt
 - Conclusie Hume is radicaal
 - kan niet zeker aannemen dat er buitenwereld is
 - filosofen suggereren wel dat dit bestaat: impressions → er moet iets zijn dat indruk maakt
 - OF representation → moet iets zijn dat zich voorstelt
 - natuur > rede
 - er is natuurlijk geloof in buitenwereld
 - sterk & hardnekkig geloof → zien we in dagelijks leven
 - ook als je hoort dat buitenwereld niet bestaat, ga je gewoon verder met geloven dat het er wel is
 - op grond v rede niet aannemen
 - oplossing?
 - doen alsof er buitenwereld & causaliteit is

Zekerheid wiskunde

relation	matter of fact
a priori	a posteriori
onafhankelijk v bestaan	afhankelijk van bestaan
ontkenning resulteert in contradictie	ontkenning resulteert niet in contradictie

altijd per definitie waar	waarschijnlijkheid (inductieprobleem)
"alle vrijgezellen zijn ongehuwd"	"de zon zal morgen opkomen"

Filosofisch woordenboek

- **rationalisme**: de zekerheid over de werkelijkheid buiten ons wordt verworven door de rede (ratio) en niet door de zintuigen
- **empirisme**: de zekerheid over de werkelijkheid buiten ons wordt verworven door de zintuiglijke waarneming (empirie) en niet door de rede
- **scepticisme**: we moeten elk definitief oordeel over relatie tussen zijn en denken opschorten (epochè), omdat daarover niets met zekerheid te zeggen valt
 - scepto = onderzoeken
 - er is geen grond om zaken aan te nemen
 - zegt 'ik weet het niet'
 - ik stel mijn mening uit

Descartes, Locke & Hume

rationalisme	empirisme
subject = cogito	subject = plaats van uitdrukken
idées innées	"No innate ideas!"
a priori deductie	a posteriori inductie
mathesis universalis	scepticisme

Twee problemen die Hume ons geeft:

1. Descartes, Locke & Hume
 - twee kampen die tegenovergestelde zeggen
 1. subject is denkend wezen met aangeboren ideeën die vertrekt van algemene principes en van daaruit deduceert en opklimt naar mathesis universalis
 2. Er zijn geen aangeboren ideeën. Subject is leeg, het is een plaats van impressions. Van particulieren naar algemene, van simple ideas naar complex ideas op grond vd zintuigen. Resultaat (volgens Hume) kan niets anders zijn dan scepticisme
 - filosofie zit hier vast, kan niet verder
 - Kant probeert uitweg te zoeken
 - Hume problematiseert de mind
2. Zekerheid vd wiskunde
 - analytische apriorische uitspraken
 - vork v Hume
 1. A priori uitspraken
 - universeel geldend
 - komt uit definitie
 - waarheid
 - relations tss concepten, wiskundig, noodzakelijk waar
 - iets zeggen dat niet uit definitie komt is contradictie
 2. A posteriori uitspraken
 - zintuigen

- synthese
- waarschijnlijkheid
 - feiten in werkelijkheid, **wetenschap**, zintuigen, hangt af v in welke werkelijkheid we leven
 - uitspraak pas zin als er iets is, als er een zon is
 - tegenstelling? niet echt een probleem, zegt iets dat onwaarschijnlijk is, maar niet onmogelijk
 - doet uitspraak omdat altijd al zo geweest is = inductie probleem

⇒ wiskunde gaat niet over de werkelijkheid/buitenwereld

→ uitspraak volgt uit definitie DAAROM is ze zeker

Kritisch & idealisme (Kant)

Context

Emmanuel Kant is in Pruisen geboren → sterk religieus gezin

- studeren aan Latijnse school
- studeerde
- punctuele man
 - altijd dezelfde wandeling op exact tijdstip
 - 1 keer niet: boek aan h lezen
 - Emile ou de l'éducation (Rousseau)
 - bon sauvage = goede wilde
 - mens corrumpeert de mens
 - mens = v nature goed
- Aufklärung = verlichting (18de eeuw)

"Verlichting is het uittreden van de mens uit de onmondigheid die hij aan zichzelf te danken heeft. Onmondigheid is het onvermogen om zich van zijn verstand te bedienen zonder de leiding van een ander. ... Sapere aude. (Was ist Aufklärung?)"

 - secularisatie, encyclopedie, revoluties, scheiding der machten...
 - onmondigheid
 - eigen keuze → mens laat zich zaken voorzeggen
 - beweging v emancipatie
 - beweging vd rede
 - durf wijs te zijn
 - stelt je in staat om kennis te hebben
- rede-lijkheid

→ onderzoeken obv verschillende domeinen waarin ze werkzaam is

→ twee domeinen bespreken

⇒ staan in werk genaamd 'Kritik'

→ twee werken zijn complementair → beide hebben een grens

 - gebied v kennis dat er buiten valt w op andere manier ervaren binnen ethiek ⇒ deze beweging gaan we maken in werk v Kant
 - theoretische kennis = wetenschap
 - kijkt naar manier waarop rationaliteit binnen de wetenschap ah werk is
 - Kritik der reinen Vernunft
 - kritiek vd zuivere rede
 - Wat is grens v theoretische rede?
 - Wat kan gekend worden en wat niet?
 - objectkennis, kennis vd **buitenwereld**
 - redelijkheid handelen = moraliteit, zedelijkheid binnen de ethiek

- Kritik der praktischen Vernunft
 - wijsheid vd ethiek, weten hoe
 - Wat moet ik doen?
 - krino = ik oordeel
 - grens trekken
 - goed of slecht, juist of fout
 - KANT: theoretische rede
 - Wat is de grens ervan?
 - Wat kan object zijn v kennis?
- kritisch = noodzakelijke mogelijksvoorwaarden
 - kritiek = dubbel
 - uitgevoerd door rede zelf
 - rede w bekritiseerd
 - Wat is essentiële voorwaarden om te spreken over kennis?
 - Als we dit weten, weten we ook waar al dan niet kennis van mogelijk is
 - gaan op zoek naar grenzen → doen op kritische manier

Uitgangspunt

- Hoe kennen rationele wezens?
 - gaat ervan uit dat alle rationele wezens hetzelfde denken
- rationalisme vs. empirisme
 - Rationalisten = aangeboren ideeën bestaan
 - kennis komt uit de rede
 - Empiristen = wit blad
 - kennis komt uit de zintuigen
 - Kant zegt rationalisme en empirisme hebben gelijk en mis
 - theorie zal synthese zijn
 - denken zal belangrijk zijn bij instand komen v kennis
 - MAAR kennis enkel mogelijk als er zintuiglijke input is
 - extra moeilijkheid: scepticisme
- scepticisme (Hume)
 - causaliteit: costume & habit
 - subjectieve fictie, zonder objectief bewijs voor kan vinden
 - causale inferentie: waargenomen oorzaak naar niet waargenomen gevolgen → zo werkt wetenschap
 - DUS Hume zegt eigenlijk:
 - wetenschap berust nergens op
 - fictie, subjectief, zonder grond, zonder objectieve geldigheid
- hoe is wetenschap mogelijk?
 - universele en noodzakelijke ware uitspraken
 - vork van Hume
 - relations → a priori → analytisch
 - matter of fact → a posteriori → synthese
 - Kant voegt 3de aan toe
 - uitspraken die wetenschappers doen die NIET universeel geldig & noodzakelijk zijn omdat ze uit definitie (analytisch) voorkomen, maar wel meer zijn dan enkel obv de zintuigen (a posteriori)

- a priori synthese uitspraken
 - water kookt op 100°C
 - hiermee zeg je "zal altijd zo zijn bij zelfde parameters"
 - a priori geldend
 - universeel & noodzakelijk
 - komt niet uit zintuigen ≠ analytisch
 - kan niet waarnemen/meten dat water altijd op 100°C kookt
 - uitspraak volgt NIET uit de definitie
- ⇒ PROBLEEM: deze uitspraak zijn onmogelijk, want kunnen niet door verstand gewaarborgd w, zit niet in definitie & kunnen niet door zintuigen w gered, want kan niet waarnemen/testen dat h altijd zo zal zijn

- classificatie van uitspraken:
 - subject (water) + predicaat = wat ervan gezegd w (kookt op 100°C) = oordeel (koppeling)
 - synthetisch a posteriori
 - a posteriori = niet universeel geldig & niet noodzakelijk waar op grond vd zintuigen
 - a priori = universeel geldend, noodzakelijk waar zonder aan empirie te moeten getoetst w
 - 2 begrippen paren combineren
 - analytisch a priori
 - analytisch = aan een subject een predicaat toevoegen
 - bv. alle vrijgezellen zijn ongehuwd
 - haal uit definitie + universeel geldend/noodzakelijk waar
 - kan NOOIT analytisch + a posteriori zijn
 - kan niet zeggen dat uitspraak universeel geldig is, noodzakelijk waar & niet aan de empirie getoetst w & op grond vd zintuigen tot stand komt
 - synthetisch a priori
 - schrijf predicaat toe aan subject, maar geeft nieuwe info die niet volgt uit de definitie
 - bv. vloer is droog
 - nieuwe info + universeel geldend
 - niet aan empirie toetsen

⇒ hoe zijn synthetisch a priori-uitspraken mogelijk?

- hoe vragen tot stand? = Kant

Copernicaanse revolutie

"Totnogtoe nam men aan dat al onze kennis zich moest richten naar de objecten, maar alle pogingen om over deze iets a priori door begrippen te weten te komen en zo onze kennis te vermeerderen, gingen onder deze vooropstelling te gronde. Laten we daarom eens proberen of we niet meer vooruitgang met de opgaven van de metafysiek zouden maken, indien we aannemen dat de objecten zich naar onze kennis moeten richten." (Kritiek der reinen Vernunft, p. XVI)

⇒ actieve rol van het subject in kennisverwerving

→ perspectief wissel → probleem zit in hoe rationalisten & empiristen naar werkelijkheid kijken

→ geocentrisme

- systeem houdt GEEN rekening met plaats v waarnemer

→ goed astronomisch stelsel geldt vanop elke planeet

- plaats + positie waarnemer ook inzien & bekijken
 - heliocentrisch systeem werkt overal
- als mens registreer je & pas je je aan ad objecten
- KANT
 - misschien zo dat subject ook rol speelt in tot stand komen v kennis
 - niet enkel passieve rol
 - manier waarop er gesproken w over kennis was fout

⇒ Totale revolutie: active rol v subject bij denken over kennis

Methode

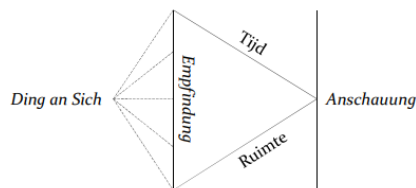
- beginstandpunt:
 - Hume zegt kunnen niet zeker zijn dat er subject is
 - Kant vindt deze uitspraak te straf, want laat een mogelijkheid
 - minimaal standpunt = subject
 - kan geen scepticisme hebben zonder iemand die sceptisch is
 - hebt subject nodig die scepticisme vertolkt, standpunt in neemt
 - objectief vs. subjectief
 - causaliteit is subjectieve functie
 - construeren dit uit waarnemingen
 - geloof in verschil tss subjectiviteit & objectiviteit
 - subject = objectief
 - Kant probeert dit aan te tonen
 - manier waarop we kennen (rationele wezens) is dezelfde = objectief
 - wel zo dat mensen verschillende dingen weten/kennen
 - MAAR manier waarop wij waarnemen/kennen is identiek en dus in die zin objectief
- methode: transcendentiaal standpunt
 - transcendentiaal = overstijgend, kijken naar manier waarop
 - kijken naar manier waarop subject kijkt naar zichzelf
 - kijken naar hoe denken/kennis tot stand komt
 - voor iedereen gelijk
- manier waarop de dingen worden gekend (formeel)
 - a priori mogelijkhedenvoorwaarden
- doel: komen tot de a priori-voorwaarden van objectieve rationele kennis

Transcendentiaal standpunt

Transcendentale esthetiek

- aisthèsis, esthetica, waarneming
 - kijken naar manier waarop we waarnemen **bv. zien**
- prikkels → gewaarwording (Empfindung)
 - vertrekpunt: elke waarneming zijn prikkels
 - passieve kant leidt tot empfindung
 - abstractie maken van waarneming
- gewaarwording + tijd en ruimte = waarneming (Anschauung)
 - abstractie kan niet wegnemen dat ze ergens in de ruimte is
 - elke waarneming neemt duur/tijd in beslag
 - kan GEEN waarneming doen ZONDER tijd en ruimte
 - ruimte & tijd zijn GEEN voorwerpen v waarneming

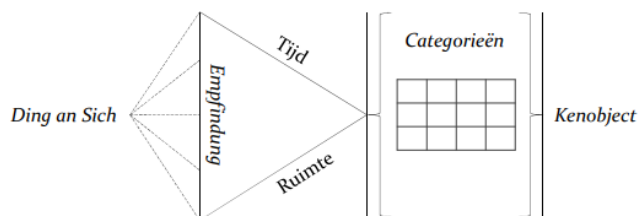
- subject legt tijd & ruimte op aan prikkels = Anschauung
 - v empfindung naar anschauung
 - waarneming is NIET passief, wij doen iets
- a priori-vormen van de waarneming
 - tijd & ruimte zijn a priori (universeel geldend)
 - zonder hen enkel gewaarwording
 - grond v objectiviteit v wiskunde
 - valt uitéén in twee grote gebieden
 - rekenkunde & geometrie
 - Nu weet ik waarom wiskunde dezelfde is
 - wiskunde w gelegitimeerd & gefundeerd door aangeboren structuren die voor elk rationeel wezen gelden
 - Kant geeft Locke voor stuk gelijk
 - kennis begint bij prikkels, iets dat binnen komt
 - Locke: impression Kant: empfindung
 - is nog geen waarneming, krijgt dit pas als aan empfindung tijd & ruimte w opgelegd
 - tijd & ruimte zijn niet optioneel, elk rationeel wezen neemt waar op zelfde manier
 - Ding an sich
 - werkelijkheid op zichzelf zonder ons
 - kan je niet kennen

Transcendentale analytiek

- verstand bewerkt Anschauung tot kenobject
 - hoe ordent h verstand d waarnemingen?
 - dezelfde voor iedereen → subject = objectief
 - waarneming bewerkt tot kenobject = analytiek
- a priori-vormen van het verstand = categorieën
 - 12 categorieën (ART heeft die ook)
- kwaliteit, kwantiteit, relatie en modaliteit (4 categorieën van 3)
 - Kant gelooft dat er structuren (categorieën) aanwezig zijn in ons denken
 - waarnemingen op die manier ordenen & omzetten tot kenobjecten
 - (pagina 138-139)
 - elk v ons uitgerust met zelfde categorieën
- "Gedanken ohne Inhalt sind leer, Anschauungen ohne Begriffe sind blind."
 - formele kwestie, categorieën zijn blind
 - categorieën zonder kennis zijn leeg
 - Anschauungen zonder kennis zijn ook leeg
 - voor kennis zowel categorie als raster (waarneming) nodig
- "Das Ding an sich ist ein Unbekanntes."
 - DING AN SICH

- werkelijkheid op zichzelf zonder ons
 - DAS zend prikkels uit → komen in h subject → + tijd en ruimte geeft waarneming → + categorieën geeft object v kennis (=DFM)
- DING FÜR MICH
 - ding zoals ik het ken
 - werkelijkheid enkel kennen hoe ik h heb ingevuld/vorm heb gegeven
 - opleggen v tijd & ruimte, categorieën
- DAS kan ik NIET kennen
 - werkelijkheid kan niet gekend w zoals die echt is
 - kan niet buiten jezelf treden om werkelijkheid buiten jezelf te zien
 - valt buiten het domein vd rede
- BREUK met alles wat ervoor komt
 - realist gelooft dat werkelijkheid op zichzelf bestaat & gekend kan w zoals die is
 - idealist gelooft dat werkelijkheid op zichzelf bestaat, MAAR gelooft niet dat die gekend kan w zoals die echt is
 - Kant beweerd werkelijkheid op zichzelf kan niet gekend w zoals die is
- transcendentaal subject / Ich denke = mijn kenacten
 - binnen domein rede = kenobject → kennen door tijd + ruimte; categorieën
 - wat er buiten = Ding An Sich
 - iedereen (elk rationeel weze) kent op zelfde manier
 - kan niet anders dan categorieën gebruiken
 - apperceptie
 - in waarneming zit altijd feit dat h mijn waarnemingen zijn
 - er is altijd een ik
 - apperceptie is pool die in elke kernact aanwezig is
 - geen empirisch ik

Relatie

Oordeelsvorm	voorbeeld	categorie
categorisch	Deze steen is zwaar.	substantie-accident
hypothetisch	Als een steen zwaar is, kan ik hem niet optillen.	oorzaak-gevolg
disjunctief	De steen is zwaar of licht.	wisselwerking

- substantie-accident
 - ART = denken, spreken, werkelijkheid = realisme
 - KANT = denken, spreken (resulteren in oordelen) = kritisch idealisme
 - weet niet of het structureren zijn vd werkelijkheid
- causaliteit

- Kant: niet subjectief, geen fictie zonder objectieve geldigheid, maar is categorie v verstand
 - verklaring v hoe hij komt tot synthetische-a priori uitspraken
 - mensen kunnen niet anders dan denken in termen v causaliteit
 - komt niet door waarneming, omdat ik steeds hetzelfde zie
 - MAAR komt doordat verstand zo werkt
 - causaliteit is categorie en heeft objectieve geldigheid
 - KANT claimt hiermee antwoord te geven op Hume en kritiek op Hume
 - causaliteit w gered, bewijsbaar & gefundeerd
 - WANT is structuur v verstand, kunnen niet anders dan denken in termen v causaliteit
 - Hume: causaliteit is subjectieve constructie, fictie, op grond v herhaaldelijke waarnemingen, costume & habits
- These + Antithese = Synthese
 - Rationalist + Empiricist = Idealist
- Locke zien we in prikkels (empirisme)
 - Kant zegt geen kennis mogelijk zonder prikkels
- Descartes zien we in categorieën (rationalisme)
 - Kant geeft D ook beetje gelijk
 - het is geen blanco blad
 - staan al aangeboren structuren (categorieën en tijd & ruimte) op GEEN aangeboren ideeën

→ benaderen h via passief subject

- Kant toont aan dat subject actief is
 - mens doet iets als kennis tot stand komt
 - kennis w geconstitueerd door subject door tijd & ruimte, waarneming, categorieën = kenobject
 - is dus verschil tss kenobject en Ding an Sich
 - DAS is onkenbaar
- categorieën zijn a-historisch
 - veranderen NIET in tijd en cultuur
 - zijn dezelfde voor iedereen
- bestaat tijd en ruimte buiten mij?
 - volgens Kant zou dit kunnen, maar kan het niet weten

Transcendentale dialectiek (Plato)

- dia = heen en weer + lec = spreken
 - denkproces waarbij je v ene naar andere gaat
 - zo opklimmen tot 'echte' kennis v ideeën
- eenheid in veelheid kenobjecten
 - ordening kenobjecten
 - regulatieve ideeën
 - zijn noties die elk v ons heeft en die structuur/eenheid brengen in veelheid v kenobjecten

- transcendentale ideeën: Ziel, Wereld, God
 - ziel
 - zien wij als tegenhanger v transcendentaal subject
 - ik ben degene die waarneemt, kent
 - MAAR moet ook iets zijn dat mijn 'ik' is = ziel
 - ontologische subject
 - wereld
 - alles hangt op bepaalde manier samen
 - gedetermineerd
 - geheel v causaliteit
 - God
 - grond v alles, alles heeft oorsprong en doel
- ⇒ traditionele **metafysica** gaat over deze drie zaken
- theoretisch agnosticisme
 - zegt 'ik weet het niet' → moet dit zeggen op vlak v wetenschap
 - kan geen uitspraken doen over bestaan v God, want er zijn geen prikkels
 - transcendentale schijn
 - pseudo-kennis
 - doet alsof u iets weet, maar eigenlijk weet u het niet
 - metafysica is onmogelijke wetenschap
 - omdat er geen waarneming over mogelijk is → geen prikkels
 - zegt kennis is erover mogelijk
 - Kant zegt van niet
 - zijn geen prikkels vd onderwerpen v metafysica
 - kunnen ziel, God en wereld NIET kennen
- Vernuft, zuivere rede
 - Dialectiek v Kant gaat oneindig heen en weer
 - krijgt antinomieën = tegengestelde
 - Mag wel geloven in God, maar niet zeggen dat je het kan kennen
 - buiten u zelf: ziel, wereld, God & metafysica
 - Verstand = er is nog zintuiglijke input
 - bij zuivere rede NIET

Kritiek van de praktische rede

- mogelijkhedenvoorwaarden binnen ethiek
- uitgangspunt: morele feit, plichtsbesef (categorisch, absoluut)
 - in ethiek zijn er bepaalde zaken die zich aan ons voordoen als noodzakelijk
 - morele feit?
 - denk even na over ethiek → dan zie je dat bepaalde morele wetten zich aan mij voordoen als absoluut & onvoorwaardelijk
 - krijgt algemene wetten waar je gevoel krijgt dat je niets anders kan dan gehoorzamen, plicht vervullen = categorisch, absoluut en dus geen uitzonderingen op mogelijk
 - Waar komt het vandaan?
 - cruciaal thema v verlichting & Kant
 - ontvoogding, vrijwording
 - vreemd dat we nu ethiek krijgen waarbij je moet gehoorzamen aan bepaalde uitspraak

- Wat moet ik doen? Hoe is het morele feit mogelijk?
 - Wat is mogelijkheidsvoorwaarden voor ethiek en waar is die gegrond?
 - antwoord v Kant = de rede
 - gelooft dat ethiek gegrond is en manier waarop ethiek aan ons verschijnt in autonome rede
 - de plicht toont zich altijd als categorische imperatief
- categorische imperatief:

"de wet (de plicht) die de rede zichzelf onvoorwaardelijk oplegt en waarmee ze haar handelen onderwerpt aan de eis tot universaliteit."

 - deontologische ethiek = plichten ethiek
 - een imperatief is een gebod, kan ook verbod zijn
 - categorisch betekent onvoorwaardelijk
 - moet aan drie voorwaarden voldoen
 1. wet (maxima) moet universaliseerbaar zijn
 - handel volgens (ethische) wet waarvan je wil dat die de rede vertegenwoordigd
 2. mens mag nooit als middel beschouwd w in categorische imperatief, maar wel steeds als een doel
 - *bv. Mag ik vliegtuig met kapers neerschieten? NEE, want dan zie je de passagiers als middel in vergelijking*
 - moet elk individu als doel zien, kan h dus niet kwantificeren
 3. categorische imperatief moet steeds opgelegd zijn vanuit autonome rede
 - hier zitten we met paradox vd vrijheid
 - het is een wet die rede zichzelf in alle vrijheid heeft opgelegd
 - niet kerk die zegt mag niet
 - ege redelijkheid is fundament voor categorische imperatief → *bv. rechten vd mens*

Kritiek:

- Kant zegt dat je NOOIT mag liegen, zelfs als het iemand zijn leven red
 - ART had oplossing, want zei dat in zo'n situatie liegen h juiste is
 - deugd is altijd h midden
- vervullen van de plicht → geluk
- bij ART is geluk h hoogste goed, kan niet verder, is laatste in de reeks
- Kant zegt dat geluk voortkomt uit vervullen vd plicht, maar NIET de reden is waarom plicht vervult w
 - reden ligt intrinsiek in feit dat categorische imperatieven door autonome rede volgens eigen regels & wetten opgelegd is
- hoogste goed = volmaakte realisering zedelijkheid = hoogste geluk
- zedenwet zorgt ervoor dat door volgen vd wet, mijn wil gericht is op h hoogste goed
- hoogste goed is NIET rede vd ethiek
 - is gene wat binnen de ethiek verschijnt als HET object
- Bij Kant kan hoogste goed niet iets zijn v deze wereld
 - gene waar onze wil via zedewet op gericht is, het hoogste goed is (de volmaaktheid, ideale mens) DAT KUNNEN WIJ NIET
 - WANT dan zou je nog nooit hebben mogen liegen
- volmaakt zedelijkheid kan NIET door sterveling gerealiseerd w
 - geloven dat op bepaalde manier gerealiseerd kan w

- maar niet hier, DUS morele persoon moet onsterfelijk zijn op bepaalde manier qua ziel
- postulaten (=kan niet anders dan) van de praktische rede
- onsterfelijkheid van de morele persoon
 - Kant geloofd dat gerichtheid op hoogste goed impliceert dat morele persoon onsterfelijk is
 - dat er een hiernamaals is, waar dat opperste geluk bereikt kan w
- bestaan van God
 - kan niet anders dan dit geloven dat er God/instantie is dat opperste geluk/hoogste goed te werk stelt, beloond
 - er moet instantie zijn die dat geluk (dat uit volmaakte realisering zal volgen) mogelijk maakt = God
- vrijheid
 - kan er niet anders dan van uit gaan binnen ethiek die te maken heeft met h goede doen dat ik vrij ben
 - moet geloven dat mensen keuzes kunnen maken en dat ze vrij zijn en kunnen ontsnappen aan gedetermineerde wereld
 - geloof in vrije wil, keuzes maken

→ postulaat: iets dat zo evident waar is, dat h niet bewezen moet w MAAR kan ook niet bewezen w

KRITIEK

- drie transcendentale ideeën kan ik niet kennen, maar ze komen terug
 - ziel = onsterfelijkheid v moreel persoon
 - wereld daarmee gecontrasteerd vrijheid
 - transcendentaal idee: alles hangt samen, gedetermineerd
 - ethiek: mens niet gedetermineerd
 - God = God
 - DUS zaken die niet gekend kunnen w binnen **metafysica** w wel als postulaten ervaren binnen ethiek
 - hiermee geeft KANT complementaire aan v zijn twee werken
 - weet ik daarmee dat God, vrijheid, onsterfelijkheid bestaat? NEEN
 - Ga ik daarvan uit? JA

Absoluut idealisme (Hegel)

Context

- Hegel zegt werkelijkheid en denken zijn gelijk
- geboren in 1770
- gaat theologie en filosofie studeren
- uitgangspunt: Franse Revolutie (1789)
 - voor Hegel wonderlijke gebeurtenis
 - smv: alles wat zich in werkelijkheid/geschiedenis heeft afgespeeld
 - idee van vrijheid die in de geschiedenis aan het werk is
 - ziet in Napoleon verpersoonlijking v vrijheidsstrijd die doorheen de eeuwen zich heeft afgespeeld
 - iedereen gelooft in Napoleon als nieuwe figuur
 - periode v enorme verandering, fenomenen v ontvoogding/bevrijding
 - Hegel zegt gaat om geheel v die zaken te zien, niet als afzonderlijke zaken beschouwen MAAR zien dat allemaal uitingen zijn v zelfde vrijheidsstreven

- Franse Revolutie is model, uiting v idee (vlak v inzichtelijke) dat weg naar vrijheid baant doorheen geschiedenis in werkelijkheid
 - kijken hoe geschiedenis bepaalde vorm/patroon aanneemt & dat inzichtelijk is
 - zal geleidelijk naar hoogtepunt bewegen
 - filosofie v Hegel
- leerpunt en eindpunt v filosofie
 - Hegel zal zelf zeggen: 'Met mij is de filosofie klaar'
 - einde v tendens vd moderniteit
 - nadruk op subject → neemt totalitair karakter aan
 - Bij Hegel is er niets meer buiten
- project: het absolute denken
 - fout die je kan maken volgens Hegel is denken dat er periode is waarop iets gebeurd op vlak v iets (religie; politiek) MAAR al deze zaken moet je samen bekijken
 - zijn aspecten vh geheel, v iets groter
- vijand: verstanddenken, "in seinen Trennungen beharrt"
 - probleem v geschiedenis v filosofie tot nu toe is verstand
 - transcendente analytiek (losmaken) = verwijt v Hegel aan verstand
 - verstand scheurt, maakt kapot
 - bv; zet ziel en lichaam tov elkaar, maakt onderscheid tss res cogitans en res extensa
 - altijd onderscheid tss vorm en materie
 - werkelijkheid altijd kapot gescheurd in begrippen
 - denken zo sterk in die concepten dat verstand is vastgeroest in tegenstellingen
 - heel de werkelijkheid (volgens Hegel dynamisch) is uit elkaar getrokken en hiermee moeten we h doen
 - MAAR Hegel zegt: onderdelen kunnen maar bestaan als er geheel is
 - moeten werkelijkheid denken, het geheel
 - filosofie focust op onderdelen en ziet ze los v elkaar
 - verstand ficeerd, zet werkelijkheid op stilstand
 - in geen vd theorieën tot nog toe heeft geschiedenis een rol gespeeld
 - men doet alsof de zaken buiten de tijd staan
 - Hegel zegt moet ook de tijd, ontwikkeling in aanmerking nemen
 - moet kijken naar geheel dat op bepaalde manier geschiedenis heeft

⇒ Hoe kunnen we over werkelijkheid als geheel denken binnen de tijd zonder in verstand/tegenstellingen te blijven hangen?

 - these & antithese
 - wat men niet ziet, maar Hegel wel zal proberen = synthese
 - zo werkt geschiedenis volgens Hegel → geschiedenis speelt rol in begrip v werkelijkheid

Reactie tegen Kant

- Kritiek op Kant (Hegel was niet enige)
 - ziet groot probleem met Kantiaanse concept v Ding an Sich

- Kantiaanse tegenstelling tussen denken en werkelijkheid, tussen transcendentiaal subject en Ding an sich
 - transcendentiaal = kijken naar manier waarop
 - fel gestript v allerlei kwaliteiten
 - onkenbaar, het is (bestaat), zendt prikkels uit
 - oorzaak v gevolg, veroorzaakt en empfindung
 - past categorieën op toe
 - causaliteit is categorie, toepassing v verstand
 - probleem (pagina 139)
 - Kant past er categorieën op toe → is contradictorisch
 - als iets werkelijk onkenbaar is, zou ik niet mogen weten dat het bestaat & prikkels uitzend, zodra ik er iets over affirmeer is h NIET onkenbaar
- doel: opheffen tegenstelling d.m.v. synthese
- Ding an sich is kenbaar en een product van het denken
 - Hegel
 - Ding an sich is product v denken v Kant
 - categorieën die volgens Kant tegengestelde zijn ah DAS, zijn v toepassing op DAS
 - is op bepaalde manier kenbaar, want zegt er zaken over, affirmeert het
 - Conclusie v Hegel: NIETS in werkelijkheid IS zonder dat h in h denken aanwezig is
- Hegel zegt geen tegenstelling, want categorieën w toegepast op DAS
 - DAS is product v denken en dus kenbaar
 - er is niets in werkelijkheid dat niet kenbaar is
- Je kan alles (materiële & conceptueel = wereld v gedachten) in concept in ons denken vatten
 - bv. oneindige → tegenovergestelde v eindige
 - alles wat in werkelijkheid is, maakt deel uit v mijn denken
 - wat niet gedacht w bestaat niet
 - voorwaarden v bestaan is opgenomen kunnen w in samenhang v denken
 - pure hersenspinsels kunnen ook bestaan
- ⇒ er is niets dat niet (principieel) kenbaar is
 - deel v uw werkelijkheid is deel omdat h deel kan uitmaken in denken, heeft plaats in samenhang v denken
 - er is NIETS buiten h denken
 - er is NIETS dat niet gedacht kan w
 - iets wat je niet weet, is geen deel v je werkelijkheid

Transcendentale analytiek

Relatie		
Oordeelsvorm	voorbeeld	categorie
categorisch	Deze steen is zwaar.	substantie-accident
hypothetisch	Als een steen zwaar is, kan ik hem niet optillen.	oorzaak-gevolg
disjunctief	De steen is zwaar of licht.	wisselwerking

Idealisme

- idealisme = inzichtelijk
- bestaan is de mogelijkheid om door de rede gedacht te worden
 - nieuwe definitie v bestaan: mogelijkheid om door rede gedacht te w
 - om te bestaan moet er niet aan u gedacht te w
 - bestaan ≠ door rede gedacht w
 - mogelijkheid: alles wat bestaat, bestaat maar omdat h plaats heeft in samenhang v dingen
 - er is NIETS dat niet met andere dingen in werkelijkheid samenhangt
 - samenhang is enkel te denken
 - betekend dat niets kan zijn zonder deel te zijn v samenhang v denken
- wereld leent zich tot begrijpen, samenhang is enkel te denken
 - niets is werkelijk zonder in samenhang te zijn, zonder deel v denken zijn
 - kan alle concepten denken
 - alles hangt op bepaalde manier samen
 - Hegel wil NIET zeggen dat alles gewoon in hoofd zit
 - dingen bestaan los v mens/denken MAAR is enkel werkelijk omdat plaats heeft in h denken

⇒ niets is werkelijk zonder dat het in het denken aanwezig is

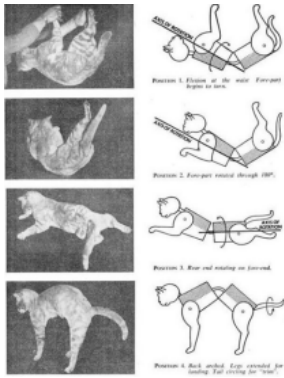
- wat werkelijk is bestaat
 - bestaat omdat het in samenhang plaats kan krijgen
 - samenhang is enkel te denken

⇒ absoluut idealisme

Dialectiek

- kritiek op het verstandsd Denken
 - miskent eenheid d.m.v. opposities
 - Spreken over werkelijkheid buiten de tijd
 - legt permanente beweging stil → fixeert
 - momenten, stilstanden in beweging
 - kan beweging niet stopzetten & uit elkaar trekken
 - moeten naar geschiedenis kijken als proces
 - proces v werkelijkheid binnen geschiedenis kijken
- nieuwe methode = dialectiek (these + antithese = synthese)
 - FICHTE
 - geschiedenis als these, antithese en synthese
 - dialectiek
 - in synthese w tegenstelling opgeheven
 - synthese w nieuwe these & gaat zo verder
 - Hegel zegt: Zo werkt de werkelijkheid
 - proces is in hele geschiedenis ah werk
- "das Wahre ist das Ganze"
 - "het ware is het geheel"

Beweging

- volgens Hegel geen bewegingen, maar momenten/stilstanden
- beweging kan je niet uit elkaar trekken in momenten
- filosofie doet dit wel, duwen op stop

De geest

- Logik = logica
 - los vd tijd bestaat bepaalde rationele structuur
 - werkt volgens systeem v these - antithese - synthese
- geschiedenis = geleidelijke ontwikkeling van het denken
 - beginnen bij concept zijn → heel algemeen over denken zonder kwaliteit of eigenschap
 - komt bij heel leeg begrip uit (quasi niks)
 - impliceert begrip niets → zonder keuze
 - overgang v zijn naar niets komt tot stand
 - ⇒ overgang is worden
 - worden = ontstaan v niets naar zijn
 - vergaan = v zijn naar niets
 - these en antithese resulteren in synthese
 - spanning opgeheven
 - systeem: these - antithese - synthese
 - structuur v logica v denken
 - antithese v zijn
 - sensibel, uitwendig
 - rationaliteit die materieel is = natuur
 - synthese
 - in natuur krijgen we iets rationeel dat zich van zichzelf bewust is = mens
 - geschiedenis vd schepping
 - historisch bewustwordingsproces:
 - denken op zich (these)
 - natuur (antithese)
 - Geest (synthese) = mens
 - subjectieve Geest (these)
 - mens heeft structuren vh denken die in logica beschreven
 - veruitwendigd in natuur, maar is zich bewust
 - staat tov vreemde natuur, kijkt ernaar als iets vreemd
 - objectieve Geest (antithese)
 - rationaliteit uitwendige & structuren aanbrengen
 - Bv. dit is rechtspraak
 - absolute Geest (synthese)

- mens beseft dat alles wat er ooit geweest is, rationeel is/uiting v rationaliteit
 - denken & werkelijkheid is hetzelfde
 - rede is aan het werk

⇒ natuur is niet ondenkbaar

⇒ alles wat is, is uiting vd zelfde rationaliteit = absolute geest beseft dit

- Mens beseft dat ALLES rationeel is in drie momenten:

1. Kunst

- besef dat alles rationeel is en ga dit uiten
- alles wat is, is geest/denken
- materiële

2. Religie

- materiële w synthese
- materiële is hier symbool
 - DUS besef vd geest dat alles wat in werkelijkheid geweest is en ooit zal zijn, rationeel is
 - uitgedrukt in kunst en later in religie

3. Filosofie

- geest beseft dat alles rationeel is & drukt dit uit
 - meerbepaald in filosofie v Hegel
 - laat zien dat alles wat er ooit geweest is, rationeel is
 - er is geen tegenstelling tss werkelijkheid en denken
 - Kant beweerden v wel
- ALLES is denken, ALLES is rationeel

→ kan h zien als christelijke leer (soms door Hegel beweerd)

- God (schepping) Christus en heilige geest
- absoluut, rationaliteit, logika
 - logika roept automatisch natuur op
 - natuur is rationeel en niet zelf bewust
 - natuur roept iets op dat zelfbewust is = de mens
 - mens is rationeel en staat tov natuur die vreemd is
 - mens gaat rationaliteit objectifiëren
 - mens gaat via kunst, religie en filosofie uiting geven ah besef dat alles wat er geweest is, rede is
- proces zou zich sowieso afspelen ongeacht of persoon er is of niet
- theologische geschiedenis
 - werking v geschiedenis had niet anders kunnen zijn
- algemene, ideële notie vd mens
 - puur inzichtelijk
 - subjectieve geest resulteert in objectieve geest en resulteert in absolute geest
- rationaliteit omvat alles, uiting v alles → geen ruimte meer voor buiten h denken
 - Hegel spreekt over einde v geschiedenis, want alles is rationaliteit
 - proces is klaar met filosofie v Hegel
 - MARX
 - nog niet klaar, er moet nog een stap gezet w
 - evolutie, collectivisering v productiemiddelen
 - ontsnapt nergens meer aan
 - alles kan gedacht w = totalitair
 - Waar is individualiteit in dit model?
 - kritiek

- veel hedendaagse wijsbegeerten zullen terug naar Kant

Kritiek

Kant zegt

- DAS bestaat, maar is onkenbaar
- DAS is oorzaak v empfindung die we over tijd en ruimte die waarneming en dan kenobject w
- schrijft causaliteit in h DAS toe

→ bestaan en causaliteit ZIJN CATEGORIEËN

- volgens Hegel zit hier probleem
 - past categorieën toe op DAS, terwijl je zegt dat DAS buiten kennis valt, maar Categorieën tot transcendente subject behoren
- conclusie/oplossing Hegel
 - DAS is product v denken
 - maken er concept v, halen eigenschappen uit, ontkenbaar, zend prikkels uit...
 - geen spanning

bestaat er volgens Hegel zo iets als materie buiten mij? TUURLIJK

- die dingen zijn wel allemaal kenbaar
 - kan wel dat je minder weet over iets dan iets ander
- alles wat is is kenbaar
- iets bestaat maar als het hoort tot samenhang v uw denken

p. 149 - 150

Descartes en Hegel:

- eerste godsbewijs: oorzaak minsten even groot als gevolg
- Hegel zegt:
 - geen enkele reden waarom h denken zelf niet notie v oneindigheid kan voortbrengen
 - alles wat is komt uit h denken
 - er is niets tegengesteld aan ons verstand
 - alles heeft zelfde rationaliteit, rede

Jackson Pollock -number 11

painting drippings

→ ziet de actie in h schilder werk

→ ziet hier hoe elke vorm v kunst op bepaalde manier die rationaliteit, logica vertegenwoordigd

Historisch materialisme (Marx)

Context

Marx zien binnen moderniteit

- maakt gebruik v dialectiek als principe v werkelijkheid & v geschiedenis

Nieuw soort filosofie

- aspect v vervreemding

Marx geboren in 1819 in Trier als zoon v advocaat

- studeert rechten in Bonn en dan in Berlijn overstap naar filosofie
- komt tijdens studie in aanraking met denken en idee v Hegel
 - al snel twee groepen binnen Hegelianen, want Hegel zeer populair
 - rechts hegelianen

- recht staat voor conservatief
 - delen idee v Hegel dat de geschiedenis gedaan was
 - is niets meer nadat geest heeft ingezien dat alles geest is
 - dialectische ontwikkeling vd logica stopt
 - links hegelianen
 - progressief
 - delen analyse v Hegel niet
 - Marx behoort hiertoe
 - analyse is correct dat geschiedenis werkt adhv dialectische ontwikkeling v these, antithese en synthese
 - MAAR geschiedenis zelf is nog niet voltooid
 - Marx beweert dat we in 19de eeuw in spanning zitten v these en antithese
- Marx w journalist + vriendschap met Friedrich Engels
- 1845 - 1848 in Brussel → leidt tot verschijnen v communistisch manifest
- schrijft ook Das Kapital

Vervreemding

- Zerrissenheit: concrete mens vs. de mens
 - betekent verscheurdheid
 - moeten kiezen, het langs twee kanten uit elkaar getrokken w door tegenstrijdige ideeën
 - verscheurdheid is volgens Marx heel concreet en heeft te maken met voorgaande geschiedenis
 - Franse revolutie (Hegel was hier overtuigd v idealen)
- liberté, égalité, fraternité
 - Marx ziet hier onvoltooide
 - zegt zijn mooie idealen MAAR als we naar realiteit kijken zien we dat niet zo mooi is als w voorgesteld
 - zien dat vrijheid niet automatisch tot gelijkheid leidt
 - in filosofie, politiek en religie w deze leuzen gebruikt MAAR in realiteit heeft arbeider in 19de eeuw niets
 - spanning tss concrete dagelijkse leven in materialiteit en ideologie die daarboven geprojecteerd w
- verscheurdheid is ook gevoel v tekort
 - kan niet als mens zijn wie ik hoor te zijn
 - als idee v mens vrij is, kan ik dit niet zijn want gebonden, onvrij
 - mensen zijn gelijk, maar in dagelijkse leven merk ik dat dat niet is
- Zur Judenfrage (<-> Bruno Bauer)
 - Joodse gemeenschap vraagt erkenning v hun godsdienst als staatsgodsdienst. → Bruno (linkse hegeliaan) geeft praktisch antwoord
 - publieke vs. private sfeer
 - zegt Joden moeten voorbeeld nemen aan Christenen en zich bekeren tot Christendom
 - WANT christenen hebben beseft dat religie iets is dat je beleefd in private sfeer
 - hoe je godsdienst wil beleven, wat je gelooft
 - in publieke sfeer w godsdienst achterwege gelaten
 - citoyen vs. bourgeois

- citoyen is persoon in publieke sfeer
- bourgeois is persoon in private sfeer
- totale vrijheid vs. gedeeltelijke vrijheid
 - Marx vindt dit vreemd
 - mensen vragen naar soort vrijheid en Bauers antwoord is
 - moet snappen dat vrijheid iets is wat publiek kan gelden en waar je niet religieus voor moet zijn MAAR is oké om onvrij te zijn in private sfeer
 - Marx ziet religie als onvrij
 - is gehoorzamen aan vreemde meesters
 - Marx zegt zo werkt vrijheid niet
 - vrijheid kan NIET gefragmenteerd zijn
 - ofwel ben je vrij of onvrij
 - propageert totale vrijheid
 - gedeeltelijke vrijheid
 - Bauer zag dat als zeer pragmatische oplossing

Oorzaak

→ van waar komt verscheurdheid vandaan?

- historisch materialisme
 - onvermijdelijk resultaat v. onvermijdelijk proces in d. geschiedenis
 - Marx neemt dialectiek v. Hegel over
 - Zerrissenheit, vervreemding die proletariër in 19de eeuw in Frankrijk ervaart is onvermijdelijk gevolg v. ontwikkeling v. mensheid
 - verschil met Hegel: materieel
 - Marx zegt oorzaak v. vervreemding bevindt zich in economie
- suprastructuur (boven) is ideologische weerspiegeling infrastructuur (beneden)
 - ideologische bovenbouw → suprastructuur
 - Marx denkt vanuit materiële naar idealen (tegenovergestelde v. Hegel)
 - ideologie zien we in politiek, religie, filosofie, rechtspraak
 - bv. **cijnskiesrecht**
 - politieke mechanisme houdt onvrijheid en ongelijkheid in stand → conservatief want als select groepje mag stemmen zal er niet veel veranderen
 - bewarende/conservatieve kan er maar komen als er al iets is
 - ideologie is afspiegeling v. reële socio-economische ongelijkheid
 - bewustzijn
 - economische onderbouw → infrastructuur
 - gebied v. materiële
 - productiekrachten (middelen (grondstof, machines) & werkkraft) + productieverhoudingen (manier waarop georganiseerd)
 - boven- en benedenbouw zien als spiegel
 - wat je in benedenbouw ziet als verhoudingen vind je in bovenbouw terug

Kritiek op Hegel

- Hegel louter begrippelijk, idealistisch
 - “niet het bewustzijn bepaalt het leven, maar het leven bepaalt het bewustzijn”

- Hegel plaats vervreemding in objectieve geest
 - mens gaat eigen rationaliteit veruitwendigen, projecteren
 - objectivering is in eerste instantie een vervreemding
 - in politiek, economie... vervreemd de mens
- Bij Hegel altijd these, antithese en synthese
 - weet dat spanning opgeheven zal w
 - DUS als hij spreekt over subjectieve, objectieve geest en vervreemding, weet je dat in volgende fase verzoening zal volgen = absolute geest
- vervreemding is niet verzoenbaar
 - is niet iets wat theoretisch w opgelost
 - Hegel speelt zich precies af boven ons hoofd
 - is heel abstract ding, de geest dat bepaalde logica volgt
 - objectivering is vervreemding → MARX zegt neen
 - vervreemding is gevolg v objectivering
 - vervreemding is iets wat zich gaande weg in geschiedenis dialectisch ontwikkeld
- de mens is geen abstracte idee
 - Hegel praat enkel over subjectieve geest + mens is reflectief wezen
 - zijn eigenlijk gewoon redelijkheid vd logica
 - Marx zegt
 - moeten concrete mens in aanmerking nemen
- de mens is een arbeider

→ nieuwe en radicale definitie

 - subjectiviteit mens vs. objectiviteit arbeid
 - de mens om mens te zijn moet arbeiden
 - zonder arbeid is mens geen mens
 - mens: iemand die zich objectiveert in arbeid
 - arbeid vs. privébezit
 - privébezit voor Marx is bezit dat binnen kapitalistisch systeem optreed
 - bezit dat gebruikt w om te vermeerderen, andere uit te buiten, meerwaarde te genereren
 - bv. land, fabriek, grondstoffen
 - niet-bezittende arbeiders vs. niet-arbeidende bezitters
 - hier komt vervreemding pas in h spel
 - hier spanning idee v gelijkheid, broederschap & vrijheid

Arbeid

- gaan even terug naar primitieve mensen
 - Marx zegt realiseren zich in arbeid
- mens is behoeftig wezen, arbeid is zelfrealisatie
 - heb stoel en dak nodig, eten
 - MAAR heb nieuwe behoeften
 - is iets onvermijdelijk dat zich in geschiedenis v arbeid af tekent
- °nieuwe behoeften -> arbeidsdeling
 - op gegeven moment w h onmogelijk om als mens hier zelf in te voorzien
 - DUS zullen arbeid verdelen
 - object gaat op in collectief, iedereen kan gebruik v maken

⇒ handen- vs. verstandsarbeid

- zijn mensen die beter zijn in plannen en regelen = verstandsarbeid
 - zijn mensen die beter zijn in h effectief maken v zaken = handenarbeid
 - onvermijdelijk en logisch
 - DAN eerste stap naar privébezit
- ⇒ meesters vs. knechten
- sommige mensen betalen andere mensen om voor hen te werken
 - komt kloof tss meesters en knechten

⇒ eerst $W+G = W$

- geld is hier ruilmiddel
- ik verkoop mijn waar en ik krijg daar geld voor, dus kan ik waar kopen dat ik zelf niet kan maken
 - bedoeling v geld is om v ene waar naar andere waar te gaan
 - niet problematisch model

⇒ Wat gebeurt in kapitalistische smv?

- $G-W = G$
 - persoon heeft geld en koopt een waar en laat arbeiders daar iets v maken en verkoopt dat waar om geld te verdienen
 - mensen doen dit enkel als resultaat groter is dan inzet
 - geld w iets dat bedoeling heeft om meer geld te genereren
 - meerwaarde gaat niet terug naar arbeiders
 - al het bezit dat als doel heeft om meerwaarde te creëren is kapitaal
 - privébezit
- ⇒ uitbuiting
- meerwaarde vloeit niet terug naar arbeiders
 - Fourier: arbeider maakt zichzelf nog armer als efficiënter gaat werken
 - als arbeider harder werkt, kan goed voor minder verkocht w
 - Fourier zegt is pervers systeem, want levensduur v producten bepaald de lonen
 - als producten zaken dan zakt loon v arbeider, maar hypotheek blijven hetzelfde
- ⇒ meerwaarde wordt winst
- kapitalist gaat hiermee aan de haal

Kritiek op kapitalisme

- arbeider verricht arbeid, maar winst komt in zaken v kapitalist
 - arbeider krijgt loon, maar is niet in overeenstemming met meerwaarde
 - volgens Marx moet privébezit weg → moet gecollectiviseerd w
- Extra voordeel kapitalist (Proudhon)
- collectief betaald voor wegen, opleidingen, gezondheidszorg...
 - kapitalist moet hier niet voor betalen
 - eigendom is diefstal volgens Proudhon

Marx zegt: Ik heb nooit onlogische stap gezet, is altijd dialectische ontwikkeling

- vervreemding → religie als opium van het volk (Ludwig Feuerbach)
 - objectivering kan leiden tot vervreemding
 - geld ook voor kapitalist
 - geen relatie met product en afhankelijk v markt
 - infra- en suprastructuur komt ook terug bij religie

- Feuerbach: mensen ervaren in dagelijks leven dat wij onvolmaakt zijn, schieten tekort
 - projecteren vanuit deze positie een ideaal beeld v ons, een volledig volmaakt iets = God
 - Marx neemt dit over, maar voegt er iets cruciaals aan toe
 - rede voor projectie is socio-economische ongelijkheid & onvrijheid & onmacht die proletariër ervaart
 - doen dit om perspectief te hebben
 - Marx zegt is net zoals drugs (opium);
 - escapisme, je ontsnapt
 - als ik nu goed doe, w ik in hiernamaals beloond

Marx zegt:

- systeem heeft niet liever
 - want iedereen draagt zijn lot, omdat ze overtuigd zijn dat ze beloond zullen w in hiernamaals
 - ideologie is conservatief
 - als iedereen lot aanvaard zal dat niet zorgen voor verandering

Religie is opium vh volk

→ volk creëert zelf de drugs & tot zich neemt

Religie is opium voor het volk

→ ideologie heeft alle baat om volk aan de drugs te houden en zeker niet te laten afkicken

Arbeidend wezen (Marx, Werke, 1, 516-517)

"De bewuste levensactiviteit onderscheidt de mens onmiddellijk van de dierlijke levensactiviteit. Juist alleen daardoor is hij een generisch wezen. ... Juist in de bewerking van de objectieve wereld manifesteert de mens zich derhalve pas werkelijk als een menselijk wezen. Deze productiviteit is zijn actief menselijk leven. Dat stempelt de natuur tot zijn werk en zijn werkelijkheid. Het object van de arbeid is derhalve de objectivering van het menselijk leven doordat hij zich niet alleen intellectueel, zoals in het bewustzijn, maar werkdadig, werkelijk verdubbelt en zichzelf bijgevolg in een door hem geschapen wereld aanschouwt."

→ de mens is een HOMO FABER = werk/vak man

→ mens heeft behoeften en mens maakt dingen

- in arbeid onderscheid mens zich v dieren

verschil tss dier en mens:

- arbeid is bewust
- oefenen arbeid niet enkel uit wanneer nodig
- mens kan standaarden hanteren in arbeid
 - bv. maken met oog op schoonheid, duurzaamheid

→ geen vervreemding, hier zit zelfrealisering vd mens

Vervreemde arbeid (van Bladel, kerngedachten van Karl Marx)

"Dit feit drukt niets anders uit dan: het voorwerp dat door de arbeider voortgebracht wordt, zijn product, komt tegenover hem te staan als een vreemd wezen, als een macht die van de producent onafhankelijk is. Het product van de arbeid is de arbeid die zich in een voorwerp gefixeerd en tot ding gemaakt heeft, het is de objectivering van de arbeid. ... Deze verwerkelijking van de arbeid doet zich in het

economische proces voor als ontwerkelijking van de arbeider, de objectivering als verlies en knechtschap ten overstaan van het object, de toe-eigening als ontvreemding (diefstal), als ontlediging."

bv. werken in fabriek: aan band zitten en uren aan stuk → ontvreemding

bv. werken in fabriek: verfspuiten en moertje in fles steken → soms weet je niet wat je ah maken bent

Klassenstrijd

Links hegeliaan betekend geloof dat mechanisme, dialectiek die Hegel schept nog niet klaar is → Marx ziet nog een spanning, klassenstrijd (tegenstelling tss niet-bezittende arbeiders en niet-arbeidende bezitters)

- historisch proces
 - kan voorspellen, want geschiedenis volgt dialectisch patroon
- nieuwe, dialectische fase = revolutie
 - collectivisering productiemiddelen = synthese
 - privébezit verdwijnt, dus terug $W + G = W$
 - klasseloze maatschappij
 - gaat niet om inversie dat proletariërs moeten heersen
 - MAAR AFSCHAFFING
 - einde van de geschiedenis
 - Marx spreekt over einde vd politiek
 - als klassentegenstelling verdwijnt, verdwijnt ook politiek
 - WANT politiek is een machtsstrijd, machtsuiting
- filosofie als maatschappelijke praktijk

"De filosofen hebben de wereld slechts op verschillende wijze geïnterpreteerd; het komt erop aan de wereld te veranderen."

 - zijn geen mensen nodig om dit te doen
 - geschiedenis zal zich sowieso op die manier voltrekken
 - enige wat men kan doen om revolutie te prediken en er aan deel te nemen is aan juiste kant vd geschiedenis gaan staan
 - geschiedenis bespoedigen of proberen vertragen
 - kan ze niet veranderen
 - geschiedenis met traject & doel = teleologisch
 - uniek proces en heeft eindpunt

Dialectical Materialism: Marx's Theory of History

→ Marx schetst dit zo (begin onderaan)

- unorganized Society
 - gezin in huis met enkele stoelen = these
- Division of labor, Private Property & Tribalism
 - antithese
- leidt tot Empire
 - romeinse rijk
- Romeinse rijk komt in conflict met Barbaren (Germaanse stammen)
 - is periode vd slavernij
- Gevolg: landed aristocracy
 - Landed = met landeigendom
 - Bourgeoisie staat hier tegenover
 - Feodale tijdperk
- Periode die Marx beschrijft : Bourgeois Democracy
 - zitten in democratie gedictieerd door Bourgeoisie met daartegenover het proletariaat
- laatste fase: periode v Kapitalisme
 - ultieme synthese → zitten hier net onder
 - heerschappij v Kapitalisme
 - ontwikkeling v Kapitalistische communistische utopie
 - ideaalbeeld v Marx

→ dialectiek hier is Hegeliaans

→ Niet-Hegeliaans, want geen spraken v bewustzijn, logica, ideële

- enkel spraken vh materiële

Einde van de moderniteit?

- revolutie, grenzen geloof in wetenschap & onttroning subject
 - subject komt centraal te staan
 - beweging w gecounterd
 - nieuwe visie
- hedendaagse continentale wijsbegeerte
 - nihilisme (Nietzsche)
 - fenomenologie (Husserl)

- existentiële fenomenologie (Heidegger)
- existentialisme (Sartre)
- deconstructie (Derrida)
- hedendaagse analytische wijsbegeerte
 - Wittgenstein I & II

Revolutie & wetenschap

- industriële revolutie -> massaproductie -> verpauperd proletariaat
 - 18de eeuw
 - verplaatst begin 19de eeuw naar Europa
 - massaproductie brengt probleem = overproductie
 - twee opties geen één is goed
 - stoppen met produceren = werkloosheid & armoede
 - meer goederen = prijs verlagen = armoede
 - oplossing: welvaartsstaat waar mensen consumeren
 - zorgt voor proletariaat VS bourgeoisie
 - opstanden hebben weinig effect
 - oprichten socialistische verenigingen
 - vervreemding, kloof ontstaan
 - is op zich al aanval op transparant autonoom subject
- kennisexplosie (Darwin, Mendel)
 - tweede vorm v revolutie is voortzetten v nieuwe wetenschap = kennisexplosie
 - Darwin
 - veranderen v paradigma binnen Biologie
 - Mendel = genetica → experimenten op erwten
 - VERLICHTING
 - eeuw v de rede, vooruitgang
 - durf wijs zijn (Kant)
 - vooruitgangsgeloof Comte: La loi des trois états (perioden)
 - gelooft dat werkelijkheid & ontwikkeling vd mensheid zich voltrekt zoals opgroeien ve kind
 - ontwikkeling als groep gebeurt hetzelfde als op individueel vlak
- begin 19e eeuw: positivisme (Comte)
 - theologisch/fictief stadium
 - gebruik v krachten/Goden om werkelijkheid te verklaren
 - periode duurt lang = tot 18de eeuw
 - metafysisch/abstract stadium
 - abstracte concepten om werkelijkheid te verklaren
 - moment v volwassenwording
 - Voltaire Dadaïsme → God is horlogemaker, abstracte God
 - Spinoza: God en natuur hetzelfde
 - wetenschappelijk/positief stadium
 - posita = dingen die geplaatst zijn, feiten, zekerheden, data
 - stadium v Comte zelf
 - werkelijkheid verklaren adhv kwantificeerbare feiten
- ⇒ teleologische/doelgerichte kijk
 - in cursus is Comte één vd laatste aanhangers vh vooruitgangsgeloof
- eind 19e eeuw: † vooruitgangsgeloof

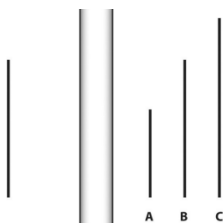
- 20e eeuw ontwikkeling nucleaire wapens → positieve wetenschap ebt weg
 - waar leidt blind geloof in wetenschap toe? Niet altijd vooruitgang
 - rationele operatie was Holocaust = donker
- In Russische revolutie ziet men ondergang v Westeren
- alles heeft keerzijden

Onttroning van het subject

- Romantiek
 - Ricoeur spreekt over meesters v wantrouwen
 - filosofen die notie v autonoom subject aanvallen
 - vallen idee v transparant subject aan
 - “meesters van het wantrouwen”
 - Marx
 - laten zien dat mens in weze bepaald w door krachten die hij niet beheerst
 - Nietzsche
 - mens is wil tot macht
 - Freud
 - onbewust ten prooi valt aan duistere, blinde energie = driften
 - psychisch apparaat
 - voor grootste deel onbewust
 - ES
 - reservoirpan
 - mens vol driften
 - energie enkel geïnteresseerd in lust
 - seksuele lust
 - spanning moet w afgevoerd
 - bv. eetstoornis → excessie, te kosten v jezelf
 - zelfbehoudsdrift: bewaren
 - EGO
 - driften moeten leren omgaan met buitenwereld
 - zal bemiddelen/onder controle houden
 - driften richten op iets reëel en hangen af v situatie
 - SUPER-EGO
 - geïnterioriseerde waarden & normen
 - stemmetje = über-ich
 - voor grootste deel onbewust, praat over metaforen
 - Eros & Thanatos
 - levens- & doodsdrijf
 - latere driftenleer
 - bv. seksuele daad is streven naar eenheid, maar ook daad v agressie en vernieling
 - (Darwin)
 - °menswetenschappen (model exacte wetenschappen)
 - repercussie
 - mens w subject & object = dubbelwezen
- ⇒ mens wordt ‘dubbelwezen’
- verlies in geloof v autonomie

Experimenten

Experimenten Hach

FORER:

- kent studenten goed
- schreef op kaartje wie je bent (moest zelf cijfer v 0 - 5 geven op 'juistheid')
- gaf iedereen zelfde tekst uit astrologisch rubriek

Picasso

Las meninas

Subject geproblematiseerd
nadruk ligt op marge, duisternis

Wijsgerige revolutie

- Hegel is op vele punten het eindpunt
- kritiek op Hegel
 - weergaloos systeem
 - verwijt v geesteloze
 - er is geen buiten de geest/logica meer (P155)
 - geen aandacht voor concrete existentie → kritiek
 - Kirkigaard
 - Het Andere
 - iets dat aan systeem ontsnapt
 - kritieken zorgen voor nieuwe klemtonen
- nieuwe klemtonen:
 - leefwereld
 - zien, verliefd w, pijn hebben
 - w aandacht aan besteed
 - eindigheid
 - feit dat we dood gaan
 - bepalend voor wat mens is, grijpt in in ons leven, keuzes
 - alles is gemaakt voor ons lichaam
 - lichamelijke w belangrijk
 - statuut wetenschappelijke rationaliteit
 - Wat is echte werkelijkheid?
 - Hoe zit het echt?
 - Husserl
 - illusie, idee dat gewekt w door wetenschap is dat wetenschap toont hoe echt in mekaar zit
 - leefwereld is afgeleiden v wetenschap
 - leefwereld oorspronkelijk voor wetenschap
 - het andere
 - Bij Hegel hier geen plaats voor

- Kant laat ruimte voor iets buiten het systeem, iets dat aan onze begrips opvatting ontsnapt (technisch in Ding An Sich)
 - laat ruimte voor iets dat we niet kunnen reduceren, assimileren
 - Aandacht/klemtoon zal belangrijke rol spelen
- taal
 - relatie tss denken en taal (Deridad)
 - denken zelf is gestructureerd volgens taal, betekenis...

Friedrich Nietzsche

- theologie → klassieke
- leraar → blindheid + migraine
- 1889 zenuwzinking Nietzsche → instelling → sterft in 1900
- filosoof met de hamer
 - valt en vernietigt filosofen voor hem
 - filosofie voor hem niet contradictorische realiteit
 - heeft gekozen voor zijnde, stabiele etc.
 - mummificeren het & aanbidden h als monotone God
 - Egypticisme

Cultuurkritiek

- egypticisme & Hinterweltler
 - ontkennen de zintuigen, tonen niet de werkelijkheid
 - echte werkelijkheid is ergens anders
 - vluchten naar 'sprookjes'wereld omdat ze macht willen maar te zwak zijn, maar de chaos v deze werkelijkheid niet aankunnen = Hinterwelter
 - achterwereld → vluchten hierin
 - ontkennen werkelijkheid in haar puurste vorm
- rationaliteit is decadentie
 - rationaliteit als uittrekking in concepten = verval
 - legt veelheid aan banden
 - linkse term is superieur aan rechtse concept
 - begrippenparen ≠ neutraal
 - zwakte & vluchten weg
- dubbele oorzaak: Plato & Socrates
 - Plato koos al snel voor bepaalde weg
 - vertegenwoordigt door God Apollo
- zwak/reactief nihilisme
 - verstand vs. wil
 - ziel vs. lichaam
 - kosmos vs. chaos
 - zijn vs. worden
 - ⇒ zijn uitdrukking v rationaliteit die een vlucht is in kunstmatige werkelijkheid die ontkenning & keerzijde is v echte werkelijkheid = zwakte
- dubbele oorzaak: platonisme & joods-christelijke traditie
 - Grieken
 - Tragedie bestaat uit twee aspecten
 - Apollo & Dionysos
 - verschijningsvorm waar duidelijk w dat de twee aspecten samen voorkomen, maar Dionysos altijd laatste woord zal hebben

- Deugd is inzicht
 - Socrates w onnozelaar/fout vd filosofie genoemd
- Euripides schrijft werk over Buccinae = Dionysus
- Dionysos laat zich niet temmen/intomen
 - kan wel doen alsof, vluchten in andere wereld
 - MAAR op het einde wint God vd wijn, vd transgresie
- Tweede rede:
 - Joods-christelijk
 - slavenmoraal: het goede = assertieve (hermoraal)
het slechte = het lijdzame, u laten doen
 - Christen hebben waarden omgekeerd → geen machtige inversie
 - vorm v Nihilisme
 - inverteren en perverteren de waarde
 - perverteren ze: slag krijgen = andere wang aanbieden
 - Christendom is verheerlijking v zwakke, passieve
 - zwak/reactief nihilisme
 - reactie op herenmoraal met geïnverteerde en geperverteerde waarde

Remedie

- Umwertung aller Werte
 - dionysische
 - Herrenmoral
 - spreken nu over goed & kwaad
 - iedereen is uiting v macht
- Wille zur Macht
 - grip krijgen op werkelijkheid = macht
- sterk/actief nihilisme
 - vernietigen v waarden v Christelijke traditie
- "Gott ist tot" -> Ueberschreitung
 - 'persoon'/'ideaalbeeld'
 - doel v mensheid
 - mens zelf waarden schept, voor waarde niet afhankelijk is aan iemand anders
 - zijn hier te zwak voor, maar zijn wel onderweg naar Ueberschreitung
 - fout om het als pro-nazisme te zien

⇒ filosofie is stukgeslagen, nieuwe klemtonen: concrete leefwereld, lichamelijkheid, eindigheid

- God is dood
 - niet enkel oproep om slavenmoraal achterwege te laten
 - ook geloof in God is ongeloofbaar geworden
 - Fundament v Joods-Christelijke traditie is weg
 - mensen te zwak om zelf nieuwe moraliteit te maken
 - taak v Ueberschreitung
- breken met traditie die teruggaat tot Socrates/Plato
- oproep om terug te gaan naar tragische mens/Ueberschreitung die in de tragedie de balans ziet tss apollinische en dionysische
- Nietzsche zorgt voor nieuwe klemtonen binnen filosofie → aandacht voor concrete leefwereld
- Proces dat mens moet doorgaan → drie gedaantes vd ziel

1. lastdier: Kameel
 - gaan gebukt onder de zaken
 - vragen zelfs hierom
 2. Leeuw
 - bijt v zich af, wil vrijheid, moet niets
 - zelf heer en meester
 - MAAR kan GEEN waarden scheppen
 3. Kind
 - onschuld, scheppen, vernielen, omarmen v leven in alle facetten
 - worden en verlies
 - amor fati = liefde vh lot
 - omarmen vh lot
 - eeuwige terugkeer v hetzelfde
 - cyclus zoals bij Grieken
 - OF gedachtenexperiment
- gedachtenexperiment
- weten of je Nietzsche begrijpt en leven volledig omarmt
 - demoon vraagt of je je leven tot in eeuwigheid wil herhalen zoals je die tot nu toe beleefd hebt met alle ups en downs
 - Ja, dan snap je Nietzsche
 - Neen, dan vlugt u geen echte omarming v u lot

⇒ Nietzsche is keerpunt

- kan NIET meer zeggen dat mens transparant & autonoom is
 - mens is machtswil, reservoir driften, gespleten

Fenomenologie (Husserl)

→ beweerd zelf h onderscheid realisme - idealisme te overstijgen

- geboren in 1859 in Oostenrijk-Hongarije
- Joodse familie en zoon v hoedenmaker
- Universiteit v Leipzig: Wiskunde, Fysica & astronomie
 - gaat zich gaandeweg in filosofie interesseren
 - schrijft tweede doctoraat over concept getal (wiskunde & filosofie)
 - Hoogleraar universiteit Freiburg → 1920-1923 assistent = Heidegger
 - 1933: intreden v antisemitische wetten in Duitsland
 - zorgt ervoor dat Husserl geschorst w aan universiteit
- Belangrijk voor KUL
 - Belg Pater Herman Leo Van Breda werkt aan doctoraat over fenomenologie = leer v Husserl
 - gaat naar DUI bibliotheek Husserl en verneemt dat deze vernietigd zal w door Nazi's
 - slaagt erin om met eerste minister en Belgische ambassade in Berlijn als diplomatieke post alles naar België te krijgen en bevinden zich nog hier

Vertrekpunt

- situeren: eind 19de begin 20ste eeuw
 - op wetenschappelijk vlak zeer grote veranderingen geweest
 - kwantummechanica en Einstein met algemene relativiteitstheorie
 - speciale relativiteitstheorie: $E=MC^2$ → C = snelheid vh licht
 - nieuwe definitie v wat massa is → hier gelinkt aan energie
- Husserl focust zich op wetenschappen, MAAR niet zozeer op theorieën

- focus op relatie v wat **wetenschap** is en wat concrete leven inhoud
- Kantiaanse en Cartesiaanse traditie, maar vertrekt vanuit dagelijkse leefwereld
 - gaat in methode transcendentiaal (Kant) te werk
 - op zoek naar manier waarop (mogelijkheidsvoorwaarden) = formele kant vd zaak en niet inhoud
 - Hoe komen wij tot kennis?
 - Husserl meer aandacht voor alledaagse wereld en niet echt wetenschappen
 - Cartesiaans (Descartes) te werk naar zoektocht v eerste zeker fundament
 - eerste apodictische zekerheid
 - Descartes wou voor filosofie axioma waarop verder gebouwd kon w → eerste zekerheid is cogito
 - Husserl geen gebruik v twijfel, MAAR v tss haakjes zetten
 - alles tss haakjes zetten dat tss haakjes gezet kan w dan kom je uiteindelijk tot h noodzakelijke
 - Wat volstrekt noodzakelijk waar is, wat niet meer tss haakjes gezet kan w
 - wil fundament, bouwsteen, axioma
 - iets dat zo zeker waar is dat tegendeel denken absurd zou zijn
 - Gaat Husserl niet om res extensa → wereld vd fysica
 - MAAR leefwereld
- Husserl is traditioneel qua methode en zoeken naar eerste zekerheid
- vernieuwend qua vraagstelling: niet onderzoek naar objectieve wereld vd **wetenschap**, maar naar mogelijkheidsvoorwaarde vd leefwereld
 - vaststelling hier is analyse vd stand v zaken in wetenschap in 20ste eeuw
- **vaststelling**: crisis wetenschappelijke rationaliteit

→ Als we kijken naar wetenschap en oorsprong wiskunde zien we dat in eerste instantie de bedoeling was om objectieve manier v spreken te genereren

 - objectief → objectivistisch
 - Egyptenaren geconfronteerd met overstromingen en maken kaart om te bepalen wie welk stuk heeft → Proclus zegt zo ontstaat wiskunde/geometrie → is manier om objectief te spreken
 - figuur en afmetingen zijn voor iedereen hetzelfde
 - wiskunde werkt dus idealiserend
 - opmerkelijk, maar haar taak
 - vind nergens in werkelijkheid perfecte driehoek
 - Tendens in wetenschap om objectief (voor iedereen hetzelfde) communicatiemiddel te genereren
 - Husserl vind hier niets mis mee, zelfs handig
 - Probleem
 - gaandeweg vergeten dat wetenschap gewoon objectieve constructie is
 - gaandeweg gaan denken dat wereld v wetenschap de echte wereld is → bestaande uit atomen, elektronen...
 - objectieve constructie is objectivistisch geworden
 - uit vergetelheid gaan geloven dat er wereld is die objectief bestaat, dat objectieve

constructie vd wetenschap de echte werkelijkheid is

- deze beweging is substitutie

- constructie → substructie
 - constructie: is iets door mensen gemaakt, idealiserend
 - geloven dat er een wereld is die objectief bestaat = substructie
 - leefwereld = wereld v alle dag
 - constructie bedacht om hier objectief over te spreken
 - Deze constructie is in plaats gekomen vd leefwereld, heeft deze gesubstitueerd (vervange)
 - dit proces is substructie
 - vervangen v leefwereld die in eerste instantie primair is, alsof de constructie primair is
 - in leefwereld zeg je ik ben gelukkig, maar in realiteit heeft dat te maken met dopamine

⇒ kloof met Lebenswelt en reductief

- ontstaat perceptie dat wereld v alledag Fake is
- Husserl zegt dat er zelfs minachting komt voor alles dat niet positief wetenschappelijk is
- Substructie kan ver gaan → werkelijkheid w ontoegankelijk
 - begrijp er niets meer van → moeten zeggen dat werkelijkheid enkel kan begrepen w door specialisten
- leefwereld w afgedaan als iets irrationeel en subjectief → zelfs vlucht
- we vertrekken vanuit objectief & constructie, maar zijn geëvolueerd tot objectivistisch & substructie
 - zorgt ervoor dat leefwereld irrationeel w
 - hoe h echt zit = wereld beschreven door **wetenschap**
 - EN snappen/weten niet meer hoe h echt is
 - is probleem → Husserl probeert aan te tonen dat de twee op andere manier in relatie kunnen staan

- relatie **wetenschap** Lebenswelt

- wetenschappers schetsen maar deel vh verhaal
 - bv. zien: kijken naar zelfde schilderij, wat wij zien is qua kleur hetzelfde → wat er gebeurd tijdens zien is hetzelfde
 - hier zit volgens Husserl de opening
 - wetenschapper legt enkel uit wat er gebeurd als wij zien, zeggen niets over wat h betekent om te zien
 - Husserl zegt is niet oog dat ziet, maar iemand
- vertrekt vanuit leefwereld
 - vanuit 'ik' → iemand anders kijkt anders naar dingen dan jij
 - spreken over frequenties, geluidsgolven etc heeft enkel zin als er leefwereld is
 - zonder leefwereld om te verklaren zou je nooit komen tot geometrie, frequenties
 - op bepaalde manier is wetenschap afhankelijk vd leefwereld
 - bv. er is eerst kleur en dan objectieve manier om erover te spreken

- wetenschap heeft haar grond als verklaring vd leefwereld
- verificatie d.m.v. waarneming
 - methode vd wetenschap: zien dat voor verificatie v experiment zich bevinden in leefwereld
 - bv. wetenschapper die door microscoop kijkt is iemand die kijkt en niet een oog dat kijkt
 - waarneming bevindt zich in leefwereld
 - Husserl toont aan dat relatie wetenschap-leefwereld helemaal niet zo simpel is als we eerst dachten
 - Blijkt dat leefwereld voorafgaat & gebruikt w ter verificatie v wetenschap

⇒ zegt hiermee: vergeet niet wat h is, wat h was, hoe begonnen is

- als je dit vergeet, ga je geloven dat werkelijkheid atomen zijn
 - MAAR eerste wat er is, is leefwereld
 - DAARNA objectieve constructie om leefwereld objectief met elkaar delen

Methode

- Husserl moet weg vinden = methode
 - wil kijken of er iets overeind blijft, of er iets is dat niet tss haakjes gezet kan w
 - op zoek naar apodictische zekerheid
 - onweerlegbaar, noodzakelijk waar, zo evident waar dat geen bewijs nodig is
 - zo zeggen onderzoeken via wetenschap, maar wetenschap is deel v onderzoek
 - op zoek naar nieuwe wetenschap = strenge wet.sch.
 - analyse Lebenswelt d.m.v. strenge Wissenschaft
 - Strenge Wissenschaft = de filosofie
 - ze is voraussetzungslos is = zonder vooropstellingen/aannames
 - op zoek naar wetenschap die zo weinig mogelijk aanneemt en alles wat vooropgesteld w weglaat
 - hieruit volgt einklammern (= tss haakjes zetten)
 - einklammern
 - filosofie gebruiken als methode om alles tss haakjes te zetten om dan uit te komen bij apodictische zekerheid ⇒ kijken wat fundament is v alles
 - 1 ste epochè: [objectivisme van de wetenschap] -> natürliche Einstellung
 - vertrekken vanuit idee dat wetenschap werkelijkheid is
 - MAAR is objectieve constructie
 - Kan deze manier om naar realiteit te kijken opschorten = eerste epochè (opschorting)
 - Na opschorten objectivisme vd wetenschap blijft enkel common sense over = natürliche Einstellung
 - natürlich = dat is wat mensen doen, manier waarop mens de werkelijkheid bekijkt

⇒ vraag: Is leefwereld zelf ook zo voraussetzungslos?

→ neem je toch nog geen dingen aan die geen basis hebben?

- 2de epochè: [elke mogelijke ingesteldheid, natuurlijke wereld] -> fenomenologische reductie
 - manier waarop u naar werkelijkheid kijkt als individu verschilt v iemand anders → kleurt werkelijkheid, alles w gecontextualiseerd
 - al mijn belangen, mijn interesses even weg laten

- niet al die dingen maken ons verschillend, want geloven allemaal dat er wereld los v ons is
 - Is een vooronderstelling, nemen dit aan
 - in Grieks phaeno = zien
 - phaenestoi = zichzelf laten zien, verschijnen
 - Als ik ALLES weg denk, blijven enkel fenomenen over
 - fenomenen = dingen die verschijnen
 - als ik alles weg denk, blijven enkel dingen die aan mij als bewustzijn verschijnen
 - is dus heel simpele eerste zekerheid
 - Wat statuut is v fenomenen en of ze deel uitmaken v wereld buiten mij, weet ik niet
 - ⇒ zitten twee zaken in fenomenen en bewustzijn (verbonden)
 - kan maar verschijnen als er iets is om aan te verschijnen + bewustzijn impliceert bestaan v iets waarvan je je bewust bent
- onlosmakelijk verband tss fenomenen en bewustzijn
 - kunnen niet los v elkaar gedacht w
 - bewustzijn is altijd open, gericht op, intentioneel betrokken met fenomenen
 - Husserl op zoek naar basis die je invult met interesses, leefwereld..
 - wil terug naar de zaken zelf
 - kunnen NIET los v elkaar gedacht w
 - noema = fenomenen
 - = het andere dan het bewustzijn
 - Wat is ding dat verschijnt? Hoe dit op eenvoudige manier omschrijven? Het is NIET hetgeen waaraan h verschijnt
 - noesis = bewustzijn
 - = niet het andere dan het bewustzijn
 - de Twee w negatief tov elkaar gedefinieerd
 - kan h ene niet denken zonder h andere
 - kan niet fenomeen op zich of bewustzijn op zich hebben
 - is Husserls kritiek op Descartes
 - WANT hij sprak over cogito fermé
 - kon dit denken zonder verwijzing naar andere zaken
 - Husserl zegt: bewustzijn ALTIJD al gericht op h andere → kan niet zonder
 - probleem vd brug is voor hem een pseudoprobleem
 - WANT bewustzijn is er maar in contact met andere zaken

⇒ intentionaliteit

= term die we gebruiken om openheid, gerichtheid op te beschrijven

- bewustzijn is altijd gericht op iets buiten zichzelf, iets anders
- alle andere zaken w invulling

= exact tegenovergestelde v wat Descartes zei

Kritiek v Husserl:

- zien geen voorstelling, wij zien dingen → verschijnen aan ons
 - Meeste filosofen voor Husserl gaan uit v bewustzijn & dan werkelijkheid
 - bewustzijn moet op gegeven moment werkelijkheid ontmoeten

- Husserl zegt: bewustzijn en werkelijkheid zijn ALTIJD al op elkaar betrokken

Intentionaliteit

- hebben alles tss haakjes gezet, dus moeten nu terug opbouwen
 - bv. uitleggen hoe we v eerste zekerheid naar wereld v atomen komen
- geen fenomenen zonder bewustzijn, geen bewustzijn zonder fenomenen
 - gaat om onlosmakelijke band
 - spreken v brug die gebouwd moet w zoals Descartes = onzin
 - er is altijd een brug, geen twee polen die los v elkaar zijn
 - bewustzijn is per definitie al in contact/verwijst altijd al naar h andere dan zichzelf

⇒ probleem van de brug is een pseudo-probleem

- pseudo = schijn, niet echt
 - moet geen brug bouwen
 - altijd al relatie tss bewustzijn & wereld
 - wereld en bewustzijn zijn altijd al op elkaar betrokken
 - realisme of idealisme?
 - Realist en Idealist gaan beiden vanuit dat bewustzijn en werkelijkheid los v elkaar bestaan
 - Husserl zegt dat aanname dat er verschil is tss denken & werkelijkheid, aanname is v realisten en idealisten die al invulling is v eerste zekerheid
 - Husserl gaat met fenomenologie vooraf aan onderscheid tss realisme en idealisme
 - Idealist zegt dat subject bepaalde structuur heeft (tijd & ruimte + categorieën)
 - Husserl zegt enkel dat bewustzijn openstaat
- ⇒ DUS kunnen NIET zeggen dat Husserl idealist of realist is
- ⇒ moeten zeggen dat hij met zijn fenomenologie zich op dieper niveau situeert
- niveau dat terug naar de dingen zelf gaat

invulling intentionaliteit

- Openheid toont twee zaken aan
 1. Bewustzijn en fenomenen kunnen niet los v elkaar gedacht w
 2. leefwereld is niet meest oorspronkelijke manier om werkelijkheid te denken
 - a. leefwereld is een invulling
- leefwereld oorspronkelijker dan wetenschap en (re)constructie
 - manier waarop ene persoon leefwereld invult verschilt v andere persoon
 - is dat dan niet subjectief
- subjectivisme vs. transcendentiaal
 - subjectief: zijn we in filosofie beland die zegt: iedereen heeft eigen werkelijkheid en wat is gemeenschappelijke noemer? Ja en Neen
 - tuurlijk verschilt leefwereld v elkaar
 - MAAR gaat om transcendentale standpunt
 - beetje zelfde als Kant
 - Kant: wat ik ken en zie is niet zelfde als andere
 - manier waarop (tijd & ruimte + 12 categorieën) is h zelfde = transcendentale is zelfde
 - Husserl: transcendentiaal subject
 - voor u en mij geldt dat bewustzijn openstaat voor fenomenen

- hoe we intentionaliteit inkleuren verschilt
- w iets algemeen gezegd over hoe contact met leefwereld mogelijk is
 - openheid bewustzijn & gerichtheid op fenomenen
 - transcendentiaal ego, ik, subject
 - zegt NIETS over vooraf bestaande inhouden in subject
 - zegt enkel: gericht op fenomenen
- wereld los van of vóór ons?
 - wereld los v ons?
 - zijn ervan overtuigd dat als we lokaal verlaten dat dingen gewoon blijven staan & wereld gewoon doorloopt
 - Husserl: deze vooronderstelling maakt al deel uit v leefwereld, v invulling
 - op zichzelf weten we niet of zaken los v elkaar bestaan
 - weten enkel dat ze elkaar impliceren
 - aannamen dat ze niet los v elkaar kunnen bestaan
 - weten enkel dat ze niet los v elkaar gedacht kunnen w
 - Kritiek op idealisten en realisten
 - wereld vóór ons?
 - denken aan wereld voor eerste mensen = wereld v dingen zonder bewustzijn daarin
 - wereld kan bestaan zonder bewustzijn? Husserl zegt Nee
 - is denkfout:
 - bv. paleontoloog heeft blik op werkelijkheid v voor mens er was
 - deze wereld bestaat er telkens maar voor iemand, heeft maar zin voor een bewustzijn → kan wereld oproepen, maar bestaat dan enkel voor u
 - weten op dit moment niet meer dan dat er fenomenen zijn die aan bewustzijn verschijnen
 - gaan ervan uit dat die fenomenen los v ons een bestaan en geschiedenis hebben
 - MAAR is voor ons dat verhaal zich voltrekt, ZONDER ons zou dit er niet zijn
 - wereld vóór de mens kan NIET bestaan
 - OMDAT per definitie enkel maar voor de mens kan bestaan
 - is een reconstructie & constructie

Reconstructie & waarneming

- verschillende Einstellungen (=bril, perspectief), verschillende werelden
 - Einstellungen = manier waarop relatie tss bewustzijn & fenomenen w ingevuld → overlap tss manier waarop iedereen dit doet
 - geloven allemaal dat werkelijkheid los v ons bestaat
 - geven allemaal andere interpretatie aan zaken
 - bv. 'naakt' → kunstenaar vs dokter
 - bv. objectieve term meter is ook instelling
 - instelling v leefwereld staan op gelijke hoogte als instelling die wij objectieve kijk op zaken noemen
 - objectiviteit is maar EEN manier om naar dingen te kijken, naast vele anderen

- Ik speel in alle zaken een rol bij Husserl
- ervaring van aspecten (Abschattungen)
 - ding is gevolg v waarneming
 - Kant zegt bestaat zo iets als ding op zichzelf dat prikkels uitzend
 - prikkels komen bij mij terecht & ik orden deze in tijd en ruimte = waarneming → geeft aan dat waarnemen actief is
 - Husserl: ene persoon ziet iets wat andere niet ziet
 - Wat wij zien in waarneming is geen spons, maar een aspect
 - waarneming begint met aspect: één ding dat expliciet gegeven is
 - is al invulling v v wat aan ons verschijnt: voorkant spons
- synthese van aspecten tot 'dingen'
 - inwendige horizon
 - horizon = iets wat u nooit kan grijpen, grens die nooit zal bereiken
 - andere impliciete aspecten v dingen
 - andere aspecten zijn op bepaalde manier aanwezig
 - gaat ervan uit dat als u v positie veranderd andere aspecten zichtbaar w
 - dit is maar impliciet gegeven in waarneming
 - inwendige horizon = alle mogelijke standpunten die ik kan innemen tov dat ding, terwijl er altijd maar één standpunt is dat u werkelijk kan innemen
 - uitwendige horizon
 - zijn de impliciete gegeven zaken, alles staat in contact, maakt deel uit v wereld die nooit in geheel in waarneming is gegeven
 - uitzoomen
 - bv. spons in mijn handen terwijl ik hier op vloer sta, als deur v aula opengaat vermoed iedereen dat er hal zal zijn en een trap ≠ expliciet gegeven
 - wat je ziet zijn enkel aspecten: voorkant muur, deur...
 - gaat ervan uit dat achter deur vanalles zit
 - kan zelfs uitzoomen tot heelal
 - maar in waarneming v spons zijn maar enkele dingen als uitwendige horizon expliciet gegeven
 - tijdshorizon (retentie & protentie)
 - retentie: uitstrekken tot verleden, ervaringen uit h verleden (reterere = terug-, vasthouden)
 - hebben als mens vermogen om ervaringen uit verleden op te slaan
 - obv wat u al heeft meegemaakt weet u wat er gebeurd als u andere positie in neemt
 - protentie: uitstrekken tot toekomst
 - koestert een verwachting
 - bv. gaat mee met iemand naar kot & gaat trap op en deur gaat open → u anticipeert
 - verwacht dat u bed, boeken, kleren zal zien, verwacht niet dat u in kebabzaak stapt
 - bv. Potemkin: Russische staatsman die verantwoordelijk is vd Krim → krijgt nieuws dat tsarina op bezoek zal komen
 - heeft totale chaos op dat moment in Krim
 - beste idee is om gevels in hout te bouwen en schilderen
 - WANT anticipeert dat Tsarina in koets voorbij zal rijden en zal denken oké

- is wat Husserl bedoeld
 - als u gevel ziet, vult u rest al aan

⇒ 'onze' leefwereld: intersubjectieve synthese

- plaatst de aspecten samen tot een ding = synthetiseren
- Hoe komt het dat wij allemaal objectiviteit hebben?
 - bv. geloven allemaal dat aula die vd KuLeuven is
 - is nooit allemaal expliciet geven in onze waarneming
 - onmogelijk om alles te zien, zelfs astronaut in ruimte kan dit niet
- ik voer niet zelf synthese uit, maar leg mijn ervaring samen met andere mensen
 - DUS waarnemen ≠ het zien vh ding
 - waarnemen = maken en synthetiseren vh ding, waar maar één aspect expliciet is & vele impliciet tot wat wij ding noemen

⇒ geen 'dingen op zich'

- wij maken ding op zichzelf, creëren dit
 - spons als ding, is gevolg vd waarneming

= goed onderscheid tss droom & werkelijkheid

- in droom kloppen de horizonnen niet
 - inwendige horizon in droom: spons vast die je omdraait en ziet achterkant ve boek
 - in droom kunnen zaken veranderen
 - uitwendige horizon in droom: meegaan naar appartement, maar is aula

⇒ in droom geen continuïteit wat betreft inwendige en uitwendige horizon

- tijdshorizon: droom verschijnt ergens tss heden en verleden
 - realiteit waar we ons nu in bevinden hangt mooi samen met alles wat u ooit al heeft meegemaakt

Recht gedaan aan theorie Hume

- geloof in buitenwereld is natural belief, maar niet meer dan dat
- Kant gelooft in buitenwereld los vd dingen

Heidegger (existentiële fenomenologie)

Context

- leerling Husserl
- adequaat thematiseren vh lichaam → Nietzsche, maar komt terug bij Heidegger

⇒ controversiële figuur in wereld v filosofie

- 1889 → zuiden v Duitsland
- zoon Kuiper & Koster
- Studie teleologie daarna wijsbegeerte → w dan assistent v Husserl aan universiteit v Freiburg
- aanvaard hoogleraarschap + relatie Joodse studente Hannah Arendt
 - filosofie 20ste eeuw → banaliteit v kwade → Eichmann
- 1927: grootste werk: 'zijn tijd' → opgedragen aan Husserl
- 1933: Nazi wetten treden in voeging + w rector v unif en lid NSDAP (levert lidmaatschap nooit in)
 - grootste nieuwe begin, führer (grootste leider, nog niet gelinkt a Hitler)
 - na oorlog w Heidegger geschorst
- 1966: interview → w pas later gepubliceerd
- Probleem?
 - relatie t.o.v. nazisme

- van Nietzsche übermensch → perfecte/prototypische Nazi
 - helemaal onterecht, want Nietzsche veroordeelt antisemitisme
 - nooit lidkaart inleveren en zelfs in interview nooit afstand nemen
- 2014: zwarte geschriften v Heidegger
 - duidelijk dat hij anti-joodse wereldvisie aanhangt
 - heeft h over complot v wereld Jodendom
 - In hoeverre hangt beoordeling werk samen met morele kwalificatie v auteur? Filosofie Heidegger is geen expliciete antisemitische theorie
 - Speelt morele kwalificatie een rol?

Existentiële fenomenologie

- gerichtheid/ altijd al verbondenheid tss mens & wereld
 - existentiële
 - oproep v Kirkegaard
 - Waar ben ik?
 - Nietzsche
 - lichaam altijd verketterd en beschuldigd
 - alles wat met lichaam te maken heeft is slecht en moet afgewezen w
- oorspronkelijke bestaanservaring (existentie)
 - Heidegger kijkt naar lichaam vanuit meest oorspronkelijke bestaanservaring
 - existentie
 - uitstaan naar/gerichtheid
 - in eerste plaats letterlijk lichaam
 - lichamelijkheid
 - als mens eerst als lichaam verschijnen ad buitenwereld
 - lichaam is NIET iets dat u heeft, maar iets dat u bent
 - lichaam w altijd afgeslaan mens kan je NIET zonder lichaam zien
 - lichamelijkheid en eindigheid zijn verbonden
 - eindigheid
 - focus verleggen v kennend bewustzijn naar meest oorspronkelijke kenervaring
 - meeste filosofen tot nu toe eindigheid niet besproken
 - feit dat we dood gaan en dit beseffen impliceert motor v ons bestaan/zorgt voor dat we keuzes maken
 - lichaam hebben is weten dat h ooit stopt
 - Is omdat we maar één leven hebben dat we moeten kiezen
 - in maken v keuzes w u uzelf = individualiteit
 - in-de-wereld-zijn vs. theoretische interesse
 - eerste omgang met dingen en mensen is in de wereld zijn
 - Heidegger: mensen zijn NIET als eerste geïnteresseerd in kenobjecten, in hoe ik dingen ken, maar wel in dingen
 - filosofen: mensen ten eerste geïnteresseerd in dingen kennen
 - theoretische interesse
 - MAAR niet geval volgens Heidegger
 - Heidegger wil totale breuk met voorgaande traditie
- Dasein
 - = er zijn, bestaan
 - = Heideggers woord voor subject
 - gekenmerkt door leegte

- mens is onbeschreven blad, vrij, niet vooraf als essentie bepaald
 - = tegenovergestelde van TvA
- geen voorafgaande essentie, maar kunnen-zijn
 - mens zijn/w doen we in ons bestaan
 - ligt niet vooraf vast
 - kunnen keuzes maken = hierdoor w mens zijn gekenmerkt → vrijheid + verantwoordelijkheid
 - hier onderscheiden we ons v dingen
 - mens optelsom v mogelijkheden
 - altijd op zichzelf vooruit, valt nooit echt samen met zichzelf
 - maakt ons kunnen zijn, maak ons Dasein
- geen denkend/voorstellend bewustzijn, maar aanwezig zijn
 - Ich Denke = Kant
 - Res Cogitans = Descartes
 - Mind = Locke
 - Bewustzijn of subject altijd uitgelegd in termen v kennen
 - Heidegger
 - in eerste instantie geen denkend/voorstellingen
 - objecten latere stap in omgaan
 - zijn bij dingen in wereld aanwezig

Existentialen

= Dasein: aanvulling vanuit diepte structuren, maar moet h zien als ad oppervlakte

- w bepaald door deze diepte structuren die Dasein mogelijk maken
 - diepe structuren = existentialen
- ontologische structuren en opdrachten
 - categorie -> oordeelsvorm (Kant)
 - niemand ontsnapt aan structuren
 - existentieel -> Dasein
 - onvermijdelijk bestaan
 - ontologisch -> ontisch
 - Dasein = ontische vlak
 - Diepten = ontologische vlak
- In-der-Welt-sein
 - zijn onvermijdelijk in wereld
 - Dasein is er zijn
 - mens is altijd ergens
 - probleem brug is pseudoprobleem
- Sorge
- Mit-sein
- Entschlossenheit

Sorge

- zeer grote invulling v begrip MAAR telkens bekommernis
 - Sorge bepaald h Dasein → op drie manieren zorgend
- zorgend omgaan met ons kunnen-zijn
 - bekommerd om jezelf
 - bezig met eigen project/Dasein
 - hier invulling aan geven

- zorgend omgaan met anderen
 - bekommerd over anderen
 - familie, vriend
 - Dasein kan hier niet aan ontsnappen
 - zorgend omgaan met de dingen
 - bekommerd om dingen
 - gebruikt dit bewust, want wil woord object niet gebruiken
- ⇒ handelen, tuigen i.p.v. objecten
- tuigen: een 'om te'
 - bv. boot dient om mee te varen
- ⇒ Zuhandenes vs. Vorhandenes
- staan in dienst v, dienen om, alles verwijst naar elkaar, alles hangt samen + maken deel uit v tuigencontext
 - één ding dat geen 'om te' is = Dasein
 - enkel bewust v als h niet werkt of bewust ergens over gaat nadenken
 - dingen zijn gebruiksvoorwerpen
 - object betekent iets dat tov mij geworpen w
 - wereld bestaat uit zaken die ik gebruik
 - w objecten wanneer er iets mis mee is of ik er bewust over nadenk

Mit-sein

- in-de-wereld-zijn is zijn-met-andere (Mit-sein)
 - of we willen of niet: leven is met andere
 - concrete andere die ik herken en moet erkennen als Dasein (dieren niet)
- de ander is Dasein
 - uit zich in Sorge
 - positief & negatief
 - kan niet ontsnappen aan feit dat er andere zijn, zelf geïsoleerd bestaan
 - is zelfs totale erkenning v Mit-sein
 - ⇒ Mit-Dasein
 - negeren is meest fundamenteel bekommerd zijn om andere
 - kan h niet leuk vinden, maar kan niet anders
- onpersoonlijke ander (das Man = they, 'men')
 - niemand in concrete zin, maar wel impact op leven
 - norm & waarde
 - gaat studeren, job, respect, beleefd, op tijd...

Entschlossenheit

- betekent etymologisch openheid en vastberadenheid
 - Heidegger speelt met dubbele betekenis
 - betrokkenheid v Dasein op wereld
 - betrokkenheid is een vastberaden openheid
 - transformatie intentionaliteit
 - Husserl
- drie structuurmomenten:
 - affectiviteit (Befindlichkeit) en Stimmung
 - passiviteit, overkomt je
 - aan opp uit h zich als stemming
 - kan niet stemmingsvrij zijn, want v nature hebt u stemming
 - neutraal/onverschillig zijn in ook stemming

- verstaan (Verstehen)
 - savoir → in staat om perceptueel zaken te verstaan
 - met dingen omgaan zonder steeds na te denken hoe je iets moet doen
 - openheid heeft ordening, vanuit bepaalde classificatie = taal
 - voorbeeld v ordenend vermogen dat openheid/betrokkenheid tot de dingen kleurt
- taligheid (Rede)
 - taal of wiskunde
 - gerichtheid op dingen in relaties uitdrukken = ordenen

Tijdelijkheid

- tijd belangrijk, want u bent in de tijd
 - fundamenteel bepalend voor Dasein
 - uit staan in tijd: verleden - heden - toekomst
 - tijds extase grijpen in op elkaar
- Dasein is wezenlijk tijdsgebonden
 - verleden bepaald hoe ik zorgend met dingen omga
 - **bv. iets gekregen, maar geen betekenis voor iemand anders**
 - ik ben reeds in de wereld
 - ik ben op mezelf vooruit
 - zorg dragen voor uzelf met betrekking tot toekomst
 - houden agenda bij en zijn telkens met toekomst bezig
 - leeft hier, maar eigenlijk ook op zichzelf vooruit
 - mens is op zichzelf vooruit, constant bezig met ontwerp en toekomst
 - **bv. bezig met vakantie, examenperiode**
 - heden geïmpacteerd door verleden & toekomst
 - ik ga om met de dingen in de wereld
 - verleden -> Geworfenheit
 - geworpenheid
 - impliceert dat we in wereld terecht komen die er al was
 - niet zelf gekozen, zit voor stuk vast
 - feitelijkheid, maar mogelijkheid om ermee om te gaan
 - **bv. u haar kleuren, verhuizen**
 - toekomst -> Entwurf
 - mens is project/ontwerp & zelf eindverantwoordelijke voor
 - draagt zelf gevolgen v keuzes
 - authenticiteit 'je menich keit' → telkens h mijne, keuze die ontwerp bepaald is de mijne
 - DOEL: authenticiteit
 - ownership
 - zijn u keuzes, je hebt ze genomen en dat is u bestaan
 - differentieerd jezelf v andere mensen via keuzes
 - "Own your choses"
 - elke keuze die je tot nu maakt = u bestaan
 - heeft u tot u gemaakt
 - mening
 - onmogelijk om dit over alles te doen

- Bv. niet als enige beslist om te gaan studeren
- doet voor stuk mee met wat de rest doet
 - Heidegger in veel zaken notie v wat men doet
 - niet problematisch, want onmogelijk om in alles origineel te zijn
 - elke revolutie/resistentie v iets impliceert bestaan vh andere
 - enige probleem
 - dat er werkelijk in geen enkele keuze iets v u zelf doorsijpelt
 - als alle keuze die je maakt, kopie is v wat 'men' doet, dan verdwijnt het 'zelf'
 - kan maar bestaan als U als de keuzes v uzelf zijn
- heden -> Verfallen (Zweideutigheid, Neugier, Gerede)
 - risico → authenticiteit komt onder druk te staan als elk individueel aspect v keuze verdwijnt
 - zweideutigheid → alsof doen (in authenticiek)
 - bv. verdrietig, maar toch lachen met vriend
 - Neugier
 - meestal weet je wat te doen, maar soms onvermogen om authentieke invulling te geven
 - bv. op reis en wat doet men? British museum
 - Gerede
 - napraten, roddel
 - bv. iets zeggen terwijl je niet weet waar h overgaat, hebt h ergens gehoord
 - u zegt eigenlijk wat andere hebben gezegd
 - het 'men' en verval is onvermijdelijk
 - er is sowieso verval, maar als u helemaal in h 'men' opgaat verdwijnt u → moeten we vermijden
 - oproep v Heidegger om authenticiek bestaan te leiden

Angst en dood

- angst
 - vs. vrees
 - gericht op bepaald concreet object
 - angst voor niets
 - gaat gepaard met iets moeten zijn, eigen ontwerp vorm te geven
 - iedereen w gedreven door angst v misschien heb ik/w het niets
 - ik moet een ontwerp zijn
 - bent leeg, onbeschreven dus moet kiezen
 - vrijheid + verpletterende verantwoordelijkheid
 - authentieke zelf
 - Wie ben ik? Wat zijn mijn keuzes? Wat moet ik doen?
 - grond affectiviteit v bestaan
 - hoe teken ik leven uit
 - vrijheid, maar enorme verantwoordelijkheid
 - voor het niets
 - Grundbefindlichkeit van het bestaan
- dood
 - geen negatief concept
 - Sein zum Tode

- authentiek bestaan als je sterfelijkheid opneemt/als horizon omarmen
 - dan ga je keuzes maken = gewicht
- individualiseert
- introduceert tijdelijkheid/eindigheid
 - leven dat niet eindigt is de hel
 - Waarom zou u opstaan? Waarom zou u keuzes maken?
 - dood die ons leven afbakend, geeft h leven zin
 - het 'men' is keuze v eeuwigheid
 - als u kiest vh men dan kiest u voor inauthentiek bestaan
 - verdwijnt u als auteur v u eigen leven
 - bent WEL verantwoordelijk vd keuze
 - was er al voor u en zal na u verder blijven bestaan
 - dood is grens die ons leven afbakend
 - in vrijheid/verantwoordelijkheid ontstaan keuzen
 - dood is niet altijd negatief

Zijn en tijd

- keerpunt: Heidegger zegt over zichzelf dat hij v mening veranderd (1935)
- in werken na Zijn en Tijd gaat hij andere theorie v waarheid uitzetten
 - 2 theorieën v waarheid
 - perspectiefwissel
 1. Waarheid vanuit Dasein
 2. waarheid vanuit Zijn
- traditionele filosofie:
 - krijgt kritiek = dubbel
 - Wat is waarheid nu?
 - filosofen doen alsof er zoiets is als DE waarheid, aparte dimensie buiten de werkelijkheid
 - is dat iets dat in wereld of in mijn hoofd bestaat?
 - geven NIET aan wat waarheid nu eigenlijk is
 - maakt onderscheid om waarheid te denken tss objecten & subject
 - overeenkomst = correspondentietheorie waarheid
 - veritas est adaequatio rei et intellectus
 - "waarheid is overeenstemming vd zaak & h denken"
 - zijn is voorhanden
 - wordt gezien als onderscheid tss subject (denken) en werkelijkheid of zijn die als object tov subject staat
- Heidegger:
 - als we moeten nadenken over zijn en waarheid kunnen we niet anders dan tot conclusie komen dat zijnden enige toegangsweg tot zijn is
 - enige toegangsweg tot zijn is dasein, omdat dasein h enige is dat h zijn verstaat, is h enige (zelf)bewustzijn
 - zijn niet tov Dasein, want via Dasein dat zijn verstaan kan w
 - waarheid is maar mogelijk uit Dasein
 - waarheid = manier waarop Dasein h zijn verstaan
 - er is maar waarheid omdat er zoiets is als Dasein dat overeenkomst kan denken
 - eerste waarheidstheorie:
 - waarheid geen losse, aparte dimensie
 - zijn w begrepen door Dasein

- enige plaats waar zijn zichzelf verstaat is Dasein
 - waarheid moet gedacht w vanuit openheid
- heeft geen zin om over waarheid te spreken zonder iets of iemand voor wie waarheid bestaat
 - is maar vanuit openheid v Dasein, dat h zijnde het zijnde is dat het zijnde verstaat & dat waarheid gedacht kan w
 - waarheid kan op verschillende manieren gedacht w
 - Husserl: onderscheid is iets secundair
 - in eerste instantie is er altijd een openheid van waaruit later pas dat onderscheid gedacht kan w
- Tweede theorie: ontologische Differentie
 - zijn vs. zijnden
 - probleem
 - filosofie vergeet na Plato dat onderscheid is tss zijn en zijnde
 - enige toegang v zijn is h zijnde
 - kan v elk ding zeggen dat h zijnde is, maar niet dat h zijn is
 - zijn wel manifestaties v 'Zijn'
 - zijn plaatsen waar Zijn zich toont
 - DUS zijn en zijnde zijn verschillende zaken
 - zijn is h geen wat dingen laat zijn, maar nooit zelf als zijnde gegeven is
 - strikte ontologische differentie
 - onto-theologie
 - ZIJNDE
 - dingen in fysieke werkelijkheid, hoogste zijnde
 - is niet zijn, maar zijnde
 - iets wat is
 - traditionele filosofie spreekt enkel over manifestaties v zijn = zijnde, spreken niet over zijn
 - geen lidwoord, want anders stel je zijn voor als zijnde
 - wil Heidegger niet, want dan ga je mee met traditionele filosofen
 - ZIJN
 - moet gedacht w als grond v alles wat zelf geen grond heeft = Ungrund
 - werkwoord, activiteit, gebeurtenis
 - activiteit v tonen en verhullen
 - Seinsvergeessenheit en Seinsgeschichte (twee bewegingen v activiteit v tonen en verhullen)
 - zijn toont zich via zijnde
 - zijn is zelf niet zichtbaar = verhullen
 - zijn toont zich op bepaalde manier & verhuult andere mogelijke constellaties v zijn en andere mogelijke samenhangen v zijn
 - zijnde zijn bepaalbaar, maar zijn ontsnapt constant
 - zijn toont zich op verschillende manieren in de geschiedenis

- zijn vergeten dat we onderscheid v Palto vergeten zijn
 - spreken over 'zijn' als activiteit v tonen en verhullen
 - activiteit is iets met geschiedenis
- waarheid is onverborgenheid, alètheia
 - manier waarop zijn zich op een gegeven moment in de tijd toont (vb. das rechnende Denken)*
 - Alètheia = niet verborgen zijn
 - waarheid is manier waarop zijn de zijnde toont & niet toont
- Andenken
 - perspectief wisselen waarheid niet meer vanuit Dasein denken, maar vanuit 'zijn'
 - manier waarop zijn als activiteit zich toont
 - waarheid, zijn doorheen tijd veranderd
 - er is niet zoiets als DE waarheid
 - kan zijn niet definiëren, want betekent grenzen aan stellen, afbakenen MAAR gaat niet
 - zijn toont zichzelf nooit rechtstreeks zelf
 - Christelijke mystieke traditie
 - Gelassenheit
 - zijn zien als activiteit waarvan ik toelaat dat h mij toespreekt
 - specifieke denken houdt geen bepaling in, maar een aandenken
 - moet mij laten toespreken door 'zijn'
 - differentie
 - waarheid ligt niet vast
 - verschil, uitstel
 - gaat nooit kunnen achterhalen wat zijn is
 - westerse geschiedenis geen aandacht voor differentie tss zijnde en zijn

Sortre (existentialisme)

existentialisme: zitten binnen traditie v Heidegger

context

- 1905 in Parijs: école normale supérieure
 - meest prestigieuze universiteit in Frankrijk
 - leert Simone Beauvoir kennen
 - Franse filosofe, schrijfster en feministe
 - w leerkracht middelbaar onderwijs
 - ontwikkeld interesse voor fenomenologie en existentiële fenomenologie
 - Husserl en Heidegger
- prototypische Franse filosoof vd 20ste eeuw
 - publiek figuur in zijn tijd → intellectueel
 - neemt deel aan intellectuele debat
- is romanschrijver
- in WOII voor periode krijgsgevangene
- in 1964 nobelprijs vd literatuur, maar weigert deze
- zeer geëngageerd vanuit linkse politieke overtuiging
 - palestijnse zaak (gijzelingsdrama München)

- sterft in 1980 → bijna blind

Existentialisme

- fenomenologie
 - vertrekken vanuit fundamentele betrokkenheid, intentionaliteit v bewustzijn op wereld
 - in de wereld zijn
- radicalisering vrijheidsgedachte & individualiteit
 - mens veroordeeld tot vrijheid
- existentie vs. bestaan (cf. Heidegger)
 - problematische relatie mens-zichzelf, mens-andere, mens-buitenwereld
 - Husserl
 - bewustzijn betrokken op fenomenen
 - er is altijd bewustzijn dat intentioneel betrokken is op fenomenen
 - bewustzijn (niet-andere) en het andere (niet-bewustzijn)
 - relatie negatief
 - kan h een niet definiëren zonder h andere
 - Sartre neemt dit over
 - vertrekt vanuit dagelijks leven
 - stelt ontologische breuk vast
 - ontwikkeling zijnsleer
 - sterk onderscheid existentie vs bestaan
 - Heidegger
 - existentie is wat mens definieert (Dasein)
 - onderscheid zich vd dingen
 - ze bestaan, maar is geen bestaan, geen intentionaliteit of uitstaan naar de dingen = être (Sartre)
 - gewoon er zijn, gewoon bestaan
- fenomenologische ontologie: pour-soi vs. en-soi

En soi vs Pour soi

- Pour-soi ⇒ menselijke bewustzijn
 - Menselijk bewustzijn is typisch menselijk, omdat bewustzijn is waarvoor (pour) andere dingen kunnen zijn
 - intentionaliteit
 - is bewustzijn v andere dingen
 - waarvoor/voorwie fenomenen fenomenen kunnen zijn
 - omdat h niet die andere dingen is, is he zelfbewustzijn
 - Ontstaat maar in definitie tov definitie v andere dingen
 - bewustzijn bestaat maar omdat je weet dat je niet h andere bent
- En-soi ⇒ de dingen **bv. boom, bord, wolk...**
 - termen verder uitwerken via negativiteit & positiviteit
 - positiviteit
 - dingen, valt met zichzelf samen
 - geen enkele mogelijkheid om iets anders te zijn
 - negativiteit
 - verbonden met mens
 - Hoe ken ik mezelf? Ik ben niet dit of dat (negatief)

- staat niets positief tov
 - er is geen antwoord op wat ik dan ben behalve niet dit en niet dat
- l'être vs. le néant (niets & negatie)
 - beweging v vernietigen = néantiser
 - mens is niets ≠ problematisch
 - vrijheid v mens is leegte, onbepaaldheid, dat je niets bent (néant)
 - dieren en dingen hebben dit niet
 - l'être is pure bestaan v dingen vs le néant is mens, hij of zij die niets is
- « l'existence précède (gaat vooraf) l'essence »
 - mens zijn betekent ook als je uw authentieke menszijn wil redden en eer wil aandoen betekent vrijheid constant cultiveren
 - ervoor zorgen dat ik mijzelf niet herleid tot iets, want dan stop ik met mens zijn
 - dan w je bepaald, w je een ding
 - balans zoeken naar waar je altijd al bezig bent met mogelijkheden
 - kunnen zijn dat in Dasein zit (Heidegger)
 - negatieve definitie v Husserl
 - Sartre legt nadruk op vrijheid
 - Radicale vrijheid die ons onderscheid vd dingen in werkelijkheid
 - is GEEN essentie mens:
 - essentie is een wezen, ligt vast, is bepaald
 - mens zijn existentie
 - is in niet dit en niet dat zijn, ontwerp telkens opnieuw ontwerpen, maken van keuzes bestaan, dat mens ontstaat
 - er is geen voorafgaande essentie
 - Kan niet helemaal v nul beginnen (sedimentatie: vorige ontwerpen laten sporen na, kan er niet aan ontsnappen)
 - Sartre impliceert dit wel
 - mens kan telkens vanuit h niets, onbepaaldheid zich heruitvinden
 - individu is totaal scheppend

'het vorige ontwerp stort in elkaar en glijdt weg in het verleden, ten voordele van een nieuw project dat oprijst op de puinen van het vorige' (L'être et le néant, 555) (vs. sedimentatie)

Driedimensionale conflictualiteit

1. relatie van de mens tot zichzelf
 - « l'homme est condamné à être libre »
 - conflict die ons alle kenmerkt omdat we vrij zijn
 - Sartre: mens mag niet iets zijn, bepaald zijn (néant)
 - mens mag zich op geen enkel moment herleiden tot ding/iets
 - WANT dan stop je met mens zijn
 - als mens zich verliest in een bepaling (iets w), zonder project te blijven stoppen we mens zijn
 - project: anticipatie & verwachtingen naar toekomst, constante nood om zichzelf te overstijgen
 - mens veroordeeld tot vrijheid

- vrijheid negatief, want enkel vrij wanneer hij onbepaaldheid in stand houdt, wanneer hij niets is en anticipeert op wat hij zou kunnen zijn
 - als je jezelf reduceert tot en-soi stop je met mens te zijn
 - constante opdracht om jezelf te overstijgen
 - mens mag niet samenvallen met wat/wie hij op dat moment is = doel mens
 - interne problematiek: leegte
 - laat toe om zelf ad slag te gaan en betekent dat u dit moet doen
 - als je stopt verlies je wat h betekent om mens te zijn = onbepaalde

2. relatie met de buitenwereld

- angst, walging (nausée), absurditeit (Albert Camus) & vervreemding
- Scherpe kloof tss wij als pour-soi en dingen als en-soi
 1. ANGST om eigen ontwerp te niet gedaan zien w + kaartenhuisje in elkaar vallen
 - moet h zelf uitbouwen, maar angst dat h ineens stort
 2. WALGING (nausée)
 - mens kijkt als pour-soi naar en-soi
 - dingen zijn h pure bestaan → er zijn
 - h bestaan zit niet in met jouw en jouw problemen
 - enorme kloof tss mens en wereld die totaal onverschillig is
 - is gevoel v walging
 3. ABSURDITEIT
 - gevoel v wat is h allemaal
 - wat is mijn plaats, heeft h zin, wat is betekenis ervan
 - betekenis v leegte
 - *Camus*
 4. VERVREEMDING
 - kan dit voelen voor de en-soi
 - wereld die gewoon is en bestaat zonder meer

3. relatie met de anderen

- objectiveren & geobjectiveerd worden: « l'enfer c'est les autres »
- Huis Clos = gesloten deur
 - toneelstuk 1948 in hel
 - Joseph Garcin
 - terechtgesteld omdat hij gedeserteerd had
- doel vd mens = pour-soi (onbepaaldheid, vrijheid, jezelf overstijgen)
 - problemen met pour-soi komen tot uiting in relatie met anderen
 1. Ik zie anderen onvermijdelijk als en-soi
 - anderen doen dat ook over mij, omdat niemand vastgepind wil w
 - zegt dat is zo iemand (de mama, seut)
 - weet welk label je krijgt v andere en doet er alles aan om pour-soi te bevestigen om niet geobjectiveerd te w
 - andere zal u objectiveren en tot en-soi herleiden

- Neiging om onszelf tot en-soi herleiden
 - doen alsof ik geen vrijheid heb
 - omstandigheden **bv. te laat = trein**
 - h is mijn aard, andere of omstandigheden
- 2. Ga van andere zeggen wat ze zijn
- 3. Probleem:
 - weet dat andere mij objectiveren
 1. Trots voelen, maar eerste en-soi illusie stort in elkaar
 - zit altijd in spanningen
 - momentopname, maar toch vastgepind
 - geeft toe dat u pour-soi bent
 2. **bv. iemand vindt u vervelende man → wilt u niet**
- L'enfer c'est les autres
 - de hel dat zijn de andere
 - de andere objectiveren mij
 - MAAR iedereen objectiveert de andere, dus niet de schuld v andere
 - doe dat zelf, soms zelfs om mezelf en illusie v mezelf als en-soi in stand te houden
 - objectiveert andere automatisch
- mauvaise foie
 - = in authentieke bestaan, bestaan ter kwader trouw
 - = erken mezelf niet als vrij wezen, als pour-soi
 - = druk die ik ervaar om mezelf telkens heruit te vinden w te veel en ik doe alsof ik een ding ben → gewoon kunnen zijn → être

Maurice Merleau-Ponty (1908-1961)

- lichamelijkheid (être au monde)
 - filosofen hier niet altijd lief voor geweest
 - lichamelijkheid herstelt in eer
 - is plaats waaraan ik aan wereld ben
 - être = bestaan
- ik ben mijn lichaam
 - kan mezelf niet los v mijn lichaam denken
 - alles is in functie v lichamelijkheid: deur, kleur...
 - manier waarop wereld aan mij verschijnt, is fundamenteel onvermijdelijk bepaald door lichaam
 - is omdat ik oren heb, dat wereld hoorbaar is
 - wereld verschijnt maar als iets tastbaars, omdat ik een lichaam ben → lichaam is niet iets zonder h welke je de mens kan definiëren
- corps-sujet vs. corps-objet = symbolisatie vs. des processus en troisième personne
 - lichaam is fundamenteel & essentieel
 - eerste vorm v symbolisering, plaats waar ik als subject voor eerst verschijn = corps-sujet
 - lach v baby gaat vooraf v wat plezier is
 - in lichamelijkheid verschijnt het als individu in symbolische orde

- corps-objet
 - verzameling v processen v derde persoon
 - beschrijft h
 - vanuit biologie, gaat er los v staan & beschrijft hoe h werkt
 - niet lichaam hoe wij elke dag zijn
 - is lichaam hoe h geobjectiveerd w in geneeskunde, biologie

⇒ lichaam bepaald mij essentieel/fundamenteel en is eerste plaats/locus v symbolisering → eerste opname in symbolische orde

Camus, Le mythe de Sisyphe (geen vraag)

- 1944: le mythe de Sisyphe (absurditeit → kan gepaard gaan met existentialisme)
 - Nietzsche: nihilisme, amorfaiti, er is geen betekenis, zelfwaarde scheppen
 - Heidegger: mens is kunnen zijn
 - Sartre: de leegte, het niets, er is geen betekenis
 - ⇒ Hoe hier mee omgaan?
 - zou dit besef dat mens geen bepaling heeft en in weze geen essentie en geen zin heeft → zou dit probleem kunnen zijn
 - zin moet zelf gecreëerd w op bepaalde manier
 - Camus verbindt h met zelfdoding = enige probleem, maakt h scherp
 - geen zin in leven, dus zelfmoord plegen en moet goede filosoof zijn dus moet voorbeeld stellen
 - Hadot: filosofie als manier v leven
 - beoordeelt over wat zegt & doet

« Il n'y a qu'un problème philosophique vraiment sérieux : c'est le suicide. Juger que la vie vaut ou ne vaut pas la peine d'être vécue, c'est répondre à la question fondamentale de la philosophie. Le reste, si le monde a trois dimensions, si l'esprit a neuf ou douze catégories, vient ensuite. Ce sont des jeux ; il faut d'abord répondre. Et s'il est vrai, comme le veut Nietzsche, qu'un philosophe, pour être estimable, doive prêcher d'exemple, on saisit l'importance de cette réponse puisqu'elle va précéder le geste définitif. »

Albert Camus (geen vraag)

- sociologisch verschijnsel (Durkheim) <-> « le ver se trouve au cœur de l'homme »
 - de worm bevindt zich in ons
 - reactie op Durkheim
 - zelfdoding = sociologisch verschijnsel
 - te grote identificatie met groep, isolement..
 - medisch probleem → pathologisering
 - Camus
 - filosofisch en individueel probleem
 - vraag en antwoord dat door elke mens zelf gesteld en gegeven moet w
- de zelfmoordenaar onderkent dat het leven zinloos, nutteloos en absurd is
- mythe van Sisyphus
 - bedrieger, liste om niet naar hel te gaan
 - Hybris: Goden zijn h moe
 - op de terugweg, tragisch bewustzijn
 - Sisyphus krijgt verschrikkelijke straf
 - h eeuwig naar boven duwen v rotsblok dat dan terug naar beneden rolt
 - « son rocher est sa chose »
 - zijn steen is zijn ding

- op twee manieren kijken
 1. ultieme straf
 - moet voor altijd iets zinloos doen
 2. rolt naar beneden & beseft is zinloos
 - anagnorisis = inzicht
 - is in elke Griekse mythe zo
 - tragische inzicht
 - Sisyphus beseft dat h zinloos is
 - sleutel: inbeelden dat Sisyphus gelukkig is
 - weet dat er geen zin is en als er geen zin is zijn er geen meesters, religie, metafysica...
 - « il faut imaginer Sisyphe heureux »
 - WANT als zinloos is dan geen leiders, religie...
 - ik ben h die mijn lot invult en die leven zin geeft
 - ligt binnen zijn macht
 - DUS kan zelf vorm aangeven
 - Sisyphus heeft totale vrijheid
 - Sartre: le néant
 - als u niets bent, onbepaald dan kan u schrijven wat u wil = dit maakt ons tot mens
- maakt vergelijking met Don Juan
 - ongelukkig & op zoek naar ware
 - na ene verovering volgt de andere
 - gaat v ene naar andere omdat hij deze niet vind
 - Camus:
 - Don Juan is gewoon bezig met momentane geluk v verovering
 - er is geen ware, geen juiste
- zinloosheid is maar probleem als je er probleem v maakt
 - kan er mee omgaan door zelfmoord te plegen
 - zelfmoordenaar heeft gelijk in feit dat leven zinloos is
 - MAAR ongelijk in daad die hij eraan koppelt
 - zegt heeft geen zin en staat me niet aan
 - kan doen alsof h zin heeft → creëert ideeënwereld (Nietzsche)
 - doen alsof zinvol is = Nietzsche
 - vlucht creëren
 - leven heeft geen zin = Camus
 - vrijheid die wij allemaal hebben

Derrida (deconstructie)

- constructie
 - Derrida geeft aan dat niet uit metafysische traditie kan ontsnappen
 - zal aantonen dat opposities in wezen onhoudbaar zijn
 - Heidegger & Sartre
 - kunnen we zien als filosofen vd radicale autonomie
 - vrijheid & autonomie
 - verwurf: kunnen zijn, kan altijd eigen plannen maken
 - sartre: mens is gedoemd om vrij te zijn
 - mond uit tot totale bevrijding
- begin jaren '70 komt dit onder druk

- Derrida mens afgebeeld als speelbal, onderhevig aan structuren die zich boven ons afspelen
 - periode v eerste verontrustende natuurrampen, Vietnamoorlog
 - element in structuur die we niet kunnen begrijpen, die niet zo transparant zijn

Context

- 20ste eeuw
 - geboren in Algerije (kolonie Frankrijk)
 - Joodse-familie
 - WOII: vichy-regime (collaboratie Nazi)
 - lesgever aan Sorbon
 - alvleesklierkanker 2004
 - film over zijn leven gemaakt → publieke figuur
 - grote invloed
 - nieuwe ding, populair
 - veel tegenstand + kent nodige kritiek
- structuralisme
 - Derrida is poststructuralist
 - eind 19de - begin 20ste eeuw → linguïstiek, taalkundige opvatting
 - Ferdinand de Saussure ontwikkeld tekentechniek
 - zeer brede tekens: de taal
 - heeft uitgebreidere toepassing gekend bv. antropologie
 - intrinsieke en extrinsieke tekenopvatting
 - intrinsiek = teken op zichzelf, los v alles
 - blad papier heeft voor & achterkant
 - teken is eenheid, maar bestaat uit 2 facetten
 - signifiant & signifié
 - samenhang is een teken
 - bv. kat
 - signifiant: klank die u hoort of materialiteit als je opschrijft
 - signifié: waar je aan denkt, h betekenen → gaat om ideële concept → gebruik materiële zaken om dit uit te leggen
 - wat is een kat? Wat is een dier?
 - zo w steeds voortgeduwdt zonder uitstel
 - Saussure zegt dat relatie tussen 2 facetten arbitrair is
 - geen relatie met wat je zegt & wat ermee bedoelt w
 - willekeurig
 - berust op afspraak & kunnen nieuwe maken
 - in verschillende talen verschillende klanken om zelfde te zeggen
 - één uitzondering: onomatopée
 - klanknabootsing bv. WAF
- extrinsieke = onderdeel v tekensysteem, teken bekijken in relatie tot andere tekens
 - tekens betekenen op heel specifieke manier
 - betekenis genereren op specifieke manier
 - differentiatie

- teken betekent maar, zowel op niveau v signifié als signifiant, in verschil met andere tekens
 - teken betekent op zich zelf niet veel, wel in verwijzing naar andere
- betekenen is niet positief, want komt maar tot stand omdat iets betekent maar, omdat h niet iets anders is
- kritiek Derrida = dubbel
 - voorkeur voor
 - zo voorstellen is te eenvoudig
 - insinueert dat
 - patroon opentrekken → eeuwig uitstel
 - oppositie & hiërarchie niet vol te houden
 - materiële en ideële
 - ideële zit uiteindelijk ook al in de signifiant
 - Kat betekend maar iets omdat h niet rat, olifant is
 - verschil is niet iets wat je kan waarnemen in positieve zin
 - in woordenboek krijgt een signifiant
 - krijgt allemaal andere betekenaars
 - om signifié uit te leggen krijg je verschillende significance
 - om ideële uit te leggen gebruik je materiële
 - Derrida toont hier aan dat hij structuralist is, maar wel dat oppositie niet kan volgehouden w

Kritiek op traditie

- woorden als supplementen, aanwezigheidsdenken
 - taal is een supplement (in plaats komt v + aanvulling is)
 - klinkt als iets overbodig → zo w over taal gedacht
 - alsof er eerst iets is zoals h denken/ideeën/concepten waar wij directe toegang tot hebben
 - dan zeggen we: nu kies ik woord om gedachten/betekenis weer te geven
 - tekens zijn hulpmiddelen en uitdrukkingen v gedachten
 - eerst denken en dan pas taal → ideeën vervoeren
 - kijken naar denken dan zien we dat er GEEN oppositie is tss denken en taal
 - zien zelfs dat taal geen instrument/supplement is
 - MAAR dat denken zelf talig is
 - ontsnappen niet aan structuur v taal, zelfs als je denkt in symbolen
 - betekenen iets omdat ze niets anders zijn
 - gaat niet om taal, maar om tekens
 - in ons denken ontsnappen we NIET aan tekens
 - tekens betekenen maar iets in h verschil met elkaar
 - Derrida: denken is zelf talig (schrift)
 - manier waarop tekens betekenen in denken, talige testuele manier v denken
 - best duiden met schrift (analogie met schrift)

- controversieel, want schrift w net veroordeeld in traditie als nog lager dan h gesproken woord
 - ALTIJD gebonden aan tekens
 - betekenis is effect v taal
- Plato's Phaedrus
 - tweespan met wit & donker paard
 - Socrates vertelt over uitvinding schrift (God Theuth)
 - pharmakon
 - tovermiddel → geneesmiddel EN vergif → dubbelzinnig
 - Plato speelt met ambiguïteit
 - Theuth
 - schrift is wonderlijk
 - nu kunnen mensen h niet vergeten, want kan h opschrijven
 - MAAR is geen echt geheugen
 - geheugen vs. wederherinnering
 - schrift is GEEN middel tot herinneren
 - is middel tot ONTHOUDEN
 - schijn v wijsheid, want veel lezen zonder op te letten zorgt niet voor meer weten (pseudo-wijs)
 - geen echt geheugen = anamnese
 - echt herinneren is wat in u zit (intern proces)
 - zich herinneren v eerder opgedane kennis (wederherinneren)
 - geheugen doormiddel v externe geheugensteuntjes
 - schrift gevaarlijk, omdat mensen lui w + geheugen niet meer gaan trainen
 - schrijven gaat om zo dicht mogelijk komen bij gesproken woord
 - kunnen wel misbruikt w, want auteur weg
 - gesproken vs. geschreven woord, inwendigheid vs. uitwendigheid, aanwezigheid vs. afwezigheid
 - enkel negativiteit in schrift
 - Plato:
 - van idee naar gesproken woord naar schrift
 - gepaard met verlies aan realiteit, werkelijkheid
 - schrift is kopie ve kopie
 - is niets waard, kan zichzelf niet verdedigen
 - traditie fonocentrisme
 - Westerse wijsbegeerte gesproken woord bevoordeeld tov geschreven woord
 - denken is talig
 - taligheid best gevat w door metafoor en analogie v geschrift
 - Derrida draait traditie om
 - h gene dat veroordeeld w, neemt hij als model voor metafoor voor taligheid v denken

"Helderheid en volmaaktheid en werkelijke waarde [zijn] alleen te vinden in het gesproken woord van de meester, dat over rechtvaardigheid en schoonheid gaat, en dat lering ten doel heeft en werkelijk in de ziel wordt geschreven." (Plato, Phaedrus, 278a)

- hij veroordeelt h schrift, maar hebben wel geschriften v hem
 - dialoog vorm → leunt wel aan bij realiteit
- aangetoont dat tegenstelling spreken & schrijven niet houdbaar is
- Plato ondermijnt schrift & zegt dan dat filosofie schrijven in ziel is
 - talighied v denken
- ambiguïteit Plato als gevolg van onderdrukking
 - zaken lopen door elkaar, hiërarchie niet vol te houden

Heteronomie

- afstand is altijd al daar
 - "je n'ai qu'une langue, et ce n'est pas la mienne."
 - bestaan gekenmerkt door heteronomie
 - betekenis is effect taalsysteem (differentie)
 - traces & dissémination
 - traces = spoor
 - traditioneel h effect v eerdere aanwezigheid
 - bv. spoor ve wolf
 - Derrida: teken is een spoor v eerdere tekens
 - betekent niets op zichzelf, maar enkel iets in verhouding tot andere tekens
 - geen aanwezigheid in systeem, maar teken duidt op eeuwige afwezigheid/uitstel
 - iets wat er nooit zal zijn
 - betekenis bestaat niet los
- Dissémination
 - manier waarop betekenis zich verspreid, uitzaait (sémin = zaad)
 - verspreiding is inherent ah schrift en aan tekens
 - tekens verspreiden en laten sporen achter buiten mijn controle

Différance

- werkwoordsvorm in zich
- netwerk van verwijzingen en verschillen
 - spel v verwijzen stopt niet, komt nooit bij 'de betekenis'
 - eeuwig uitstel v betekenis
- sedimentatie
 - blijft iets kleven aan betekenis
 - is duidelijk wat bedoeld w
 - maar niet zo dat betekenis vast ligt
- betekenis = afwezigheid
 - Heidegger
 - zijn ontsnapt altijd aan ons
 - is een proces met een geschiedenis
 - iets dat zich nu op deze manier toont en dan op andere manier
 - geldt ook voor betekenis
 - eeuwig ontsnappen v betekenis

- betekenis zijn EFFECTEN/schimmen v taal
 - zonder betekenis geen taal
- Derrida
 - kritiek aan fonetische: schrift is niet ondergeschikt aan geschreven woord
 - schrift is belangrijk
 - gaat om metafoor: systeem taal is gekenmerkt door afwezigheid (door externe, ongrijpbare)
 - alles v schrift dat Plato veroordeeld kenmerkt mens zijn
 - betekenis v mezelf nooit echt vatten, want is iets dat gecreëerd w binnen taal
 - Ik als subject w maar geboren door de taal, omdat ik een naam krijg/toegesproken w
 - Dus er is geen ik die beantwoord aan buiten de taal
 - WANT ik die ik ben onstaat maar binnen de taal
 - eeuwig verlangen om te weten wie ik ben
 - Verlangen zal nooit w ingelost
- eeuwig uitstel
 - différence = verschil
 - tekens betekenen maar in h verschil met andere tekens
 - différance = uitstel
 - participe présent
 - eeuwig uitstel

De wereld als tekst

- teken is noodzakelijk supplement
 - traditioneel model
 - als teken supplement is, dan betekent dat dat h geen dat h betekent (de betekenis) op zichzelf zou kunnen bestaan
 - gedachten, concepten en ideeën
 - tekens nodig om te betekenen
 - Ocumeron
 - Ocu = scherp + moros = afgestompt
 - noodzakelijk supplement
 - spanning in traditionele metafysica
 - niet zomaar aanvullend teken, want zonder tekens geen betekenis
- "il n'y a pas de hors-texte": de wereld, zoals door ons ervaren, heeft de structuur van tekstualiteit en schriftuur
 - "Er is niets buiten de tekst"
 - niets in werkelijkheid beleven ontsnapt aan tekens, ook alles wat ik doe en denk
 - bv. glimlach = tss, is geen grijns of schaterlach
 - betekend maar iets omdat h iets anders niet is + is een afspraak

- bepaalde gebaren betekenen niet overal hetzelfde
- vooraf aanwezig zijnde is illusie
 - bv. mode
 - onderscheiden door niet h vorige te zijn
 - hoe afzetten tov groep
- boek vs. tekst
 - alles wat u ziet & doet is tekstueel + in tekenleer gevat w
 - betekenis v alles wat u doet en denkt maar gegenereerd w binnen dat systeem
 - bestaat niet onafhankelijk, ligt niet vast en niet objectief toegankelijk is
 - hebben geen directe toegang tot dingen
 - tss ons en dingen staan tekens
 - "il n'y a pas de hors-texte"
 - wereld rond ons heeft structuur v tekstualiteit
 - tekst tov boek 'afgebakend'
 - boek is een geheel, is af
 - statisch vs. dynamisch
 - tekst:
 - dynamisch + open-ended
 - zonder begin en einde
 - is altijd aan geschreven + kan altijd aan w toegevoegd
 - zo wil D. praten over realiteit
 - niet zoals vroeger, las boek
 - gesloten vs. open
 - boek is statisch, af en gesloten
 - tekst is dynamisch, open en nooit af
 - afgerond vs. onvolledig
 - per definitie is tekst nooit af
 - bv. internet → w altijd aangevuld, klikken door naar elkaar

⇒ geest/ideeënwereld is een illusie → tekst

- Derrida schrijft in de marge v andere teksten
 - teksten nooit af, voortwerken op iets anders

Deconstructie

- onderscheid moet er zijn, maar lopen door elkaar
- deconstructie vs. destructie
 - zijn niet te onderscheiden en oppositie ondermijnt zichzelf
 - deconstructie: laten zien vd d zwakke plekken vd constructie
 - zonder deze te willen vernietigen
 - kan niet zonder meta-fysica denken
- wat niet gezegd wordt, wat in de marge geduwd w = gemarginaliseerd w
 - de marge = wat niet gezegd w
 - heeft leegte nodig
 - Wat je marginaliseert blijft er
 - zo zie je dat signifiant naarboven komt in signifié
 - aandacht gaat naar wat niet gezegd w

- hebt verschil en leegte nodig
 - Tekst is zowel wat er staat als alles wat er niet staat
 - D vestigt hier aandacht op door telkens hernieuwde en unieke lectuur v bestaande werken
- Derrida zegt: 'Mijn werk is geen theorie of systeem'
 - D wil net de onmogelijkheid v elk systeem benadrukken door nadruk leggen op wat gemarginaliseerd w
- deconstructie van de tijd
 - Tijd
 - tegenwoordigheid/nu w steeds gedacht als aanwezigheid
 - uiting v meta-fysica, v aanwezigheid vh aanwezigheidsdenen
 - heb geen directe toegang tot h heden
 - als ik h woord nu uitspreek is h al voorbij
 - bestaat maar in de taal, dus is altijd afstand tss mij en h nu
 - DUS h nu is altijd afwezig
 - verleden w hierdoor h gene dat nooit aanwezig is geweest
 - zijn sporen, momenten v vergeten, die nooit geweest zijn
 - wat nooit aanwezig is
 - Hegel:
 - systeem, alles is denken
 - wat denken is werkelijkheid en werkelijkheid is denken
 - er is niets buiten h denken
 - alles wat is, is werkelijk omdat h ah werken is binnen logische samenhang v denken
 - voortdurend vergeten
 - Derrida
 - aandacht op blinde vlak, iets dat altijd ontsnapt
 - aandacht op iets dat nooit gevat kan w
 - elk systeem heeft zo'n motor
 - wat altijd nog moet komen (à venir)
 - Derrida:
 - rechtvaardigheid:
 - hebben notie v rechtssysteem en uiteindelijke doel hiervan is rechtvaardigheid
 - nooit gerealiseerd w = à venir
 - is als soort eeuwige beloften
 - toekomst is h geen waar we naar streven, dat altijd als beloften aanwezig is
 - toekomst ontsnapt altijd, schuift telkens op
 - geldt ook voor betekenis
 - is iets dat we willen begrijpen, vastnemen, snappen
 - MAAR ontsnapt want is niet iets vast
 - is effect/beloften, iets waar we naar streven

⇒ motor hele proces

- zoektocht naar betekenis ons verlangen om door te dringen ons verlangen om soort eenheid te herstellen die motor is voor alles wat we doen in ons leven
- leegte die inherent is aan mens
 - ⇒ gevoel dat we deze leegte herstellen & dat verlangen uit zich en hecht zich aan verschillende tekens die op zich gewoon tekens zijn

Talmoed

= commentaar op Oude Testament (Tenach)

- verschillende rabbijnen v jaren 200 tot in Middeleeuwen w telkens aangevuld

Matthew Paris

- manuscript 13de eeuw
 - afbeelding in opgenomen gemaakt door Paris
- Probleem:
 - namen moeten omgewisseld w
 - Socrates schrijft nooit, maar op de prent is hij ah schrijven
 - Plato was leerling, maar is op de prent leraar
- D. komt prent in 1977 en boek in 1980 liefdesbrief Derrida (boek La carte postale)
 - met kaart met deze afbeelding → vond deze kaart in Oxford
 - niet-theorie v Derrida in actie in actie
 - aantonen dat hiërarchie niet werkt
 - kopiïst die aanduidt dat schrift bij leraar hoort & vooraf gaat aan gesproken woord

Hedendaagse analytische wijsbegeerte: Wittgenstein I & II

Taalfilosofie

- relatie tss taal en werkelijkheid en tss taal en denken is v bij de geschiedenis vd filosofie aanwezig
- "God zei: 'Er moet licht komen,' en er was licht." (Gen. 1, 3)
- "Toen vormde hij uit aarde alle in het wild levende dieren en alle vogels, en hij bracht die bij de mens om te zien welke namen de mens ze zou geven: zoals hij elk levend wezen zou noemen, zo zou het heten." (Gen. 2, 19)
 - mens geeft de namen
- taal = macht
 - macht uiting/over: mens bepaald hoe werkelijkheid er uit ziet/ zich toont
- autonomie vs. heteronomie
 - taal w gezien als menselijke autonomie
 - door iets te benoemen w hv jou, betrek je h tot werkelijkheid
 - macht uitoefenen
 - heteronomie: h andere bepaald
 - niet h concrete andere, maar het andere bepaald de regels
 - iets dat ontsnapt aan betekenisgeving

Modus significandi

Realisme	Idealisme
modus intelligendi (denken)	modus intelligendi (denken)
modus significandi (taal)	modus significandi (taal)
modus essendi (zijn)	modus essendi (zijn)

Realist: taal is middel → belangrijk tot aan Copernicaanse revolutie

Idealist: is parallel tss denken en spreken. breuk bij zijn, want weten niet of die parallel verloopt en denken of taal

- denken is talig → modus significandi is structuur v denken

Continentale vs analytische wijsbegeerte

- tegenstellingen:
 - Europese vasteland vs. Angelsaksische wereld
 - EUR vasteland: alles na Kant
 - Angelsaksische wereld: nieuw soort denken in Engeland
 - grondlegger = Russell (taalfilosofie gebaseerd op logica)
 - reactie op filosofie Hegel
 - nog steeds populair in Engeland = Idealisme
 - nu geen onderscheid meer, gewoon verschillende manier v filosofie
 - Op EUR vasteland ook analytische wijsbegeerte
 - pseudo-diepzinnigheid vs. pseudo-wetenschappelijkheid
 - C: pseudo-diepzinnigheid
 - Waar gaat filosofie over, wat is het?
 - grote systemen, abstracte zaken
 - A: bezig met banaliteit, bezig met logica MAAR schrijven in formules
 - analyse v logica
 - synthetiserende systemen vs. logische analyses
- Rorty: linguistic turn
 - these dat h niet zo'n verschillende stromingen zijn als ze zelf beweren
 - zowel binnen continentale en analytische wijsbegeerte (20ste eeuw) een zelfde vraagstelling/wending naar problematiek vd taal
 - linguistic turn
- binnen analytische wijsbegeerte:
 - Wittgenstein is filosoof die zegt dat hij niet meer achter zijn werken staat & opnieuw begint
 - in de 2 fase wel bepalend geweest voor analytische wijsbegeerte
 - analyse logische taal (Wittgenstein → 1910)
 - wetenschappelijke taal → P en niet-P
 - analyse dagdagelijkse taal (Wittgenstein → 1930)
 - dagelijks leven
 - **bv. bouwvakkers, v mensen in dagelijks leven**
 - andere waarheidsopvatting dan bij WI, want begint met aansluiting bij Russell

Context

- 1889 in Rijke familie Oostenrijk ⇒ High-Society
- deelt school met Hitler + is jood
- werktuigkunde: obsessie met vliegtuig
- University of Manchester
 - sleutelen aan vliegtuig
 - interesse wiskunde → Cambridge
- WOI: krijgsgevangene → schrijf hier grond v Wittgenstein I
- leerkracht lagere school
 - geen succes en 'mishandeld' de kinderen, maar excusseert zich
- Keert terug naar Cambridge en w daar hoogleraar
- overleed aan kanker

Wittgenstein I

- Wat kan ik zeggen? Waarover kan ik spreken? Grens zinvol spreken VS onzin?
 - analyse filosofie: probleem v foutief gebruik v taal
 - men spreekt over zaken waarover men eigenlijk niets kan zeggen
 - men doet alsof ze er WEL over kunnen spreken
 - noemt dit gezever
 - filosofie is niet bewust v eigen beperktheid
 - filosofie denkt dat ze zinvol spreken is, maar eigenlijk onzin
- Tractatus logico-philosophicus (1921)
 - weg met gezwets, grens tussen zegbare en onzegbare
 - grens duidelijk maken
 - zinvol = in aanmerking komend om waar/onwaar te zijn, betekenisvol
 - onzin = iets wat niet in aanmerking komt om waar of onwaar te zijn
 - laat ruimte voor kunst, ethiek
 - criteria obv Russell (logisch atomische)
 - Correspondentie Theorie vd Waarheid = iets waar, wanneer wat ik denk overeenkomt met werkelijkheid
 - theorie die door Heidegger w aangevallen
 - correspondentie tss taal & werkelijkheid
 - atoom = ultieme bouwsteen
 - werkelijkheid bestaat uit atomaire feiten = dingen en een eigenschap
 - Wittgenstein spreekt v standen v zaken
 - alles is te herleiden tot atomaire propositie (logische uitspraak)
 - waarheid? als atomaire propositie overeenkomt met atomair feit
 - bv. Ik zeg blad papier ligt op de grond en er ligt effectief een blad papier op de grond dan is er waarheid
 - sluit aan bij traditie, maar focus verschuift v denken naar taal & structuren
 - criteria voor betekenisvolheid:
 - uitspraak moet begrijpelijke/duidelijke structuur hebben
 - betekenisvolheid = reference
 - uitspraak moet verwijzen naar stand van zaken in werkelijkheid
 - mogelijke stand v zaken is belangrijk (state of affairs)
 - min of meer atomair feit
 - waarheid = overeenkomst (picture theory)
 - niet echt afbeelding, MAAR structurele afbeelding
 - denk partituur: geen afbeelding v muziek, maar structurele weergaven v structuur v werk
 - gaat niet echt om kopie, maar om structurele overeenkomst
 - Positivismes ⇒ Comptes
 - enkel baseren op feiten
 - Ook bij WI ad hand

Realiteit vs fictie

- verwijzing mogelijke stand v zaken in werkelijkheid
 - gaat om state of affairs
 - ziet structurele afbeelding, dus weet is waar

- waar of onwaar?
 - "De stad Leuven ligt aan de Dijle."
 - "De vloer is nat."
 - "Het Atomium bevindt zich in Turnhout."
 - "De huidige koning van Frankrijk is kaal."
 - onwaar: valt uiteen in 2 uitspraken
 - er is koning v FR
 - hij is kaal
 - U 1 is onwaar, dus hele zin klopt niet
 - waar: niet onwaar → onzin & niet betekenisvol
 - er is geen reference: kan geen koning v FR zien, want niets beantwoord er aan
 - "Sherlock Holmes woont te Baker Street 222A."
 - onzin, want SH is geen reference, hij bestaat niet
 - kan oplossen door zeggen in boek
 - dan zeggen onwaar, want anders klopt niet & ka kijken in boeken = reference
 - "Thanos werd geboren op Titan."
 - onzin, want Thanos bestaat niet → geen reference

Gevolgen

- alleen empirische uitspraken kunnen betekenisvol en zinvol zijn
 - in cirkel v zegbaar is niet veel, want veel voldoet niet aan empirisch waarneembaar
 - W heel strikt in wat zegbaar is, wat zegbaar is moet verwijzing naar stand v zaken ad grond liggen
 - moet sprake zijn v iets empirisch waarneembaar en verifieerbaar
 - tss categorie: P of niet P
 - categorie uitspraken die zinloos zijn
 - zijn leeg, maar geen onzin
 - tautologie en contradictie
 - zegt iets over werkelijkheid zich kan voordoen, maar niets over hoe werkelijkheid nu is
 - tss categorie: P en niet P
 - is altijd fout, want kan niet regenen en niet regenen tegelijk
 - zo'n uitspraak is altijd onwaar
 - uitspraken uit logica of wiskunde in
 - zegt niets over werkelijkheid, leert ons niets over dat moment
- zinloos (tautologie en contradictie) vs. onzin (filosofie, religie, ethiek, kunst)
 - contradictie: altijd onwaar, kan niet wel en niet regenen tegelijk
 - tautologie: zegt hetzelfde en altijd waar
- probleem: alles wat w gezegd is niet empirisch verifieerbaar, dus onzin
 - niet empirisch waarneembaar, kunnen NIET verifiëren
 - enige zinvolle uitspraken = zeggen 'regent' → zeer simplistisch
 - "Wovon man nicht sprechen kann, darüber muss man schweigen." (Tractatus, prop. 7)
 - reflexief! = Wittgensteins ladder

- uitspraak heeft effect op eigen theorie → zegt over eigen theorie dat h niet empirisch verifieerbaar is
- ladder:
 - beweging v heeft ladder nodig om punt te bereiken waarop je ziet dat onzin is & ladder weg kan
 - dan weet je onderscheid tss zegbaar (wat empirisch verifieerbaar is) en onzegbaar
- werk heeft vreemde structuur → korte deeltjes
 - wereld is feitelijke verzameling v standen v zaken
 - wat met religie, ethiek, literatuur?
 - ethiek spreekt in opdrachten
 - toont niet werkelijkheid zoals die echt is, maar zoals die zou zijn = nog steeds onzin
 - literatuur: niemand kijkt naar zo'n taal alsof echt is
 - zeggen niet dat onzin is
 - filosofie doet dit wel: doet alsof ze spreken is dat zinvol is
 - spreken over **metafysica** gaat niet, want geen reference → geen zaken waar theoretische kennis over mogelijk is
 - moet inzien dat haar spreken niet iets is als spreken over hoe werkelijkheid h geval is (state of affairs)
 - moet inzien dat h onzin is
 - kunstenaar
 - niemand zegt klopt niet als ze schilderij zien
 - kunstenaar toont dimensie v werkelijkheid dat mogelijkheid is
- deiktische (tonen) en das Mystische
 - Mystisch = aspect v werkelijkheid voorzover werkelijkheid niet h geval is
= aspect v werkelijkheid voorzover die ervaren kan w als iets dat anders had kunnen en zou moeten zijn
= aspect v werkelijkheid dat niet met haar feitelijkeheid samenvalt
 - toont zich, er is aspect vd werkelijkheid dat zich toont (bv. kunst) en dat niet wereld is zoals die geval is → niet feitelijkeheid v wereld is, gaat niet om sanden v zaken
 - maar is ook iets dat we enkel kunnen tonen
 - waardevol, maar zijn nog steeds onzin
 - probleem: door ethiek v waar en onwaar weg te zetten suggereer je dat je binnen ethiek geen enkele vorm v rationaliteit kan hebben
 - onzin moet v zichzelf bewustzijn dat h onzin is
- waarover je niet kan spreken, moet je zwijgen
 - Wat doe je er dan mee?
 - tonen
 - gebeurd wanneer je toneelstuk kijkt, boek leest...
 - mystieke: iets dat wij tonen en dat zichzelf toont

Wittgenstein II

- Philosophische Untersuchungen (1953)
 - enkel na dood gepubliceerd (philosophical investigations)

- 1929 terug in Cambridge:
 - schreef op bizarre manier over eerste boek
 - oude en nieuwe ideeën samen publiceren
 - zouden elkaar uitleggen
 - vaststellen dat hij grote fouten heeft gemaakt
 - † ideale taal -> taalspelen (Sprachspiele)
 - baseert zich op dagdagelijkse taal
 - bouwvakkers → taal is activiteit en ene persoon weet wat andere & wil adhv regels
 - Betekenis enkel binnen context tot stand
 - bv. iemand niet opletten & prof zegt deur = buiten
 - zelfde betekend niet in elke context hetzelfde
 - Wittgenstein noemt dit spel (p241)
 - BV. bevelen, beschrijven voorwerp, rapporteren, liedjes zingen...
 - Taal moet benaderd w als spel
- 3 redenen
 1. taal hangt samen met activiteit die gebonden is aan bepaalde regels → bv. woord duwen op deur of woordenboek
 2. betekenis wanneer andere begrijpt wat je bedoelt
 3. spel is iets zonder essentie
 - familiegelekenissen, kruisingen, geen essentiële regels die voor alle taal gelden
- betekenisvol indien als betekenisvol ervaren
 - meaning is use
 - Meaning is use: creëert betekenis
 - niet los v taalspel bestaan
 - geen vaste betekenis
 - gereedschapskist
 - kan dit vaag beschrijven bv. dingen waar je iets mee kan doen
 - betekenis hangt af v/h spel/context bv. schroevendraaier om spijker in te kloppen
 - woorden w altijd op zelfde manier geschreven
 - zien er hetzelfde uit
 - BV. hamer betekend maar iets wanneer het in gebruik is
 - taalspel ingebed in levensvorm (Lebensform)
 - hebt iets als betekenis in woordenboek
 - binnen taalspels dat we objectiviteit noemen is dat betekenis, maar niet juist of beter dan in andere taalspel
 - als mens kunnen we ons verplaatsen in taalspel
 - Lebensform: zegt dat relatie heeft met taalspel, maar wat bedoelt hij?
 - taalspel kan maar verschijnen als gebruikers een aantal gewoontes, gebruiken, opvattingen delen
 - moeten 'iets' delen om betekenisvol te kunnen communiceren
 - wereldbeeld delen, maar moeten h niet altijd eens zijn
 - taalspel heeft ook impact op wereldbeeld
 - weten niet hoe hard we moeten inzoomen → hoe breed is taalspel of levensform

- meerdere waarheidstheorieën (vb. coherentie)
 - waarheid behoort tot één specifiek taalspel
 - religieuze taalspel is waarheid iets anders dan empirisch verifieerbaar bij fysicus
 - waarheid hangt af v taalspel, handelingscontext, specifieke activiteit & v levensvorm die daarmee gepaard gaat
 - er is niet één waarheid
 - er is waarheid gekoppeld aan verschillende taalspelen
 - krijgen relativistische waarheidsperspectief
 - moeilijk want kan dat wel zeggen, maar iedereen draagt v uit zijn eigen levensvorm sterk geloof in waarheid als iets absoluut mee
 - brengen problemen met ze mee
 - zo denkt religieuze over waarheid, maar hoe denk jij erover?

Derrida bij W2:

- zeggen over betekenis dat er geen vaste betekenis is, komt maar binnen bepaalde context tot stand.

Einde moderniteit

Wetenschapsfilosofie

Neopositivisme (Wiener Kreis)

- Wiener Kreis (Moritz Schlick)
 - weense koning laat zich inspireren door Wittgenstein
 - zien nieuw soort **metafysica**/religie ontstaan
 - bv. **raszuiverheid** ⇒ **gevaarlijk/mystiek concept**
 - aangevallen w door onderscheid tss wetenschappelijk spreken en al de rest
 - motivatie: tegen fascisme, nationalisme in Duitsland
 - inspiratie: Tractatus logico-philosophicus
 - trekken lijn tss zinvol spreken en onzin
 - op zoek naar betekenis criterium
 - onderscheid wet. en niet-wet.
 - democratie wetenschappelijk = lijn trekken
 - Wat is wetenschappelijke uitspraken?
 - tegen ideologie/mythevorming (vb. Blut und Boden)
 - empirisch verifieerbaar taalgebruik
 - onzin heeft geen nut
 - zeggen onzin = onzin
 - weinig plaats voor filosofie
 - geen onderscheid feiten vs. waarden
 - kunnen over waarden hebben, maar moeten op feitelijkheid getoetst w
 - geen apartstukje/ruimte v waarden
 - ruimere definitie zinvol taalgebruik
 - logische en mathematische uitspraken
 - **verificatiebeginsel**
 - op zoek naar betekenis- en demarcatiecriterium
 - wil weten: wat is betekenisvol en niet betekenisvol? Wat is wetenschap?
 - criterium is verificatiebeginsel: waar maken
 - uitspraak is betekenisvol, als ze empirisch waargemaakt kan w

- wetenschappelijk = empirisch verifiëren
 - eenvoudige manier om over wetenschap te denken
 - wetenschap is wat je kan testen met zintuigen

Schlick, Gesammelte Aufsätze, XXI

"Vroeger vroeg de filosofie naar de oergrond van het zijnde, naar het bestaan van God, de onsterfelijkheid en vrijheid van de ziel, naar de zin van de wereld en het richtsnoer van het handelen. Wij echter vragen alleen: 'wat bedoel je eigenlijk?' Aan iedereen, wie het ook mag zijn en waarover hij ook mag spreken, stellen wij de vraag: 'wat is de zin van jouw spreken?' De meesten worden daardoor behoorlijk van hun stuk gebracht. Maar dat is niet onze schuld: wij stellen onze vragen helemaal oprecht en willen voor niemand valstrikken spannen."

- gaan voor nieuw soort filosofie
- richtsnoer v/h Handelen = Kant
 - p239 Wittgenstein

Falsificatiebeginsel/verificatiebeginsel

- probleem: universele en negatieve uitspraken
 - universele uitspraken kunnen NIET empirisch geverifieerd w
 - kan niet met zintuigen zien dat alle zwanen wit zijn
 - verificatie beginsel geen goed beginsel om hierover te spreken
 - negatieve uitspraken
 - Wat is feit? Wat doen we met afwezigheid feit?
 - het regent niet stemt niet overeen met feit
 - probleem:
 - als je zegt mag enkel baseren op feiten, posita dan zit je met probleem voor negatieve uitspraken
 - die kan je eigenlijk niet zintuiglijk waarnemen
 - Comte (19de eeuw): geïnteresseerd in gedachten v/d wetenschap, vooruitgang = positivisme
 - neopositivisme grijpt hiernaar terug
 - alternatief: confirmeerbaarheidseis (Carnap)
 - eens met probleem
 - voorzichtiger zijn: als voldoende conformatie is mag ik uitspraak hanteren
 - hoeveel is genoeg? Geen antwoord op
 - omschrijft dat, maar antwoord bestaat niet
 - empirisch bewijsmateriaal
 - confirmeerbaarheid
 - alle zwanen zijn wit
 - alles wat niet wit is, mag geen zwaan zijn
 - DUS zwarte microfoon zegt dat alle zwanen wit zijn
 - evenzeer problematisch!

Popper

- inductieprobleem
 - v particuliere naar algemene (Hume)
 - causaliteit zelf is niet waarneembaar en dus niet bewijsbaar, er beantwoord niets aan
 - geeft problemen voor causale inferentie
 - zeg dit enkel omdat altijd al zo geweest is
 - probleem v inductie: ga v dit geval + dat geval naar algemene uitspraak
 - altijd probleem dat je er een gaat overzien
 - probleem: kan nooit alles over zien
 - drogredenen → juiste vorm

→ als h regent (p) dan is stoep nat (q), de stoep is nat (p) dus het regent(q)

⇒ eenvoudige, correcte manier v redeneren

⇒ ponendo ponens: door h positieve te stellen, terug positief stellen

- foute redenering → ongeldige vorm

- oplossing: falsificatiebeginsel → juiste vorm **examen**

- als h regent (p) w vloer nat (q)
 - vloer niet nat ($-q$), dus heeft niet regent ($-p$)
 - moet niet naar verificatie
 - falsum ⇒ moet naar falsificatie
 - hoe aantonen dat wetenschappelijke uitspraak wetenschappelijk is?
 - als ze weerlegd kan w
- wetenschap vs. pseudo-wetenschap
 - wanneer wetenschap?
 - wanneer gefalsificeerd kan w
 - één weerlegging krachtiger dan 1000 bevestigingen
 - moet maar één zwarte zwaan komen
 - mogelijkheid om te weerleggen, moet niet effectief weerlegt w
 - moet kunnen gefalsificeerd w
 - de mogelijkheid voor falsificatie moet er zijn
 - kan zelfs dat ze nooit weerlegt zal w, maar mogelijkheid moet er zijn = demarcatiecriterium
 - falsificatie is oplossing voor verificatiebeginsel met inductie probleem
- gecorroboeerde vs. ware uitspraken (vs. niet-cognitieve uitspraken)
 - demarcatie, toetsingscriterium
 - door tegenvoorbeeld te geven kunnen we falsificeren
 - er zijn geen ware uitspraken
 - weet niet of algemene uitspraken waar zijn, maar zijn stevig
 - zijn stevig en gecorroboereerd, zijn nog niet weerlegd
 - wetenschap is kwetsbaar

- zegt dit is wat ik denk, spreek mij tegen
 - dan herzie ik mijn theorie
 - uitspraken die niet falsifieerbaar zijn noemt hij niet-cognitief
 - geen kenniswaarde
- Popper vertrekt wel v feiten om uitspraak te weerleggen
 - voorlopigheid in wetenschap
 - er kunnen nu geen definitieve, ware uitspraken gedaan w
 - gevolg v wat Popper zegt
 - Popper: alle wetenschappelijke uitspraken blijven kwetsbaar
 - zoektocht naar weerleggen
 - op moment dat tegenvoorbeeld gevonden w vinden grootste revoluties binnen wetenschap plaats
 - Dus zinvol voor wet. om opzoek te gaan naar tegenvoorbeelden
- wetenschap is trial & error of Conjectures and Refutations
 - in dagelijks leven formuleren we hypothesen
 - proberen iets ⇒ trial & error
 - Conjectures: gissen
 - Refutations: nee zo werkt h niet, error
 - doen dit in wetenschap
 - zo werkt h, niet zo planmatig als je zou denken

Popper, The Growth of Scientific Knowledge, 36

"Elke 'goede' wetenschappelijke theorie is een verbod: ze verbiedt dat bepaalde dingen gebeuren. Hoe meer een theorie verbiedt, des te beter ze is. Een theorie die door geen enkele denkbare gebeurtenis kan worden weerlegd is onwetenschappelijk. Onweerlegbaarheid is geen verdienste van een theorie, zoals men vaak denkt, maar een gebrek."

- als met zwarte zwaan komt, klopt theorie niet
 - DUS elke goede theorie is een verbod
- zeer specifieke theorie
 - des te meer info, de meer ruimte voor falsificatie
- beste theorie is theorie die weerlegt kan w
- wetenschap is waarschijnlijkheid

Boenders, Gesprek met Karl Popper, 19

"De reden waarom Freuds opvattingen niet behoren tot de empirische wetenschap is de volgende: wat de heer Smith ook doet, of hij in het water springt en verdrinkt of daarentegen in het water springt om een kind te redden van de verdrinkingsdood – alles kan de psychoanalyse uitleggen. Ik bedoel: de leer van Freud kan niet worden gefalsificeerd en daar om is ze geen empirische wetenschap."

- kan niet gecontroleerd w, Freud zegt metaforisch spreken
- pseudo-wetenschap
 - niemand kan kijken wat driften nu eigenlijk zijn
 - kan niet empirisch weerlegt w, is niet falsifieerbaar
 - Dus is geen wetenschap

Theepot v Russell

- zegt bij kan u niet zien ⇒ kan niet weerlegd w
- gaat v theepot naar God
 - ook pseudo-wetenschap → God kan niet weerlegd w
- Burden of proof ligt bij gene die zoiets beweert

- aantonen dat God bestaat

Gevolgen

- van inductief naar hypothetisch-deductief
 - voor manier waarop we naar (geschiedenis) wetenschap kijken
 - heel veel wetenschap vertrekken altijd vanuit hypothese
 - ruime zin: elk individueel experiment/hypothese is afgeleid v impliciet wereldbeeld, impliciete algemene hypothese v hoe ik werkelijkheid kan verklaren
 - bv. mathematisering, natuurfilosofie Aristoteles
 - veronderstelling + elke mogelijke vorm wetenschap is afgeleid vanuit kader
 - altijd hypothetisch deductief
 - vertrekt vanuit algemene hypothese
 - afgeleid tot specifieke hypothese
 - mathematisering/mechanisering vh wereldbeeld
 - impliciete hypothese veranderd
 - wetenschappers gaan er nu vanuit dat verandering NIET beschreven moet w in termen vd 4 elementen
 - Wel in wiskundige taal, formules
 - hypothese geeft aanleiding tot specifiek experiment ⇒ deduceren
 - manier waarop discovery werkt is geen logische context
 - werkt niet helemaal volgens wet.
 - is soms puur toeval
 - serendipiteit (zoekt iets & vind iets anders)
 - werkt soms niet zoals wetenschap
 - discovery: context en moment hoeft niet overeen te stemmen met wetenschap
 - toevalligheden
 - justification
 - wel logica nodig
 - bevindingen in passie in bestaande wetenschap
- ultiem geloof in feitelijkheid blijft

Kritiek

- Popper heel optimistisch en naïef tov wetenschappers
 - uitzondering: met één falsificatie hun hypothese aanpassen
 - niet altijd verwerpen
 - uitzondering op de regel
 - te optimistisch om te zeggen dat wet. altijd al hun hypothese overboort gaan gooien
 - via één aanpassing toch nog bij oude standpunt te blijven

Archimedisches Punt

- theorie die gelooft dat er vast punt is
- één plaats van waaruit je waarheid kan bepalen
 - Popper gelooft dat er toetsing is aan feitelijkheden

Paradigmaleer (Kuhn)

- Popper gelooft in vooruitgang
 - misschien nooit objectieve waarheid gebruiken
 - Kuhn wetenschap werkt adhv paradigma's (model)

- altijd bepaalde grond overtuigingen
 - meer dan enkel theorie
 - gemeenschappelijk kader v veronderstellingen dat ze delen en dat volgens hen goede wetenschap is
 - model bestaat uit paradigma
 - paradigma
 - type-voorbeelden
 - chemie: ziet labo, witte jas, atomen, potjes voor je
 - binnen elke discipline heb je dit
 - bv. natuurkunde: Darwin, Einstein
 - metafysische overtuigingen
 - vanuit gaan dat dingen die ze bestuderen los v hen staan
 - wetenschappelijke waarden
 - eenvoud, nauwkeurigheid zijn criteria
- ⇒ ook praktisch: zo doen we aan wetenschappen
- natuurwetenschappen vs. menswetenschappen
 - menswetenschappen hebben zo'n paradigma niet
 - geen eenduidigheid, geen gedeelt paradigma
 - paradigma goed model
 - anomalieën treden altijd op
 - vaak opgelost door 'ja, maar'
 - op gegeven moment paradigma onderdrukt en krijg je nieuw paradigma ⇒ paradigmawissel
 - incommensurabiliteit
 - kan je niet volgens zelfde maatstaf beoordelen
 - geen externe maat om bepalen welk v die paradigma's h juiste is
 - er is geen archimedisch punt waaruit wetenschapper kan zien wat juist is
 - Is zeer sterk relativistische opvatting
 - 'normale' wetenschap
 - geen vooruitgang, gewoon nieuw paradigma
 - scrutinize
 - uitpluizen
 - verfijnen
 - puzzle solving
 - wachten tot we puzzel vinden, maar weten al wat we zoeken

⇒ waarheid, juistheid NIET te achterhalen

 - probleem v zelfweerleging v relativisme
 - Kuhn: er is geen buiten paradigmatische waarheid
 - uitspraak is zelf buiten paradigmatische waarheid
 - Kuhn plaats zichzelf buiten → ontsnapt zelf aan intra paradigmatische

⇒ historisering Kant

 - wetenschap, objectieve rationele kennis w bepaalt door objectiviteit vh subject
 - 12 categoriën liggen vast, apriori, universeel geldig, noodzakelijk waar
 - ze veranderen NIET
 - rationeel wezen 1000 jaar geleden, denkt op zelfde manier als wij nu

- Kuhn historiseert dat
 - er zijn bepaalde structuren/categorieën die onze kijk op wereld bepalen
 - categorieën zelf zijn historisch veranderlijk
 - niet objectief + niet vast

Kuhn, The Structure of Scientific Revolutions, 11

"Het lijkt alsof de professionele gemeenschap plotseling is overgebracht naar een andere planeet waar vertrouwde objecten in een nieuw licht worden gezien en er daarnaast ook nog onbekende dingen worden ontdekt."

- moment v paradigma wissel → nieuw licht
 - nu kan ik dit verklaren, kan wiskunde wel toepassen op fysica...
 - zo verder nadenken ⇒ scientific revolutions
- echte revoluties
 - geen vooruitgang, geen waarheid, geen teleologische opvatting
- ander probleem is incommensurabiliteit
 - om oneens te zijn moet je toch gelijkenissen hebben en over bepaalde zaken moet je toch eens zijn
 - Kuhn zei bepaalde zaken v één paradigma zijn wel vertaalbaar

épistémèleer (Foucault)

- verbreden v ideeën Kuhn → weten in brede zin
 - in alle vormen v weten/kennis is op bepaalde manier georganiseerd
- Les mots et les choses (1966)
- epistèmè: een concrete, historisch gegeven, systematische ordening van het weten in een bepaalde periode
 - 16de eeuw breuk epistèmè 17de eeuw
 - 16de eeuw
 - gaat over taal
 - kennis en weten altijd te maken met gelijkenis (resemblance)
 - bv. walnoot lijkt op hersenen
 - bv. fruit goed afrodisiacum banaan
 - taal: links naar rechts lezen of omgekeerd
 - v boven naar beneden lezen of omgekeerd
 - of spiraal vorm → 5 bewegingen vd kosmos
 - woord etymologie: wat is betekenis v woord
 - intrinsieke band tss betekenis en afkomst vh woord
 - 17de eeuw
 - représentation
 - Taal
 - cogito Descartes had voorstellingen, weet niet of ze verwijzen naar dingen buiten ons
 - Taxonomie: hoe kunnen we ordenen
- ressemblance (gelijkenis) vs. représentation (voorstelling)
 - woord ~ dingen => woord ~ voorstelling
 - ontdekken gelijkenissen tussen tekens => classificatie (vb. mathesis universalis)
 - totale verschuiving die geldt voor alle weten
 - episteme veranderd
 - manier hoe weten geordend w veranderd

Caput Selectum: Psychoanalyse

Psychoanalyse

- meester vh wantrouwen = Freud hier al gezien
 - denkers die autonome, transparante subject vd moderniteit zullen problematiseren
 - bv. transcendente subject v Kant (tijd & ruimte + categorieën)
 - bv. cogito Descartes (idée claires et distencte)
 - Hegel: geen onderscheid meer tss denken en werkelijkheid
 - redelijke is werkelijk en werkelijke is redelijk
 - er is niets buiten h denken
- vervreemding (cruciale idee v meesters v wantrouwen)
 - Hegel: subjectieve geest (mens) en objectieve geest (veruitwendiging v menselijke rationaliteit) en absolute geest (synthese)
 - vervreemding w meteen opgelost
 - was gewoon ideële vervreemding → Marx geeft hierop kritiek
 - Marx: maatschappelijk probleem, economische processen
 - tekort dat wij ervaren is geen theoretisch/ideël tekort, maar tekort dat ons menszijn en zelf verstaan kenmerkt = zerrissenheit
 - verscheurdheid die wij als individu ervaren tss onze plaats binnen economische infrastructuur & tov ideaalbeeld vd mens (filosofie, religie)
 - vervreemding is gevolg vd arbeid
 - vervreemding verklaard als maatschappelijk probleem
 - gevolg v externe processen
 - processen die zich binnen de economie aftekenen, maar die niet identitair zijn (zijn vreemd aan ons)
 - psychoanalyse: identiteitsprobleem, interne processen (Freud)
 - sluiten meer aan bij opvatting v Derrida & structuralisme
 - idee dat wij bepaald w door structuren in ons zelf
 - Maar structuren die we zelf niet controleren
 - bv. taal
 - doel psychoanalyse:
 - genezing, autonomie v subject reden
 - niet geval bij Derrida en Lacan
 - gaan er niet vanuit dat heteronomie of identiteitsproblematiek kan w opgelost

Psychoanalyse

= de studie van datgene dat in de normale studie vh psychisch leven vd mens niet behandeld w

- er is psychosomatisch middenstuk → psychoanalyse hierop gericht
 - heeft ook lichamelijke componenten → driften
-
- dieptepsychologie: het onbewuste/ijsberg
 - Hoe spreken over iets dat onbewust is?
 - elke vorm v spreken is een bewust maken
 - wat onbewust is kan per definitie niet bewust gemaakt w
 - oplossing: metaforisch spreken
 - overdrachtelijk spreken
 - spreekt over driften, maar uiteindelijk zijn dat geen driften → is een onbewuste blinde vlek waarover je kan spreken zoals over driften

- geen directe benadering mogelijk moet altijd via een omweg
- therapeutische interesse (vb. Anna O.)
 - gaat niet om spreken bij psychoanalyse maar om praktijk
 - therapie = medisch behandelen, genezen
 - Dit is in 1ste instantie bedoeling v theorieën v Freud
 - praktische weerslag, helpen v mensen
 - eerste FUNDAMENTELE oriëntering is therapeutische interesse en NIET theorievorming

Freud, Over psychoanalyse - Vijf colleges, 18

"Ze had een verlamming van de beide rechtszijdige extremiteiten met gevoelloosheid daarvan, van tijd tot tijd dezelfde aandoening aan de ledematen van de linker lichaamshelft, stoornissen in de oogbewegingen en verschillende belemmeringen van het gezichtsvermogen, moeilijkheden met de stand van het hoofd, een krachtige tussis nervosa, misselijkheid bij de voedselopname en éénmaal verscheidene weken achtereen, ondanks kwellende dorst, een onvermogen tot drinken, voorts een achteruitgang van het spraakvermogen, die zodanig verergerde dat zij het vermogen verloor haar moedertaal te spreken of te verstaan, en ten slotte toestanden van afwezigheid, verwardheid, delieren, alteratie van haar gehele persoonlijkheid."

~ Josef Breuer (Weense arts)

→ Anna O. w beschreven

- hier kiem v psychoanalyse volgen s Freud
- door h opnieuw ter spraken brengen v trauma dat verdrongen was en zich uit in symptomen, de symptomen verdwijnen
 - veel vd symptomen zijn te verklaren door naast haar zieke vaders bed te zitten → troebelzucht door tranen

Context Freud

geboren in 1856 in Moravië → nu Tsjechië

- Joodsgezin
- zoölogie studeren in Wenen
 - interesse in voortplantingsorganen en hersenen v dieren
 - nadien wijden aan klinische psychologie

Eerste driftenleer

⇒ Wij mensen, psychisch apparaat (=psycho-somatische speelveld tss bewustzijn en zenuwstelsel) bestaat in eerste instantie uit kernbundeling v driften (blinde energie)

→ zijn enkel geïnteresseerd in bevrediging

- drift enkel met zichzelf bezig, rekent niet, is genadeloos
- seksuele drift
 - houdt geen rekening met h organisme (h ik)
 - gevolg kan zijn dat h ik sterft
 - doel = bevrediging/zeroreductie
 - tot nul herleid w
 - is energie die wil opgebruikt w, een spanning die moet afgevoerd w → er is een teveel en druk moet eraf
 - seksualiteit zegt veel over mens
 - meeste problemen spelen zich af op dit domein
 - MAAR zowat alles kan geseksualiseerd w

- seksuele drift kan zich op elke mogelijke menselijke activiteit richten
 - bv. excessief vasten
- zelf-destructief
 - mens is niet egoïstisch want kan vernietigd w
 - drift houdt geen rekening met h individu
- zelfbehoudsdrift
 - energie die er alles aandoet om h behoud vh organisme te bewerkstelligen
 - doel = zelfbehoud
- lustprincipe vs. realiteitsprincipe (object en/of omstandigheden)
 - lustprincipe drijft beide driften aan = bevrediging
 - bevredigen hoeft niet aangenaam te zijn vh subject
 - realiteitsprincipe: driften w ingeperkt, soort speelveld
 - w verplicht om zich te focussen op iets dat echt bestaat, concreet object & niet op iets wat je hallucineert
 - driften moeten rekening houden met de omstandigheden, de realiteit → Wat kan/mag/past op dat moment

Tweede driftenleer

- Eros (liefde) vs. Thanatos (dood)

"Het doel van de Eros is om steeds grotere eenheden voort te brengen en op die manier in stand te houden, dus binding; het doel van de andere drift is daarentegen om samenhangen te ontbinden en op die manier de dingen te vernietigen." (Hoofdpijnen van de psychoanalyse, 80-81)
- bepaalde gelijkenissen met driften uit eerste driftenleer
 - vb. eten en geslachtsdaad
 - komen hier samen voor
 - eten = vermeerderen + vernietigen v bv. vlees
 - seksualiteit = notie v agressie/vernietiging, maar doel is eenheid en binding

Popper zegt geen wetenschap want kan niet weerleggen of falsifiëren

Psychogenese

Hoe komen we v driften tot volwaardig psychisme?

Het Es

- in eerste instantie zijn wij niet meer dan driften
 - driften zijn primair volledig in eigen ik geïnvesteerd
 - enkel en alleen op zichzelf gericht
- proces v normalisering: driften en energieën w geleidelijk aan gekanaliseerd door liefde & het Oedipuscomplex

→ kind (infans = niet sprekend, infantiel)

 - Driften zijn in eerste instantie gericht op zichzelf
 - bevrediging stelt eigen ik centraal
 - anderen w gereduceerd tot middel om drift te bevredigen
 - in fase tot 5 à 6 jaar treed er verschuiving op

- Liefde zal ervoor zorgen dat driften niet enkel meer gericht zijn op eigen ik, maar de andere w nu doel
 - door de liefde w driften gekanaliseerd
 - krijgen hier v h eerst opsplitsing tss h ik en h ander = normalisering
 - deze eerste fase is fase v eenheid
 - er is ik en ander
 - MAAR h kind zal relatie tov ander zien als exclusief
 - en dus als eenheid
 - prototypische relatie tss moeder en kind
 - Freud: invalshoek zeer sterk vanuit jongen en heteronorm
 - Onvermijdelijk moment waarop simbiose/eenheid w verbroken
 - eenheid die kind aanvoelt door exclusieve liefde tov moeder is gedoemd verbroken te worden
 - Volgens Freud is hiervoor vader verantwoordelijk
 - vader komt tss moeder en kind te staan
 - Vader als vertegenwoordiger vd Wet/cultuur/symbolische orde: Dit kan NIET
 - incestverbod
 - Vader zegt neen, de relatie is tss mij en moeder
 - exogamiegebod
 - letterlijk: trouw buiten
 - DUS zoek uw partner buiten uw familie
 - cultuur zorgt ervoor dat Oedipuscomplex verbroken w
 - Hume spreekt over Elektracomplex
 - moment waarop ik volwaardig ik w
 - is al als kiem aanwezig in relatie met moeder
 - door breuk komt h op zichzelf te staan
 - Ik staat nu op zichzelf en w gekenmerkt door verlangen naar de verloren gegane eenheid
- ⇒ ALLES wat wij doen w gekenmerkt door verlangen naar verloren gegane eenheid
 - verlangen hecht zich aan tekens
 - tekens komen in vervanging te staan voor oorspronkelijke eenheid
 - DUS alles wat je wil is eigenlijk verlangen naar een eenheid die nooit bereikt kan w

Het ES

= het onbewuste

= het Id

= er komt iets bij

- bemiddelende instantie (soort schors)
 - = het ik, het Ich/ego

Het Ich

- schors en bemiddelende instantie
 - "Een handeling van het Ik is correct indien ze tegelijkertijd aan de eisen van het Es, het Boven-Ik en de realiteit voldoet, dus hun aanspraken met elkaar weet te verzoenen." (Hoofdpijnen van de psychoanalyse, 79)
 - ruiter moet paard temmen
 - constante balanceeract
- is logisch dat er momenten zijn waarop de driften niet bevredigd kunnen w
 - Hoe ga je daarmee om?

- Freud: het Ik heeft aantal technieken/mechanisme
 - één vd bekendste = verdringing
 - mogelijk om ontoelaatbare wens voorstelling te verdringen
 - probleem
 - uiteindelijk is h uitstel v executie
 - zal zich op andere manier terug manifesteren/oppervlakte komen
 - Fehl-Leistungen en dromen Fehl-leistung = mislukkingen (bv. verspreking)
 - droom = merkwaardig, want principe v droomarbeid aanwezig
 - manifeste droominhoud
 - droom zoals u die zich herinnert
 - latente droominhoud = verborgen
 - eigenlijke betekenis v die droom
 - Freud: in sommige gevallen wens voorstelling, die in andere gevallen zelf ontoelaatbaar kan zijn
 - ontoelaatbare wens voorstelling: wil naar bed met lief v beste vriendin → kan niet, dus droomt over naar bed gaan met persoon met zelfde naam ook al ben je niet aangetrokken tot die persoon
 - zo erzats/substituut bevrediging

Het Ueber-ich

= Super-ego, Boven-ik

- interiorisatie en controle
 - "Als neerslag van de lange periode der kindsheid, waarin de wordende mens in afhankelijkheid van zijn ouders leeft, ontwikkelt zich in zijn Ik een bijzondere instantie, waarin deze invloed van de ouders zich voortzet. Ze heeft de naam van Boven-Ik gekregen. Voor zover dit Boven-Ik zich van het Ik afscheidt en het de weg verspert, is het een derde macht, waar het Ik rekening mee te houden heeft." (Hoofdpijnen van de psychoanalyse, 79)*
- op bepaald moment in ontwikkeling zal ik een ideaal beeld vormen/voorstellign vormen v zichzelf
 - Freud duidt dit aan als narcisme
 - ideaalbeeld mede bepaald door ouders
 - er is dus permanente blik vd andere
 - waarden en normen vd ouders interioriseer je
 - vormen jouw geweten
 - DUS in bevrediging v driften + omgang met realiteit zal er derde speler zijn = geweten
 - zegt dit kan niet of dit mag niet
 - dubbelzinnigheid van het verlangen
 - Freud: wet staat niet tss u en verlangen in → belangrijk om te beseffen
 - Cruciale punt: wet installeert net h verlangen
 - door de wet/verboden v eenheid ontstaat h verlangen

- verlangen hecht zich dan aan tekens die bv. substituten zijn voor oorspronkelijke eenheid die verloren gegaan is
- Toch risico dat h verlangen iets krijgt vd drift
 - verlangen dat wat te hevig is, alles gaat domineren/overheersen
 - verlangen w een drift
 - MAAR in wezen is er onderscheid tss verlangen en drift

Ontwikkeling seksualiteit

- in gelijkaardige stappen de ontwikkeling vd seksualiteit uitgelegd
 - energie die samenvalt met eros (liefde) is libido (verlangen, libidinale energie)
 - libido ondergaat evolutie = ontwikkeling v onze seksualiteit
 - primair narcisme
 - enkel en alleen geïnvesteerd in eigen ik
 - gaandeweg via objectlibido evolueren tot object liefde
 - normale liefde voor iemand anders = normalisering
 - seksualiteit richt zich op andere ipv op mezelf
 - objectlibido
 - objecten zijn in eerste instantie auto-erotisch
 - bv. organen of eigen delen v mijn lichaam
 - orale fase
 - eerste 21 maanden v bestaan
 - hebben plezier in alles in mond zeggen
 - ervaren lust door mond als erogene zone
 - object = mond → nog altijd auto-erotisch
 - sodistisch-anale fase
 - duurt tot 3 jaar
 - lust w beleefd adhv uitwerpselen en alles errond
 - almachtsfantasie: plezier beleven aan pijn doen
 - fallische fase (incestfantasieën, castratieangst, penisnijd)
 - tot 6 jaar
 - onderscheid tss jongens en meisjes
 - object = geslachtsdelen
 - nog niet in zin v masturbatie
 - bv. doktertje spelen
 - periode vd incestfantasieën: realisatie dat moeder geen penis heeft
 - jongens: castratieangst
 - angst dat penis zal w weggenomen
 - meisjes: penisnijd
 - verlangen om een penis te hebben zoals jongens
 - realiseert clitoraleminderwaardigheid
- ⇒ zeer gedateerde kijk op seksualiteit + zeer vrouwenonvriendelijk + heteronorm + falo centristisch
- latentie fase
 - tss 6 en 12 jaar
 - fase waarin kinderen NIET geïnteresseerd zijn in seksualiteit
 - fase v nieuwsgierigheid
 - Waarom? Hoe?
 - willen alles weten

- genitale fase
 - alles hiervoor was auto-erotisch → nu is er een breuk
 - individu bezig met zichzelf, eigen lichamelijkheid
 - geslachtsdelen nog steeds belangrijk
 - auto-erotiek : masturbatie
 - substituuut voor gewenste geslachtsdaad, seks met iemand anders
 - nu gaat libidinale energie naar gerichtheid op iemand anders
 - krijgt objectliefde
 - wel nog interesse voor eigen geslachtsdelen, maar enkel omdat:
 - echte geslachtsdaad op dat moment niet mogelijk is
 - uiting v verlangen
 - alles is ondergeschikt aan verlangen naar seksuele betrekking met iemand anders

⇒ zo ontwikkeld seksualiteit zich normaal

- kan ook abnormaal = perversies
 - homoseksualiteit, sadisme
 - mensen die in vorige fases op bepaalde manier zijn blijven hangen
- nu is hier niemand h nog mee eens

⇒ praat nog niet over Elektracomplex: theorie vanuit jongens → model is man

- valt niet te zeggen dat fase voor meisjes hetzelfde verlopen
- Freud zegt dat Oedipale fase voor beide gelijk is, MAAR zal zich anders uiten

Lacan context

- combinatie tss structuralisme en psychoanalyse
 - De Saussure en Derrida + Freud
 - gelijkenissen en verschillen

Psychoanalyse en structuralisme

- de taal als het andere (l'Autre) en discours (spreken) de l'Autre
 - taal is nooit h zelf, h is structuur die niet met mezelf samenvalt, die vreemd is en waar ik mij moet naar richten
 - taal = h andere
 - structuur die regels aan mij oplegt
 - bv. heteronomie v Derrida
 - taal = spreken vd andere
 - taal is iemand anders die ah woord is
 - u praten is een naspreken v zaken die door een ander zijn gezegd en mij hebben toegesproken, mij een naam hebben gegeven
 - MAAR de andere zijn ook nooit ah woord geweest
 - er is niemand ah woord
 - taal = de Ander (geen concrete ander)
 - discours die ons alle voorafgaat en aan ons ontsnapt

"le sujet est parlé plutôt qu'il ne parle"

- subject w gesproken
- subject is passief, ondergaat
- GEEN actieve omgang met taal
 - taal is iets waaraan we moeten gehoorzamen, structuur die aan ons voorafgaat, structuur die de Ander is

Tekenleer

- betekenaar = dood van het ding
 - voor taal, los v taal zijn wij onmiddellijk aanwezig bij de dingen
 - † onmiddellijke aanwezigheid door betekenaar
 - tenietgedaan omdat een teken bemiddelt
 - teken maakt iets aanwezig, moment dat h er niet is
 - als h bemiddeld dan verdwijnt de onmiddellijke aanwezigheid VOORGOED
 - tussen subject en ding staat nu h teken
 - betekenis komt nu tot stand door verschillende tekens die naar elkaar verwijzen
 - bv. boom bestaat enkel in betekenis

"ainsi le symbole se manifeste d'abord comme meurtre de la chose"

- Derrida zegt dit ook
 - taal staat tss mij en de dingen
 - kan niet naar dingen zelf
 - betekenis enkel tot stand binnen taal

⇒ denken over iets is ook nog teken

- mensen kunnen niet ontsnappen aan structuren v taal
 - staat los v talen die we spreken

Het onbewuste

- onbewuste verschijnt maar door de taal
 - h geen dat afwezig blijft in mijn spreken
 - in deze zin is h onbewuste gestructureerd als een taal
- le discours de l'Autre & structuré comme un langage
 - legt link tss taal als spreken vd ander en h onbewuste
 - gaat ervan uit dat h onbewuste op bepaalde manier georganiseerd/gestrctureerd is als TAAL
 - er is een ontsnappen v betekenis
- Oedipusrelatie (<-> Freud)
 - Lacan zegt net zoals Freud
 - er is oedipale relatie
 - er is moment v eenheid, symbiose tss kind en moeder (ik en ander) die als één w ervaren
 - ander als doel niet langer als middel
 - ander is gelijke
 - taal (naam)
 - van andere-gelijke naar andere-andere
 - andere-gelijke: andere maakt deel uit v symbiotische eenheid

- moment v breuk NIET vertegenwoordigd door vader, maar door taal
 - naam vd vader, moment waarop wij in taal w opgenomen = moment waarop breuk w geïnstalleerd
- Wanneer w geboren als subject?
 - moment waarop u zich identificeert met uw naam
 - moment waarop u in de taal verschijnt enz ich ik ben deze persoon die ah woord is en dit is mijn naam
- deze 'ik' is resultaat v verbroken w vd eenheid
- nu door breuk w andere als andere
 - moeder w niet meer ervaren binnen symbiotische eenheid
 - MAAR 'ik' komt tov ander
- op moment dat subject begint te spreken begin je te denken dat er iets aan 'ik' moet beantwoorden
 - verwacht dat er betekenis of zijnde is dat overeenstemt aan 'ik'
 - is er per definitie niet
 - WANT eenheid is verloren gegaan
- °ervaring van tekort: le manque de l'être, le manque à être
 - er is geen zijnde tov 'ik'
 - er is een gemis vh zijnde
 - verlangt naar de eenheid, maar deze is verloren gegaan
 - gebrek v zijn
 - 'ik' bestaat enkel in de taal
 - verlangen wel naar h zijn, maar kan niet bereikt w
 - illusie waar we naar verlangen
 - 'ik' buiten taal die we kunnen begrijpen en onderzoeken
 - °oneindig verlangen door differentie
 - betekenis v 'ik' zal nooit achterhaald kunnen w
 - omdat 'ik' teken is dat binnen taal verschijnt
 - betekenis in taal komt enkel tot stand door tekens die naar elkaar blijven verwijzen = differentie
 - verlangen naar betekenis voor mezelf zal nooit ingelost w
 - komt door BREUK
 - zolang h 'ik' er is zal de breuk bestaan
 - kan nooit de eenheid achterhalen
 - breuk is voorwaarden voor ik
 - er is geen betekenis vh 'ik' buiten de taal
 - la chose
 - net zoals bij Freud is er eenheid die verloren gaat
 - zegt reden = vader
 - Lacan zegt reden = taal
 - eenheid: verlangen naar herstel hiervan
 - verlang hecht zich aan tekens

- tekens zijn substituuut voor eenheid
 - in plaats v eenheid verlang ik naar rijkdom, geld, liefde...
- Lacan:
 - normaal leven richt ik mij op tekens
 - tekens krijgen betekenis in relatie tot elkaar
 - MAAR kan dat één teken zich los gaat maken uit die samenhang
 - dat één teken w verabsoluteerd en ik vergeet dat he teken is ⇒ denk dat h die eenheid is
 - denken dat h h ding zelf is dat onmogelijk nog bereikbaar was = la chose
 - La chose = object dat verloren gegaan was = denkt is eenheid
 - = iets w een ding, iets dat meer w dan één teken, dat h teken zijn overstijgt & waarvoor ik bereid ben alles te doen
 - h w iets waarvoor ik zelfs bereid ben DOOD te gaan

Hermeneutiek

- ontstaan van de hermeneutiek als wetenschap
 - historische context
 - reproducerende hermeneutiek (Schleiermacher)
 - historische verstaan in de geesteswetenschappen
 - Dilthey
 - Heidegger
 - Gadamer
 - kritiek op Gadamer (Betti, Habermas, Derrida)
- ⇒ Filosofie is iets dat zich in de tijd bevindt en ook in geschiedenis leeft
- doxografie = mening die weergegeven w
 - filosofen hebben altijd gesproken over andere filosofen & h verleden
 - Hegel: filosofie is weergaven vd historische context op dat moment
 - kan filosofie NIET begrijpen zonder historiek te kennen

Historisme

- 19e eeuw: Hegel & Marx -> historische wending
 - Marx: kan werkelijkheid maar begrijpen wanneer je geschiedenis kent en snapt
 - als je ziet dat in zelfde project These, Antithese & Synthese de geschiedenis domineert (historische materialistische ontwikkeling (Hegel))
 - Historiciteit is belangrijk om filosofie te begrijpen
 - filosofie v Hegel is laatste punt in onvermijdelijke historische ontwikkeling
 - Teleologische geschiedenis opvatting
 - Hegel: gelooft dat geschiedenis niet anders had kunnen zijn
 - overstijgt individuele
 - Heidegger: geschiedenis is belangrijk
 - zelfs om te weten wat waarheid is

- kan niet los gedacht w v proces v ontwikkeling v zijn
- alles is historisch en kan/moet vanuit historische context begrepen worden
 - geschiedenis moet zeggen hoe h echt geweest is
 - verlangen en geloof dat je weet hoe h toen geweest is door historische context te kennen
 - moet alles begrijpen via historische context
 - alles zien als uiting vd tijd → doen dit altijd
 - Probleem
 - als je zegt dat betekenis begrepen moet w binnen historische context
 - Hoe komt h dat betekenis verandert?
 - want eigenlijk zou iemand 200 jaar geleden hetzelfde moet vinden als iemand nu
 - beide hebben zelfde context
 - Realiteit
 - de 2 personen vinden iets anders
- 20ste eeuw: ook subject is historisch
 - historiseren h object, maar niet h subject
 - alles is historisch, maar 'ik' als interpreterende ontsnapt eraan
 - is a-historisch
 - persoon veranderd, historiciteit v subject veranderd + heeft ander wereldbeeld → veranderd
 - heeft gevolgen voor interpretatie
 - snijpunt tss de twee wijzigt
 - zo verklaar je waarom personen zelfde periode anders interpreteren
- probleem chronologie
 - moeilijk om chronologie te geven v filosofie zonder Hegeliaans standpunt in te nemen v These, Antithese & Synthese
 - moeilijk om niet te suggereren dat verhaal vd filosofie een bepaalde richting heeft, bepaalt doel v meer waarheid

Oswald Spengler

- was één vd denkers die h einde vh Westen zag (begin 20ste eeuw)
 - mede door opkomst v communisme in 20ste eeuw
- tegengewicht Hegeliaan
- verschillende culturen geobserveerd → vooral vormelijk
 - bevond dat niet veel verschilt v natuur en organisme
 - w geboren, jeugd, volwassenen
 - w oud en sterft
 - cyclische opvatting
 - gebruikt seizoenen om te zeggen elke cultuur kent
 - lente: begin, opkomst, groei
 - zomer: hoogtepunt
 - herfst: periode v neergang
 - winter: echte totale Untergang
- Der Untergang des Abendlandes (Westen). Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte (1918)
 - geschiedenis heeft organische vorm
 - morfologische, comparatieve studie d.m.v. analogieën
 - morfologische studie: culturen vergelijken

- comparatieve methode, want de culturen w naast elkaar gelegd
 - analogieën zoeken
 - ziet iets in Egypte, want je jaren later in babylon ziet terugkomen
 - elke cultuur volgt organisch patroon dat geënt is op de natuur
 - dat weergaven vd natuur is zoals **bv. 4 seizoenen**
- historische horizon
 - Europeanen bevoorrecht omdat we alles tegen enorme grootte horizon uitzetten
 - neiging om enorm perspectief uit te zetten
 - zelfs bij datum gebruik
 - hierdoor kunnen we culturen in tijd plaatsen en vergelijken
 - hierdoor zeggen waarom culturen allemaal deel uitmaken ve overkoepelende geschiedenis voor en na Christus
 - analogie zien: bewijs v dat alle culturen de natuur volgen
- lente -> zomer -> herfst -> winter
 - geen toeval, maar bewijs
- tekst over Herfst
 - verschillende fases die telkens terugkeren
 - eerst Aufklärung = verlichting
 - geloof in almacht vh verstand
 - natuur kultus
 - redelijke vorm v religie
 - hoogtepunt vh wiskundige denken
 - men gaat vormen wereld verklaren adhv wiskundige getallen
 - altijd groot afsluitend systeem
 - synthese
 - idealisme, logica

⇒ eigenlijk doet elke cultuur hetzelfde

⇒ kan ze allemaal naast elkaar leggen en ze vergelijken

⇒ kan dit doen bij alle seizoenen

Indische cultuur – Antieke cultuur – Arabische cultuur – Westerse cultuur

HERBST

Großstädtische Intelligenz. Höhepunkt strenggeistiger Gestaltungskraft

7. „Aufklärung“: Glaube an die Allmacht des Verstandes. Kultus der „Natur“. „Vernünftige Religion“

Sutras; Sankhya; Buddha;
Jüngere Upanishaden | Sophisten des 5. Jahrh.
Sokrates [† 399]
Demokrit [† um 360] | Mutaziliten
Sufismus
Nazzām, Alkindi [um 830] | Englische Sensualisten [Locke]
Französische Enzyklopädisten
[Voltaire]; Rousseau |
|---|--|---|--|

8. Höhepunkt des mathematischen Denkens. Abklärung der Formenwelt der Zahlen

Verschollen
[Stellenwert. Null als Zahl] | Archytas [† 365], Plato [† 346]
Eudoxos [† 355]
[Kegelschnitte] | Unerforscht [Zahlentheorie,
sphärische Trigonometrie] | Euler [† 1783], Lagrange [† 1813]
Laplace [† 1827]
[Infinitesimalproblem] |
|---|---|--|---|

9. Die großen abschließenden Systeme

<i>des Idealismus: Yoga, Vedanta
der Erkenntnistheorie: Vaiçeshika
der Logik: Nyaya</i> | Plato [† 346]
Aristoteles [† 322] | Alfarabi [† 950]
Avicenna [† um 1000] | Goethe
Kant | Schelling
Hegel
Fichte |
|---|--------------------------------------|--|----------------|------------------------------|

Spenglers verdiensten

- cultuurrelativisme
 - niemand gelooft dat cultuur geboren w als natuur
 - Ground Breaking: Europa niet meer bijzonder (cultuurrelativisme)
 - elke cultuur bestaat naast vele andere met enkele/vele gelijkenissen tss hen
 - hebben zelfde organische structuur
 - elke cultuur eigen waarheid & bepaalde evolutie die telkens terugkeert → niets bijzonders
- kritiek op eurocentrisme

"Ik noem dit courante West-Europese schema, waarin de grote culturen hun banen volgen rond ons als het vermeende middelpunt van de hele wereldgeschiedenis, het ptolemeïsche systeem van de geschiedenis, en ik beschouw het als de copernicaanse ontdekking binnen het domein van de geschiedenis, dat in dit boek een systeem in de plaats komt waarin de Oudheid en het westen een op geen enkele manier bevoorrechte plaats innemen naast Indië, Babylon, Egypte en China."

 - Eurocentrisme vervalto
 - nadruk op Europa als centrum met andere culturen die er als planeten rond vliegen die we af en toe even bekijken wanneer het interessant is voor Europa
 - bv. spreken over Renaissance alsof dit voor iedereen belangrijk was en niet gewoon naam is die wij gegeven hebben aan bepaalde evolutie begonnen in Italië
 - geen speciale status voor Europa
 - andere culturen hebben evenveel waarde
 - RELATIVISME
 - alle culturen naast elkaar op gelijke hoogte
- kritiek op lineariteit, geschiedenis met bepaalde richting/lijn die zou streven naar vervolmaking
 - Er is geen evolutie
 - MAAR cyclisch proces

Karl Popper

Historisme

= alles is historisch
= alles kan historisch verklaard worden
⇒ kan onderdeel van historicisme zijn

Historicisme

= het geloof dat de geschiedenis voorspelt kan worden

- The Poverty of Historicism (1957)
 - definieert zelf wat hij verstaat onder **historicisme**
 - gelooft dat geschiedenis
 - geldt voor iedereen die denkt dat geschiedenis code heeft die gekraakt kan w (Hegel en Spengler)
 - alsof je zegt dat geschiedenis een lijn is (evolutie) of neen is cyclisch → code die gekraakt kan w
 - kritiek op historicisme:

"Hier zal ik er mee volstaan te zeggen, dat ik onder 'historicisme' wijze v benaderen vd sociale wetenschappen versta, die ervan uitgaat

dat voorspellen vd geschiedenis hun belangrijkste doel is, dat bereikt kan w door ontdekken vd 'ritmen' of 'patronen', de 'wetten' of 'tendensen', die aan de ontwikkeling vd geschiedenis ten grondslag liggen." (De armoede vh historicisme, p. 16)

- twee kampen:
 - geschiedenis als uniek proces
 - Hegel, Marx, Christendom (idee v heilsgeschiedenis)
 - tendensen, dialectiek, wetten, patronen
 - geschiedenis als een zichzelf herhalend organisch patroon
 - Spengler
 - Ritme en patronen
- kritiek
 - tendens kan veranderen
 - herhaling is niet noodzakelijk
 - bepaalde patronen komen terug, maar blijft h inductieprobleem zo? Gaat h zo volgende keer ook zo zijn
 - cherry picking
 - kersen in kersenboom is lekkerste en interesseert je
 - vorm v conformation bias, impliciete neiging
 - Spengler is overtuigt dat alle culturen cyclisch zijn, dus gaat daar naar opzoek
 - ontdekt en omcirkeld zaken die binnen zijn theorie passen = cherry picking
 - Hegel ook met these, antithese en synthese
 - dit is wat ik wil vinden en zal dat dan ook vinden
 - krijgt soms zelfs wegmoffelen
 - gaat op zoek naar zaken die passen binnen je geloof en laat de rest achterwegen
- historicisme

"Het lijkt bijna alsof de historicisten proberen zich schadeloos te stellen voor het verlies van een onveranderlijke wereld door zich vast te klampen aan het geloof, dat verandering voorzien kan worden, omdat deze door een onveranderlijke wet wordt beheerst."

⇒ zijn angstig voor veranderingen & snappen dat alles zal veranderen MAAR is één ding dat zelfde blijft = de code

- onvermogen om met chaos om te gaan
- is een vlucht om te zeggen dit is allemaal chaos, maar is wet vd chaos
 - dit is onderliggende orde die je kan terugvinden

Betekenis in de menswetenschappen

- gaat allemaal over filosofen waar we zelf niet mee in contact komen → hebben enkel teksten
 - houden ons bezig met teksten uit h verleden
 - betekent dat teksten op bepaalde manier bestudeerd moeten w + dat teksten betekenis hebben
 - Hoe omgaan met teksten
 - Hoe omgaan met verleden
- Kan er over betekenis een soort wetenschap zijn die gelijk op natuurwetenschappen?

- Sommige NEEN: ander soort spreken
 - hermeneutiek
 - studie v verstehn die beweert dat vertehn anders is dan wat er gebeurd in de natuur
 - andere JA: mag enkel over betekenis en betekenis kennis praten in termen v natuurwetenschappen = reductionistisch
 - positivisme en betekenis: wat betekenen 'feiten'? Is betekenis subjectief?
 - 2 manieren om met geschiedenis om te gaan
 1. Puur feitelijk, kunnen niet discussiëren = positivisme
 2. Hoe betekenis aangeven → niet altijd hier over eens
 - betekenis is te subjectief is om voorwerp te zijn v studie of wetenschap
 - sommige JA: omzetten naar taal v positivisme
 - **fysicalisme** (Carnap)
 - was lid v Wiener Kreis
 - zei:
 - als je wil kijken wat betekenis is + hoe mensen tekst interpreteren is enige wat je kan doen persoon in MRI steken, boek in handen geven en kijken welke zones vd hersenen oplichten
 - dan kan je betekenis beschrijven als deze verbinding licht op
 - psychische verschijnselen → natuurkundige taal
 - idee fysicalisme is alles reduceren tot taal vd natuur
 - alle psychische verschijnselen w geduid als chemische processen
 - Husserl: één ding om te zeggen hoe zicht werkt en anders om te zeggen wat zien betekent
 - er is altijd iemand die kijkt
 - Carnap kritiek
 - Wat is een feit?
 - is het iets dat vaststaat?
 - Wat betekend h dan
 - uiteindelijk bestaan feiten enkel voor mensen en niet los v mensen
 - verstaan
 - groep wetenschappers die v mening zijn dat je wetenschappelijk op vlak v theorievorming iets kan zeggen over betekenis
 - betekenis is meer dan pure subjectiviteit
 - punt is dat je kan communiceren, kan betekenis communiceren aan anderen
 - is mate v intersubjectiviteit
 - taal is plaats die communicatie mogelijk maakt
- ⇒ Er zijn raakvlakken: weet wat mooi en lelijk is, maar kan subjectief mening uiten

Hermeneutiek = interpretatieleer

= studie v betekenis

→ theorieën ontwikkelen rond vraag: Hoe komt betekenis tot stand?

Hermeneutiek, historische context

- hermeneutiek (Gr. hermèneuein, Lat. interpretari)

- verklaren, omzetten v beeld naar taal, vertalen
- Hermeneutiek ontstaat in Alexandrië (2de - 3de v.C.)
 - verspreiding Griekse cultuur na Alexander De Grote
 - geleerde hielden zich bezig met wat is juiste tekst/originale tekst?
 - in 6de eeuw v mythos naar logos
 - iemand zei ik wil de echte tekst v Homerus
 - teksten w gekopieerd, maar wil originele tekst
 - objectieve tekst
 - moeten teksten gaan vergelijken om tot originele te komen
 - zo ontstaat tekstkritiek
- ° tekstkritiek (Aristarchus)
 - intra-tekstuele interpretatie: 'Homerus vanuit Homerus'
 - stemma (stamboom): kijken welke tekst gekopieerd is
 - uitmaken wat juiste tekst is
 - als je stemma wil opstellen moet je tekst begrijpen
 - problemen met interpretatie mag je enkel gebruik maken v teksten v persoon zelf
 - mag niet gaan kijken naar andere persoon
 - MOET intra-tekstuele interpretatie
 - letterlijke vs. allegorische betekenis
 - er is ruimte = allegorie
 - iets op andere manier zeggen
 - kan naast letterlijke interpretatie bestaan
 - allegorie = problematiek ontzenuwen
- joods-christelijke traditie (Septuagint)
 - zelfde tijd en plaats in Joodse gemeenschap
 - vertaling Oude testament
 - 72 vertalers en alle vertaling zijn hetzelfde
 - letterlijke vs. spirituele betekenis
 - Bijbel altijd letterlijk & spirituele betekenis
 - blootleggen via allegorie en typologie
 - allegorische en typologische interpretatie
 - typologie = typische bijbelse term, afdruk, voorafschaduw v Nieuwe-Testament
- Alexandrië vs. Antiochië
 - Alexandrië: mag allegorieën gebruiken
 - Antiochië (Zuid-Turkije): mag GEEN allegorieën gebruiken
- Quadriga van Cassianus
 - letterlijke betekenis blijft gehandhaafd
 - maar spirituele betekenis w eraan toegevoegd
 - spirituele betekenis
 - ruimere betekenis
 - bv. Exodus: uittocht v Egyptenaren naar beloofde land = Mozes
 - allegorische betekenis
 - typologische betekenis
 - bevrijding vd mensheid
 - morele/tropologische betekenis
 - tropologische betekenis: wenden, morele wending
 - bekeer u, ga weg en

- anagogische betekenis
 - naar boven leidend
 - verwijst naar de eindtijd
- protestantse hermeneutiek (sola scriptura)
 - p. 257 letterlijk EN spiritueel → Thomas van Aquino
 - schakeld allegorisch gelijk aan typologisch
 - systematische benadering vd hermeneutiek binnen de Joods-Christelijke traditie
 - Protestantisme
 - aandacht op individu
 - Luther: letterlijk Bijbel lezen
 - laat geen ruimte voor spirituele betekenis
- begin 19e eeuw: algemene hermeneutiek

→ algemeen = hermeneutiek die zich bezig houdt met ELKE tekst of zelfs breder gaan dan tekst

 - Kantiaanse wending subject
 - Wat is kennis? Hoe is interpretatie mogelijk/nodig?
 - Hoe komt subject tot betekenis en wat zijn de grenzen/mogelijkheidsvoorwaarden voor betekenis
 - Oudheid & Middeleeuwen
 - heel anders kijken naar wereld → ander perspectief
 - Hoe kloof overbruggen en tekst begrijpen
 - sola scriptura
 - groeiend historisch bewustzijn
- mogelijkheidsvoorwaarden interpretatie: descriptief en normatief
 - descriptief
 - Hoe komt h tot stand/Hoe interpreteren
 - normatief
 - Kant: metafysica bestaat niet, want w onmogelijke wetenschap
 - zo moet je tekst interpreteren
- universele hermeneutiek
 - toegepast op ALLE teksten

Schleiermacher

- protestants theoloog die iets breder wil kijken → naar alle teksten
- Rede = naar geheel kijken, naar volledige taaluiting kijken
 - Hoe betekend dit en hoe geef ik er betekenis aan
 - Hoe interpreteren we tekst
 - de kunst vh verstaan
- doel: verstaan oorspronkelijke auteursintentie
 - Verstaan = begrijpen, verklaren
 - *begrip dat centraal staat binnen hermeneutiek*
 - toekennen v betekenis, interpreteren
 - Regels zijn **bv. v. romantiserende hermeneutiek**
 - nadruk persoon als
- twee momenten binnen Verstaan:
 - grammaticale interpretatie
 - objectieve zijden
 - psychologische interpretatie
 - subjectieve zijden

- methode: reconstructie d.m.v. gelijkstellen
 bv. Phaedruss v Plato
 - lezen als afgeleid v taal
 - tekst is construct v taal
 - begint met woorden te begrijpen
 - moet de taal kennen om tekst te begrijpen
 - tegelijkertijd tekst zien als geschreven door iemand, als geest v auteur
 - 2 hangen samen (grammaticale & psychologische interpretatie)
 - moet tekst en proces reconstrueren door gelijk te stellen
 - ik moet mezelf in plaats v auteur zetten
 - taal kennen
 - alles weten over auteur en zijn leven
 - biografische component
 - dan kan ik tekst reconstrueren & talige uiting opnieuw voltrekken, want ben in plaats v Plato gaan staan
- ⇒ reproducerende hermeneutiek
 - proces opnieuw doorlopen
- ⇒ Conclusie: tekst beter begrijpen dan de auteur zelf
 - tekst bewuster begrijpen
 - je kijkt er bewust naar en weet wat er speelt in de tijd
 - zijn perfect in staat om in hoofd v schrijver te kruipen
 - kan wel dat je over interpreteert
- sterk romantisch, psychologiserend
 - Nadruk individu
 - Schleiermacher: aantal zaken (vooronderstellingen) nodig om tot deze hermeneutiek te komen
- vooronderstellingen:
 - objectief achterhaalbare gegevens
 - auteur kennen en liefst nog alle andere werken lezen
 - gedeelde taligheid
 - moet taal kunnen leren
 - congenialiteit
 - moet spraken zijn v bepaalde geestesverwantschap
- ⇒ Schleiermacher in staat om
- hermeneutische cirkel
 - belangrijke term
 - interpretatie is proces v van Deel naar Geheel gaat en dan v Geheel naar Delen gaan
 - zo interpreteren mensen
 - bv. boek lezen
 - begint bij deel
 - obv delen krijgt u verwachtingen + idee vormen over geheel
 - gaat na hoofdstuk idee v geheel aanpassen
 - vanuit h geheel in je hoofd terug naar eerste delen kijken die nu heel andere betekenis krijgen
- ⇒ voor je boek leest heb je al verwachtingen
 - kunnen bijgesteld w door uw lectuur
 - beide w constant bijgeschaafd en staan constant in contact met elkaar
 - bv. woordenboek

Dilthey

→ Klassieke hermeneutiek → bouwt verder op Schleiermacher

→ wou terug in hoofd kruipen van persoon die eeuwen eerder geleefd had. gelijk stellen en zo de talige uiting weer helemaal doorlopen

- mogelijkhedenvoorwaarden Verstehen
 - taal machtig zijn → grammatica kennen
 - in de geest/ziel van auteur kruipen en tekst zien als product van een mens die denkt → tekst beter begrijpen dan auteur, omdat je het proces bewust meemaakt
- natuurwetenschappen vs. geesteswetenschappen = Erklären vs. Verstehen
 - belangrijke figuur vd geesteswetenschap (humane wetenschappen)
 - de twee wetenschappen hebben niet noodzakelijk verschillend object
 - bv. kunnen alle twee kijken naar tekst
 - MAAR benaderen object op verschillende manier
 - bv. NW: welk materiaal, inkt, kleuren, afmetingen
 - GW: betekenis
 - NW doet aan Erklären (verklaren)
 - richt zich op fenomenen die zich v buitenaf ad mens opdringen = omschrijving v object
 - NW ziet wereld als objecten, dingen die tov mens staan
 - fenomenen w verbonden in causale relaties
 - causaliteit is hoeksteen v NW
 - NW zien objecten die in oorzaak-gevolg relatie met elkaar verbonden staan
 - GW: richten zich op manifestaties v menselijk leven
 - manifestaties w niet verklaard zoals in NW, want Verstehen staat centraal
 - zijn bezig met betekenis v iets
- object: materiële expressie (Ausdruck) van geestelijke beleving (Erlebnis)
 - gelooft dat cultuur v geschiedenis zijn allemaal materiële tekens waar geestelijke beleving ten gronde licht
 - geestelijke beleving (bedoeling, intentie) w omgezet in iets materieels
 - verstehn = oorspronkelijke belevenis opnieuw beleven
 - individu is een historisch wezen
- taak hermeneut: mentaal fenomeen begrijpen in materieel teken
 - doel Hermeneutiek: door teken oorspronkelijke Erlebnis terug beleven
 - mentaal fenomeen opnieuw beleven
 - om dit te doen → in plaats stellen v dat individu (schleiermacher zegt dit ook)
 - individu w op andere manier bekeken
- elk teken onderdeel Zeitgeist
 - hegeliaans
 - alles is een expressie ve mentaal fenomeen ve geestelijke beleving ve individu
 - MAAR v individu als ONDERDEEL ve zeitgeist
 - individu kan NOOIT op zichzelf beschouwd w
 - altijd kind v haar tijd
 - geldt ook voor teksten, kunst...
 - individu en hele verhaal van de tijd is belangrijk

- geheel materiële expressies (objektiver Geist) = objectivering Gemeinsamkeit
 - objektiver Geist = geheel v tekens v bepaalde tijdsgeest in materiële verschijningsvorm
 - breder dan bij Hegel
 - Hegel
 - subjectieve geest
 - geest is synoniem v denken → mens als reflectief wezen
 - synthese v logica en natuur
 - objectieve geest
 - objectief is hier objectiveren, veruitwendigen
 - recht, economie, ethiek
 - rationele structuren die veruitwendiging zijn v rationaliteit
 - absolute geest
 - denken dat beseft dat hijzelf (zelfbewustzijn), de systemen die h heeft aangebracht en natuur dat alles denken is
 - geest die tot zelfbewustzijn komt
 - kunst, religie en filosofie
- ⇒ In filosofie (v Hegel) dat geest beseft dat ALLES WAT IS en ALLES WAT OOK GEWEEST IS geest is
- ⇒ wat werkelijk = redelijk en wat redelijk = werkelijk
- Hegeliaanse systeem
- Dilthey zegt dat zijn term 'de objectieve geest'
 - de objectieve geest v Hegel + absolute geest is
 - beperkt objectieve geest niet tot domein v recht, economie & ethiek, MAAR ook kunst en religie
 - objectieve geest is uiting v Gemeinsamkeit
 - gemeenschappelijkheid v mensen
 - gaat niet om individuen die op zichzelf staan
 - gaat om Plato als inwoner v Athene op dat moment, die met zijn werken een uitdrukking geeft aan grotere hem OF h individu overstijgende tijdsgeest
 - geheel wordt opgebouwd uit de delen. Gaan van geheel naar delen, maar ook van delen naar geheel
- Dilthey is historicist
 - methode: Nacherleben en Sichhineinversetzen
 - Nacherleben
 - methode om tot verstaan te komen vd oorspronkelijke Erlebnis die uitgedrukt is in de materie
 - opnieuw belevenis doormaken als individu, maar als individu als onderdeel v Gemeinsamkeit
 - Sichhineinversetzen
 - je gaat je in de plaats zetten v, zich erin verplaatsen
 - vs. Schleiermacher:
 - tijdsgeest
 - hebben neiging om altijd te zeggen dat iets altijd weergaven is v tijdsgeest
 - Dilthey trek h open, h geen dat individu overstijgt

- individu overstijgt tijdsgeest
- niet enkel tekstueel
 - teksten zijn materiële expressies v geestelijke belevingen of fenomenen
 - limiteert de tekens niet tot teksten
 - architectuur: ziet expressie v tijdsgeest in bouwstijl
- ⇒ historisme
- model w nu ook nog gebruikt, bijna stereotypische manier v kijken
 - Hoe tekst begrijpen uit verleden? Kijken naar die tijd/periode
 - kijken naar wereldbeeld

Heidegger

- Dasein
 - behoort zelf tot ontische niveau = zijnde
 - ad grond vh Dasein zijn existentialen
 - ontologische niveau: dieptestructuren
 - Structuren waarin Dasein zijn specificiteit ontleent
 - openheid = vastberaden, entschlossenheit
 - bepaald door structuur momenten
 - befindlichkeit
 - verstehen
centrale woord hermeneutiek
 - rede
- connaître vs savoir
 - connaître is een bewust kennen, weten
 - savoir is h preconceptuele kennen v iets
- preconceptueel verstaan van dingen als tuigen
 - beschrijving vh Dasein in omgang met de dingen
 - tuigencomplex
 - *bv. schrijven met pen zonder er over na te denken*
 - gaan met dingen om als 'om te'
 - de omgang is preconceptueel, is niet theoretiserend of objectiverend
- interpretatie (Auslegung): iets als iets zien
 - overgang v totaliteit v 'om-te's' naar iets specifiek = verstehen, uitleg, Auslegung
 - wereld/tuigen ervaren we als 'om-te' → gaan daar vanuit
 - elk moment v iets als specifiek 'om-te' te zien = Auslegung
 - u legt één vd mogelijkheden uit (ik zie dit als dit)
 - interpretatie → iets w e concreet 'om-te'
 - dit moment = preconceptueel
 - gebruikt één vd mogelijkheden vh 'om-te' *p.266*
 - bv. iets om te zitten
- *
 - moeten kijken naar hoe verstehen/concrete uitleg mogelijk is
 - ervaring v interpretatie analyseren
 - conclusie: interpretatie/verklaring vertrekt altijd vanuit iets dat vooraf aanwezig was
= voor-structuren

- voor in temporele zin, zaken die vooraf gaan, die noodzakelijke voorwaarden zijn
- voor-structuren:
 - leef in wereld v objecten, om-te
 - deze structuren zijn altijd aanwezig
 - voor-hebben (Vorhabe)
 - om iets als bv. krijtje te zien moet je er tenminste impliciet vanuit gaan dat wereld bestaat uit 'om-te'
 - moet geloven dat dingen tuigen zijn om iets als concreet 'om-te' te zien
 - = ervaring vd totaliteit der dingen als om-te/tuigen
 - voor-zicht (Vorsicht)
 - hebt altijd specifiek perspectief, bepaald probleem die u iets als concreet iets laat zien
 - Wanneer ziet u iets als hamer? Als u wil timmeren
 - voor-begrip (Vorgriff)
 - hebt altijd al een vage notie v wat ik zoek (preconceptueel)
 - alleen dan kan u iets zien als een om-te. hebt al een bepaald idee op voorhand van wat je nodig hebt
 - stel ik wil timmeren, dan weet ik dat wat ik zoek iets zwaar, hanteerbaar moet zijn
 - ⇒ deze drie zaken bepalen uiteindelijk wat iets is, interpretatie is altijd al fundamenteel bepaald door structuren die vooraf aan het werk zijn en richting gevend zijn → betekenis w hierdoor bepaald → betekenis hangt voor stuk ook v jezelf af
 1. Geloof dat alle dingen om-te zijn
 2. concreet probleem
 3. vage notie v wat ik zal aantreffen
- Sinn = 'om-te'
- elke betekenis-toekenning gegrond in voorstructuren (vb. Vormeinung in tekstinterpretatie)
 - ook in interpretatie v tekst is er iets dat op voorhand meespeelt
 - Heidegger bedoelt niet de tekst zelf, maar geen dat aanwezig is in persoon die tekst gaat lezen. persoon heeft bepaald mening
 - als je tekst gaat lezen neem je veel zaken mee
 - onvermijdelijk & noodzakelijk
 - iedereen heeft bagage, verwachtingen en ideevorming
 - neemt veel mee: bagage, mensbeeld, wereldbeeld
 - illusie om te denken dat wij als onbeschreven blad dingen gaan lezen en interpreteren
 - Gadamer (student) zal uitwerken wat juist w meegenomen in tekst
 - DUS elke vorm v betekenis toebrengring gaat uit v Voorstructuren

Gadamer

→ leerling v Husserl en Heidegger

→ schrijft in 1960 beangrijk werk = Waarheid & methode

- wirkungsgeschichtliches Bewußtsein = centrale concept
 - analyse en oproep/opdracht
 - wirkungsgeschichtliches = werkingshistorisch

- Gadamer stelt dat bewustzijn deel is v werkingsgeschiedenis
 - is altijd al in geschiedenis ah werk geweest
 - DUS bewustzijn kan NIET los gezien w vd historiciteit
 - individu staat ook in de geschiedenis
 - bewustzijn geaffecteerd door geschiedenis
 - heeft werkingsgeschiedenis
 - zich bewust van deze beïnvloeding
 - hier altijd misgelopen, dit bewustzijn is er nooit geweest
 - moet bewustzijn dat h NIET los vd geschiedenis gezien kan w
 - kritiek
 - men zei: 'Moet bewust zijn vd historische context vh object'
 - MAAR men deed alsof historische context er niet was vh subject
 - opdracht v Gadamer
 - subject moet zich bewustzijn vh feit dat h ZELF iets is IN en MET GESCHIEDENIS
 - geschiedenis v werkzame vooroordelen
- ⇒ gesloten- en openheid
- gesloten
 - er is een bepaling (geworfenheit)
 - bewustzijn zit in bepaalde historische context, heeft grenzen waar die h mee moet doen
 - openheid
 - in bepaalde historische context zitten is h geen dat de 2 verbind
 - is maar omdat h object en subject deel uitmaken v overkoepelende historische traditie dat subject object kan begrijpen
 - zonder historische context zou je niet weten hoe eraan te beginnen → kunnen dit door geslotenheid & historische bepaaldheid
- langs ene kant belemering/bepaling, maar is ook voorwaarden om iets te kunnen verstaan uit mensheid
- wil niet zeggen dat wat aan u voorafgaat een vaste betekenis heeft
- vs. klassieke hermeneutiek
 - doet dit door te kijken naar begrip 'vooordeel'
 - klassieke hermeneutiek is tegen vooroordelen
 - p.268
 - Dilthey: bedoeling om alle getuigenissen ve tijd uit tijdsgeest te verstaan
 - ik wil begrijpen wat tekst begrijpt adhv historische context en ga daar zo weinig mogelijk v mezelf/onze visie in leggen
 - Gadamer: dit is ONVERMIJDELIJK wat we doen, kan niet anders dan de vooroordelen meenemen
 - nemen altijd onszelf mee in interpretatie ve tekst, door vooroordelen kunnen we tekst interpreteren- vooroordelen (wesentliche Vorurteilshaftigkeit → essentieel vermogen tot vooroordelen)
 - romantische notie v vooroordelen
 - v dit verketering v woord dat neutraal is p.269

- vooroordelen zijn iets essentieels vd mens
 - openheid v wereld w op bepaalde manier bepaald
 - vooroordeel = oordeel dat vooraf aanwezig is & essentieel is om tot verstaan te komen
 - traditie
 - komt v tradere = doorgeven
 - tradities veranderen bv. beeld van de vrouw nu en 200 jaar geleden
 - is uiteindelijk wat doorgegeven w door de gene die aan ons voorafgaan
 - bepalend als vooroordeel
 - w in bepaalde traditie staan en heeft voor ons bepaald mens- en wereldbeeld
 - zijn erfgenaam v, w erin geworpen (geworfenheit)
 - hebben ons verstaan aangereikt gekregen
 - bepalen hoe we naar wereld kijken
 - DUS traditie IS vooroordeel
 - bepaald wat wij belangrijk vinden
 - bepaald welke vragen we aan tekst stellen
 - taal
 - Heidegger → rede → kenmerk v openheid
 - kan iets niet begrijpen los vd taal
 - kan niet buiten taal gaan staan wanneer je tekst begrijpt
 - mijn verstaan speelt zich af binnen de taal
 - regels, wat woorden betekenen... zijn bepalend voor mijn verstaan
 - uitbreiding heteronomie v Derrida
 - structuur van het verstaan gebaseerd op vooroordelen
 - terug naar hermeneutische cirkel
 - als je tekst leest is er op voorhand al iets = verwachting
 - zijn verwachtingen en neemt dit al mee en gaat tekst anders benaderen obv verwachtingen
 - gaan iets projecteren, verwachtingen koesteren
 - gaan tekst lezen en delen gaan de verwachting doorkruisen + wat je verwacht kan daar nooit mee overeenstemmen
 - DUS bij elke vorm v lectuur zet ik mijn voorveronderstelling op h spel
- ⇒ vooroordelen zijn historisch (bevinden zich in geschiedenis) en contingente (toevallig) voorwaarden
- liggen niet voor altijd vast, zijn historisch veranderlijk
 - tekst en subject zijn beide deel ve traditie
 - traditie v werkzamevooroordelen
 - door deze band is een verstaan mogelijk
- traditie en autoriteit
- om tot verstaan te komen moet traditie altijd een autoriteit krijgen
 - autoriteit moet verleend worden
 - kan niet anders, kan wereldbeeld niet afzetten
 - moet er met vooroordelen naartoe stappen
 - tekst lezen gebeurt altijd met openheid voor het onverwachte
 - hebt bepaald idee over wat ik ga aantreffen
 - MAAR verwachtingen w altijd op proef gesteld/doorkruist

- IS zinvolheid vh verstehen
- ⇒ dialoog, verstehen is versmelting van horizonen
 - horizon vh verleden + horizon vh heden ontmoeten elkaar
 - moment v verstehen
- gevolgen:
 - horizonen ontmoeten en versmelten
 - dit is interpretatie → verstehen
 - MAAR aangezien horizon vh heden constant verandert, wijzigt h verstehen ook in tijd
 - verstehen ligt NOOIT VAST
 - horizon v verleden zorgt ervoor dat horizon vh heden constant op proef w gesteld = doorkruisen v verwachtingen
 - horizon vh heden bepaald hoe ik horizon vh verleden zie
 - verwachtingen vh heden neem je mee naar verleden
 - verwachtingen zorgen ervoor dat je verleden op die manier ziet
 - aandacht voor het andere
 - Gaat uiteindelijk altijd om verstaan v jezelf
 - is in confrontatie met andere dat eigen vooroordelen ad oppervlakte w gebracht + geëxpliciteerd + op proef w gesteld
 - daarom zinvol om te lezen
 - gaat niet enkel om verstaan vh boek zelf, maar brengt beter verstaan v jezelf met zich mee
 - altijd moment v ? of X
 - weet niet wat er gaat gebeuren als ik tekst ga interpreteren
 - verleden niet langer 'direct' toegankelijk
 - verleden bestaat niet op zichzelf
 - WANT w constant vanuit h heden gereconstrueerd en geconstrueerd telkens op andere manier
 - veranderd constant
 - heden bestaat ook niet onafhankelijk vh verleden
 - maakt deel uit ve traditie
 - heden w altijd in vraag gesteld, uitgedaagd dh verleden
 - verleden en heden staan altijd in verhouding met elkaar
 - zelfs manier waarop historici aan onderzoek doet verandert → op andere manier kijken naar verleden
 - verleden is geen monolithisch blok is dat objectief is
 - wij maken dat verleden telkens opnieuw & verandert
 - p.271
 - er is geen vaste betekenis ve tekst
 - is eeuwige openheid vh betekenis geven
 - kijken telkens op andere manier naar de zaken
 - afhankelijk vd tijdsgeest haal je er andere elementen uit, w gefocust op andere zaken

Betti

- beperkte kritiek op Gadamer
 - Italiaan beschuldigt Gadamer v subjectivisme en relativisme
 - relativisme is gevolg: zou kunnen zeggen dat er geen betekenis meer is
 - als betekenis altijd afhangt v historisch contingente vooroordelen & confrontatie & versmelting DAN

CONCLUDEREN dat fusie altijd op andere manier zal plaatsvinden

- verstehen vind op andere manier plaats
 - DUS geen objectieve achterhaalbare betekenis

→ terugkeer/pleidooi voor klassieke hermeneutiek

- als onderzoeker historiciteit trachten uit te wissen:

"Het gaat daarbij om een zowel ethisch als theoretisch reflexieve houding, die men negatief als onzelfzuchtigheid en nederige zelf-wegcijfering (Selbsentäußerung (=zelfafstandnamen)) kan karakteriseren, zoals gezien kan worden in het eerlijke en vastberaden overwinnen van de eigen vooroordelen en bepaalde houdingen die een onbevooroordeeld verstaan in de weg staan."

- kritiek niet zo sterk, want is niet wat Gadamer bedoelt met vooroordelen
 - vooroordelen in betekenis v traditie, taal, verstehen kan je niet uitschakelen
 - vooroordeel in post-verlichting (negatieve) betekenis is iets wat je eventueel kan uitschakelen

Habermas

kijkt vanuit neo-marxistische invalshoek

- kritisch en metahermeneutisch bewustzijn t.o.v.
 - autoriteit ~ autoritair
 - model v versmelting v horisonten en consensus (moment v betekenis totstandkoming)
 - model is tot op zekere hoogte naïef
 - want brengt bepaald veld niet tot in rekening
 - veld zijn buitentalige factoren die invloed kunnen hebben op verstehen
 - socio-economische en politieke krachten
 - socio-economische & politieke krachten
 - geven interpretatie vorm of bepalen het
 - zegt hermeneutiek v Gadamer is in wezen onvolledig
 - Gadamer suggereert dat verstehen plaatsvindt zonder politiek systeem waar verstehen mogelijk is + zonder socio-economische structuur
 - Habermas moet rekening houden met krachten die v buitenaf (buiten taal) invloed hebben op verstehen
 - bv. politieke beslissing over welke literatuur gelezen mag w

⇒ redelijk spreken, machtsvrije communicatie

- redelijk spreken:
 - beide partijen staan op gelijke hoogte, geen hiërarchie
- machtsvrije communicatie:
 - soort ideaalbeeld, is onmogelijk
 - gelooft dat echt redelijk spreken een vorm is v spreken waarbij elke partij evenveel te zeggen heeft zonder dat er machtsverhoudingen in werking treden
 - iedereen kan vrijspreken: ook gemarginaliseerde
 - enige dat telt is kracht vd argumentatie

meta hermeneutiek

- maakt onderscheid tss inzicht en verblinding

- er is geen plaats voor verstoring bij Gadamer
 - geeft verstaan weer in ideale wereld zonder a-politieke, a-socio-economische context plaatsvindt
 - is NOOIT h geval

Derrida en New Historicisme

- Derrida's kritiek op Gadamer:
 - waar kan consensus vandaan komen? Alsof er iets is dat begrepen kan w, alsof er bepaling kan gegeven w
 - model v Habermas is uiteindelijk een assimilatie
 - h andere w herleidt tot h zelf
 - fusie en consensus w afgedwongen
 - Nietzscheaanse wil tot macht
 - gedwongen 'consensus'
- New Historicism
 - reactie op Dilthey
 - reactie op New Critics
 - dynamische verhouding tijdsgeest

Antropologie *Hermeneutiek*

Uit-leiding: is dit het einde?

Postmodernisme

- ontstaan in jaren '50
 - hoogtepunt: jaren '70 en '80
 - belangrijk boek
 - La condition postmodern
 - condition wijst op idee v bepaalde conditie
 - zijn aanbeland in iets dat modern is, maar in bepaald opzicht is h niet modern
 - onze tijd is een tijd v fragmentatie
 - er is geen overkoepelend narratief meer
 - was wel h geval binnen de moderniteit
 - had nog 'grote verhalen' zoals de verlichting
 - † grote verhalen
 - geen overkoepelend narratief dat mensen verbindt
 - zijn individuen met bepaalde identiteit
 - identiteit is niet meer homogeen
 - individualisering
 - zijn op onszelf teruggeworpen
- ⇒ ziet dit ook binnen filosofie
- kan niet zeggen dit is DE consensus binnen filosofie
 - mensen werken op verschillende manier
 - filosofen geloven in verschillende zaken

- tendenzen binnen 'actuele filosofie'
 - analytisch vs. continentaal
 - integratie in cognitiewetenschappen
 - kwantitatieve psychologie
 - psychoanalyse
 - filosofen die bezig zijn met Freud en Lacan
 - andere vinden dit onzin

- ecologie
 - nieuwe tendens sinds laatste jaren → eindelijk
- multiculturaliteit
- liberale politieke filosofie
- neomarxistische kritische theorie
 - Habermas hoort hierbij

⇒ kan niet zeggen wat filosofie op dit moment juist is, want er is geen overkoepelend geheel

Einde van de geschiedenis?

- Fukuyama, The End of History and the Last Man (1992 → boek)
 - Amerikaan schrijft boek met Hegeliaanse titel
 - einde vd geschiedenis was these v Hegel
 - niet einde vd tijd, maar geest is klaar
 - geest is tot zelfverstaan gekomen
 - liberale democratie
 - einde vd geschiedenis is bij Fukuyama h einde ve politieke geschiedenis
 - liberale democratie was volgens hem laatste stadium vd politieke ontwikkeling
 - was nu gewoon wachten tot hele wereld deze vorm v politiek zou overnemen
 - toenemende rationalisering
 - 2017 komt hij op zijn boek terug
 - ondertss is BrExit & Donald Trump gebeurd
 - uitingen v liberale democratie
- historicisme en het andere?
 - historicisme: geloof dat geschiedenis een bepaalde lijn/tendens heeft
 - misschien is er helemaal geen schema v vooruitgang, maar hebben wel neiging om te denken volgens Hegeliaans schema met evolutie
 - misschien is eerste en voornaamste opdracht mogelijkheid vh andere open te laten
 - dat h misschien geen richting heeft
 - dat richting die we lijken uit te gaan misschien doorkruist zal w
 - DUS permanente opdracht om onze vooroordelen op h spel te zetten
 - beste manier: lezen, reizen, in schoenen v andere
- evidenties in vraag blijven stellen
- er is geen ideologie of één juiste
 - filosofie is het blijven in vraag stellen, het durven weerlegd worden en openstaan voor nieuwe ideeën